

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

„Pētījums par Ieslodzīto un viņu ģimeņu sociālo stāvokli un integrāciju sabiedrībā Latvijā - problēmas un risinājumi”

ESF projekta 9.1.2. “Bijušo ieslodzīto integrācija sabiedrībā un darba tirgū” ietvaros – “Pētījums par Ieslodzīto un viņu ģimeņu sociālo stāvokli un integrāciju sabiedrībā Latvijā - problēmas un risinājumi”.

Rīga, 2022

1. Kopsavilkums	4
2. Executive Summary	5
3. Izmantotie saīsinājumi un termini	6
4. Ievads	7
5. Vispārīgs situācijas raksturojums	8
5.1. Situācijas raksturojums Latvijā	8
5.2. Recidīvs	9
5.3. Ģimenes faktoru ietekme	11
6. Pētījuma metožu un pētījuma norises apraksts	19
7. Pētījuma rezultāti un konstatējumi	23
7.1. Izvērtējums par klātienes tikšanos formu kvalitāti, un ietekmi uz ieslodzīto un viņu ģimenes emocionālo stāvokli un psiholoģisko funkcionēšanu.	23
7.2. Izvērtējums par pasākuma - “Ģimenes dienas” mērķi, telpām, aprīkojuma un pakalpojumu kvalitāti, psiholoģiskajiem ieguvumiem ieslodzītajiem un viņu radniekiem	30
7.3. Izvērtējums par individuāliem un apkārtējās vides faktoriem, kas visvairāk tiek ietekmēti ģimenes dzīvē pēc radnieka nonākšanas ieslodzījumā un ietekmēto faktoru ietekmi noziedzības riskam brīvībā esošajā ģimenē.	34
7.3.1. Fokusa grupas diskusiju konstatējumi	34
7.3.2. Saziņa starp ieslodzīto personu un ģimeni	37
7.3.3. Saziņa ar bērniem	42
7.3.4. Attiecību dinamika un kvalitāte starp ieslodzīto personu un tuviniekiem	44
7.4. Trauksme, depresija un stress – psiholoģiskā labbūtība ieslodzītām personām un viņu ģimenēm.	46
7.5. Izvērtējums par to, kāda ir ģimenes faktoru ietekme uz noziedzības recidīvu Latvijā.	53
7.6. Izvērtējums par to, kāds ir ģimenes faktoru kopums (individuāli, apkārtējie faktori), lai brīvībā esošajai ģimenei veidotos noziedzības risks.	59
7.7. Izvērtējums par ieslodzījuma vietu kapacitāti un iespējām apkopotu riska faktoru samazināšanai un potenciāli novēršanai.	61
8. Ārvalstu prakses izpēte	62
9. Nevalstisko organizāciju prakses izpēte	77
10. Valstspilsētu prakses izpēte	82
11. Secinājumi un priekšlikumi	87
Literatūra un avoti	96
1. pielikums. Anketēšanas sociāli demogrāfiskā informācija	102

Izpildītājs:

SIA “Kēmers Business and Law Company”

Adrese: Murdu iela 19A, Salacgrīva, Salacgrīvas novads, LV-4033

Tālrunis saziņai: 29285297

E - pasts: info@kblc.lv; <https://kblc.lv/>

Pētījuma autori pateicas:

Visiem notiesātājiem un viņu radniekiem, kuri piedalījās aptaujā un fokusa grupas diskusijās. Ieslodzījumu vietu pārvaldes darbiniekiem Edijam Zemvaldim un Ingūnai Zariņai par pētnieku atbalstīšanu.

1. Kopsavilkums

“Pētījums par Ieslodzīto un viņu ģimeņu sociālo stāvokli un integrāciju sabiedrībā Latvijā - problēmas un risinājumi” ir veikts ESF projekta 9.1.2. “Bijušo ieslodzīto integrācija sabiedrībā un darba tirgū” ietvaros.

Pētījuma mērķis bija novērtēt dažādus ieslodzījuma vietās veiktu pasākumus, kas vērsti uz ģimenisko saišu stiprināšanu starp ieslodzīto personu un viņas ģimeni. Līdz ar to pētījuma centrālais izpētes jautājums bija - vai ģimenes un radnieku klātienes tikšanās un citi pasākumi tuviniekiem kopā ar ieslodzīto personu spēj palielināt ieslodzītā motivāciju veidot uz ģimenes vērtībām orientētu dzīvi un uzlabot ieslodzītā psiholoģisko stāvokli. Pētījumā tika veikta ieslodzīto personu aptauja un fokusgrupas diskusijas ar radniekiem, izpētīta ārvalstu, Latvijas valstspilsētu un nevalstisko organizāciju prakse paturot fokusu uz ģimeni kā iespējamo resocializācijas instrumentu.

Akadēmiskos pētījumos un ārvalstu praksē aizvien vairāk dominē viedoklis, ka sodu izpildē ģimene, tuvinieki un atbalsta personas ir tas resurss, kas nodrošina nepieciešamo atbalstu ieslodzītās personas turpmākai likumpaklausīgai dzīvei sabiedrībā pēc soda izciešanas. Savukārt, ģimene Latvijā nav atzīta kā resocializācijas instruments, tādēļ tā tiek pat daļēji izslēgta no resocializācijas aktivitātēm.

Pētījuma gaitā tika konstatēts, ka neatkarīgi no ģimenisko attiecību stipruma, ieslodzītās personas vispirms vērsīsies pēc palīdzības pie ģimenes. Tas apstiprina pētījuma sākotnējo pieņēmumu, ka iesaistot resocializācijā gan ieslodzīto personu, gan ģimeni, ir potenciāls panākt labākus rezultātus.

Būtiskākais pētījuma secinājums ir, ka ģimene darbojas kā stiprinošs un resocializāciju veicinošs faktors, un svarīgi, lai ģimeniskās saites tiek saglabātas visu ieslodzījuma laiku. Tiesa, jo ilgāks ir ieslodzījuma laiks, jo lielākām riskam tiek pakļautas ģimeniskās attiecības, tāpēc profesionāls atbalsts ir nepieciešams gan ieslodzītajai personai, gan ģimenei.

Pētījuma ietvaros veiktās aptaujas rezultātā secināts, ka ilglaicīgās un īslaicīgās tikšanās reizes uzlabo un pat stiprina ģimenes saiknes. Turklāt, dzīvesbiedriem un tuviniekiem tikšanās laikā ir svarīgi uzzināt par gan par ieslodzītā veselības un psiholoģisko stāvokli, kā arī problēmām ieslodzījuma vietā. Regulāra informācijas saņemšana mazinātu ģimenes stresu un trauksmi pārdzīvojot par ieslodzīto tuvinieku, kas, savukārt, var iespaidot bērnu audzināšanu, darba un sociālo dzīvi.

Analizējot faktorus, kas var ietekmēt recidīvu, pētījuma gaitā tiks konstatēts vairāki nozīmīgi faktori. Pirmkārt, finansiālās problēmas pēc ieslodzījuma var ieslodzīto mudināt veikt noziedzīgu nodarījumu. Savukārt, nopietnas veselības problēmas un ilgstoša bezdarba pieredze ir faktori var atturēt ieslodzīto no iekļaušanās darba tirgū, kas vistiešā veidā ietekmēs finanšu stāvokli. Pārsteidzoši, bet izglītība netika norādīts kā aspekts, kurš ģimenē (gan tuviniekiem, gan ieslodzītajai personai) būtu jāuzlabo, un tāpēc ir neskaidrs, kāds ir ģimenes un ieslodzītās personas priekšstats par iespējām iegūt finansiāli labi apmaksātu darbu, neieguldot izglītībā un darba pieredzes uzkrāšanā. Kopumā, slikta veselība, darba pieredzes trūkums un izglītības trūkums - trīs faktoru kopums, kas var noteikt nākotnes recidīvu, kura varbūtību vēl vairāk palielina ieslodzītās personas vielatkarība un psihiskas saslimšanas.

2. Executive Summary

“Study on the social conditions and integration of prisoners and their families in Latvia - problems and solutions” has been carried out under the ESF project 9.1.2. “Integration of former prisoners into society and the labour market”.

The aim of the study was to assess the various measures taken at the detention sites aimed at strengthening the family links between the prisoners and their families. Accordingly, the central issue of the study was - whether meetings with family and other family related events could increase the motivation of the prisoner to build a family-value-oriented life and improve the psychological situation of the prisoner. The main methods applied were the survey of prisoners and focus group discussions with relatives, analysis of foreign best practice of foreign, Latvian municipalities and non-governmental organisations, keeping the focus on the family as a possible tool for resocialisation.

Academic researches and foreign practices are increasingly dominated by the view that family, family and support persons are the resources providing the necessary support for the future legal life of the imprisoned person in society after serving the sentence. Meanwhile, the family has not been recognised as a resocialisation instrument in Latvia, consequently it is even partly excluded from resocialisation activities.

The study revealed that, regardless of the strength of family relations, prisoners would first seek family assistance. This confirms the initial assumption of the study that there is potential for better results in resocialisation of both prisoners and family.

The most relevant conclusion of the study is that the family acts as a contributing factor to strengthening and resocialisation, and it is important that family links are maintained throughout the prison. It is true that the longer the period of imprisonment, the more the relationship is at risk, so professional support is needed for both the prisoner and the family.

A survey conducted in the framework of the study concluded that long-term and short-term appointments improve and even strengthen family bonds. In addition, it is important for spouses and relatives to learn about both the health and psychological situation of the prisoner and the problems in the prison. Regular information would reduce family stress and anxiety for the family of prisoners, which in turn can affect parenting, work and social life.

Several important factors will be identified during the study. First, financial problems after the prison can encourage prisoners to commit criminal offenses. On the other hand, serious health problems and long-term unemployment are factors in preventing prisoners from entering the labour market, which in turn will have an impact on the financial situation. Surprisingly, education was not identified as a factor which both relatives and prisoners should improve. Thus, there is unclear vision of a family and a prisoner of how to obtain a well-paid job without investing in education and the accumulation of working experience. Overall, poor health, lack of working experience and lack of education - a set of three factors that can detect future recidivism, the probability of which is further increased by the substance abuse and mental illness of the inmate.

3. Izmantotie saīsinājumi un termini

Saīsinājumi:

IeVP	Ieslodzījumu vietu pārvalde
NN	Noziedzīgs nodarījums
PMLP	Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde
VPD	Valsts probācijas dienests

Termini:

Ģimene	Ģimene kā demogrāfiskais termins nozīmē sociālu grupu, ko veido divas vai vairākas personas, starp kurām pastāv radniecība vai laulība, kurām ir kopīga saimniecība un kuras dzīvo kopīgā dzīvojamā vienībā (mājā, dzīvoklī u. c.); šaurākā nozīmē – laulātie un viņu bērni, kamēr tie atrodas nedalītā saimniecībā (<i>Nacionālā enciklopēdija</i>).
Longitudināls pētījums	Pētījums, kas balstās uz atkārtotiem novērojumiem ilgstošā laika periodā, bieži aptverot vairākas desmitgades (<i>Mārtinsone K., Pipere A., Kamerāde D. (2016). Pētniecība: teorija un prakse.</i>)
Recidīvs	Personas izdarīts jauns tāss noziedzīgs nodarījums pēc šīs personas notiesāšanas par agrāk izdarītu tāšu noziedzīgu nodarījumu, ja sodāmība par to jaunā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīdī nav noņemta vai nav dzēsta likumā noteiktajā kārtībā (<i>Krimināllikums, 27.pants</i>).

4. Ievads

“Pētījums par Ieslodzīto un viņu ģimeņu sociālo stāvokli un integrāciju sabiedrībā Latvijā - problēmas un risinājumi” ir veikts ESF projekta 9.1.2. “Bijušo ieslodzīto integrācija sabiedrībā un darba tirgū” ietvaros.

Pētījuma mērķis bija novērtēt dažādus ieslodzījuma vietās veiktu pasākumus, kas vērsti uz ģimenisko saišu stiprināšanu starp ieslodzīto personu un viņa ģimeni. Līdz ar to pētījuma centrālais izpētes jautājums bija - vai ģimenes radnieku klātienes tikšanās un citi pasākumi kopā ar tuviniekiem ar ieslodzīto personu spēj palielināt ieslodzītā motivāciju veidot uz ģimenes vērtībām orientētu dzīvi un uzlabot ieslodzītā psiholoģisko stāvokli.

“Resocializācijas politikas pamatnostādnes 2022.-2027. gadam” noteic, ka resocializācijas politikas mērķis ir mazināt noziedzīgās uzvedības riskus ieslodzītajiem un probācijas klientiem soda izpildes laikā, tādējādi radot priekšnoteikumus personas veiksmīgai iekļaušanai sabiedrībā pēc soda izpildes beigām, tai skaitā aktīvai līdzdalībai sabiedrības procesos (arī nodarbinātības jomā). Akadēmiskos pētījumos un ārvalstu praksē aizvien vairāk dominē viedoklis, ka sodu izpildē ģimene, tuvinieki un atbalsta personas ir tas resurss, kas nodrošina nepieciešamo atbalstu ieslodzītās personas turpmākai likumpaklausīgai dzīvei sabiedrībā pēc soda izciešanas.

Savukārt, Latvijā ģimenes kā sociālās ekosistēma nav iekļauta resocializācijā, vairāk uzmanību vēršot tieši uz ieslodzītās personas individuālajām īpašībām. Ģimene Latvijā nav atzīta kā resocializācijas instruments, tādēļ tā tiek pat daļēji izslēgta no resocializācijas aktivitātēm. Pētījuma gaitā gan tika konstatēts, ka neatkarīgi no ģimenisko attiecību stipruma, ieslodzītās personas vispirms vērsīsies pēc palīdzības pie ģimenes. Tas apstiprina pētījuma sākotnējo pieņēmumu, ka iesaistot resocializācijā gan ieslodzīto personu, gan ģimeni ir potenciāls panākt labākus rezultātus.

Izmantojot kvantitatīvo un kvalitatīvo pētniecības metožu kombināciju, pētījuma tika veikta gan ieslodzīto personu aptauja un fokusgrupas diskusijas ar radniekiem, izpētīta ārvalstu, Latvijas valstspilsētu un nevalstisko organizāciju prakse paturot fokusu uz ģimeni kā iespējamo resocializācijas instrumentu. Visi pētījuma dalībnieki atzina, ka ģimene darbojas kā stiprinošs un resocializāciju veicinošs faktors, un svarīgi, lai ģimeniskās saites tiek saglabātas visu ieslodzījuma laiku. Tiesa, jo ilgāks ir ieslodzījuma laiks, jo lielākām riskam tiek pakļautas ģimeniskās attiecības, tāpēc profesionāls atbalsts ir nepieciešams gan ieslodzītajai personai, gan ģimenei.

5. Vispārīgs situācijas raksturojums

5.1. Situācijas raksturojums Latvijā

Latvijā 2009. gadā tika apstiprināta “Ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto personu resocializācijas koncepcija (turpmāk – Resocializācijas koncepcija), kurā ietvertais notiesāto resocializācijas modelis Latvijas Soduzpildes kodeksā tika nostiprināts 2011. gadā. Tā tika izveidots resocializācijas modelis, kas ietvēra gan IeVP un VPD kompetenču sadalījumu, gan arī veidot resocializācijas programmas. 2015. gadā tika apstiprinātas Ieslodzīto resocializācijas pamatnostādnes un to Ieviešanas plāns, kurās uzmanība tika pievērsta esošo resocializācijas instrumentu satura kvalitatīvai izvērtēšanai un pilnveidošanai, lai tie atbilstu pasaules praksei.

Savukārt, “Resocializācijas politikas pamatnostādnes 2022. – 2027. gadam”¹ (turpmāk tekstā Pamatnostādnes) paredz fokusu uz ieslodzīto un probācijas klientu tuvināšanu sabiedrībā notiekošajiem procesiem, resocializācijas darba elastības veicināšanu un darba metožu un pakalpojumu pielāgošanu ieslodzīto un probācijas klientu individuālajām un ļoti dinamiskajām vajadzībām. Pēc būtības Resocializācijas pamatnostādnes uzlūko resocializācijas procesu kā vienotu ekosistēmu, kur ieslodzītā persona, ieslodzījumu vietas, ieslodzīto ģimenes, pašvaldības un NVO sadarbojas, lai sasniegtu soda izpildes virsmērķi – persona ir mainījusi savu uzvedību un spēj pilnvērtīgi funkcionēt sabiedrībā.

1.tabula. Latvijas ieslodzījuma sistēmas vispārīgs raksturojums²

	Latvija
Kopējais ieslodzījuma vietās esošo personu skaits, ieskaitot arī pirmstiesas izmeklēšanā esošās personas	3124
Ieslodzīto personu skaits uz 100 000 iedzīvotāju (uz 21.09.2021.)	165
Ieslodzījumu vietu noslodzes līmeni	64,8%

Tuvinieku apmeklējumu iespējas Latvijā

Latvijas Soduzpildes kodeksa 45.pants nosaka, ka ar brīvības atņemšanu notiesātajiem, izņemot notiesātos, kas iesaistīti atkarību mazināšanas programmā, un ar īslaicīgu brīvības atņemšanu notiesātos, šajā kodeksā noteiktajā kārtībā un apjomā ir iespējas satikties ar radniekiem un citām personām bez brīvības atņemšanas iestādes pārstāvja klātbūtnes:

- īslaicīgi — uz laiku no vienas stundas līdz divām stundām, lai veicinātu sociāli lietderīgu saikņu saglabāšanu un atjaunošanu;
- ilglaicīgi — uz laiku no sešām līdz četrdesmit astoņām stundām, lai veicinātu radniecisko un ģimenes sakaru saglabāšanu.

Ar īslaicīgu brīvības atņemšanu notiesātajiem šajā kodeksā noteiktajā kārtībā un apjomā ir iespējas satikties ar radniekiem un citām personām bez brīvības atņemšanas iestādes pārstāvja

¹ Ministru kabinets (2022). Resocializācijas politikas pamatnostādnes 2022.–2027.gadam. Ministru kabineta 2022. gada 13. Jūnija rīkojums Nr. 413. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/333223-par-resocializācijas-politikas-pamatnostādnes-2022-2027-gadam>

² Institute for Crime and Justice Policy Research (2022). World Prison Brief data. Pieejams: <https://www.prisonstudies.org/map/europe>

klātbūtnes īslaicīgi — uz laiku no vienas līdz divām stundām, lai veicinātu sociāli lietderīgu saikņu saglabāšanu un atjaunošanu.

Ilglaicīgo satikšanos laikā notiesātajam atļauts uzturēties kopā ar radniekiem — vecākiem, bērniem, brāļiem un māsām, vectēvu, vecmāti, mazbērniem vai laulāto. Ar brīvības atņemšanas iestādes priekšnieka lēmumu var tikt atļautas ilglaicīgās satikšanās arī ar citu personu, ja līdz soda izciešanas sākumam notiesātajam ar šo personu ir bijusi kopēja saimniecība vai kopīgs bērns. Notiesātajiem, reģistrējot laulību, ar brīvības atņemšanas iestādes priekšnieka atļauju papildus var piešķirt ilgstošu satikšanos līdz 48 stundām.

Latvijas Sodų izpildes kodeksa 50.³ pants nosaka, ka notiesātie slēgtajos cietumos un daļēji slēgtajos cietumos sodu izcieš divās soda izciešanas režīma pakāpēs — zemākajā un augstākajā. Atkarībā no režīma pakāpes ir dažādas tikšanās iespējas, piemēram, notiesātajiem, kuri sodu izcieš slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē, ir tiesības izmantot gadā astoņas ilglaicīgas satikšanās — no divdesmit četrām līdz četrdesmit astoņām stundām un astoņas īslaicīgas satikšanās — no pusotras stundas līdz divām stundām, kā arī izmantot telefonsarunas bez skaita ierobežojuma. Savukārt, notiesātajiem, kuri sodu izcieš slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, ir tiesības izmantot gadā piecas ilglaicīgas satikšanās — no divpadsmit līdz divdesmit četrām stundām un četras īslaicīgas satikšanās — no pusotras stundas līdz divām stundām; izmantot telefonsarunas bez skaita ierobežojuma.

Latvijas Sodų izpildes kodeksa 49.⁸ pants nosaka, ka papildus šajā kodeksā noteiktajām tiesībām uz saziņu notiesātajiem, kas sodu izcieš audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, notiesātajiem ārvalsts pilsoņiem, notiesātajiem, kuru pastāvīgā dzīvesvieta nav Latvija, uz mūžu notiesātajiem un vārdzirdīgajiem un nedzirdīgajiem notiesātajiem ir tiesības uz video saziņu ar radniekiem, laulāto un citām personām bez brīvības atņemšanas iestādes pārstāvja klātbūtnes šādā apjomā:

- 1) notiesātajiem, kas sodu izcieš audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, — vienu reizi mēnesī uz laiku līdz 30 minūtēm;
- 2) notiesātajiem ārvalsts pilsoņiem un notiesātajiem, kuru pastāvīgā dzīvesvieta nav Latvijā, — divas reizes mēnesī uz laiku līdz 15 minūtēm;
- 3) vārdzirdīgajiem un nedzirdīgajiem notiesātajiem — bez skaita ierobežojuma uz laiku līdz 30 minūtēm;
- 4) uz mūžu notiesātajiem: soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē — vienu reizi mēnesī uz laiku līdz vienai stundai, bet soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē — trīs reizes mēnesī uz laiku līdz vienai stundai.

5.2. Recidīvs

Recidīvu nosaka virkne savstarpēji saistītu un ietekmējošu vides faktoru un ģimenes faktoru. Respektīvi, recidīvs ir atkarīgs gan no kriminālsoda izpildes laikā veiktā resocializācijas darba, gan arī no reālās situācijas, kurā notiesātais atgriežas brīvībā. Tādejādi, darba vietas pieejamība, dzīvesvieta, sociālā vide, iespēja saņemt saviem specifiskajiem riskiem atbilstošus palīdzību un pakalpojumus, kā arī sabiedrības attieksme kopumā veido faktoru kopumu, kas var bijušo ieslodzīto pamudināt turpināt jau ierasto uzvedības modeli un atkārtoti izdarīt noziedzīgu nodarījumu, vai arī gluži pretēji, mudināt mācīties veidot citu dzīves modeli.

Recidīva rādītāji atspoguļo komplicētu faktoru un organizāciju ekosistēmu, kur ir būtiska:

- sodu piemērošana – tiek piemēroti atbilstošāki sodi, precīzāk noteikts soda vai uzraudzības ilgums;
- sodu izpildes institūciju (VPD un IeVP) darba efektivitāte;
- tiesībsargājošo iestāžu darba efektivitāte un sabiedrības uzticēšanās tiesībsargājošām iestādēm;
- sabiedrības atvērtība bijušo notiesāto uzņemšanai pēc soda izpildes.

2. tabula. Recidīva līmenis pētījumā aplūkotajās valstīs³

Gadi pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma	Igaunija ⁴		Somija ⁵		Īrija ⁶		Latvija ⁷	
1.gads	16%	Atkārtots notiesājošs spriedums						
2.gads	59%	Atkārtota aizturēšana	36%	Atkārtots notiesājošs spriedums			50%	Atkārtots notiesājošs spriedums
3.gads	35%	Atkārtots notiesājošs spriedums			51%	Atkārtots notiesājošs spriedums		
4.gads	76%	Atkārtota aizturēšana						
5.gads	58%	Atkārtots notiesājošs spriedums						

Augstāk esošajā tabulā ir iekļauti dati par recidīva līmeni aplūkojās valstīs, balstoties uz ASV Iedzīvotāju reģistra (angl. *Census Bureau*) datiem, kas iegūti, izmantojot vienotu metodoloģiju, līdz ar to datus var salīdzināt. Jāsecina, ka recidīva līmenis viszemākais ir Somijā. Savukārt Latvijā, Igaunijā un Īrijā, tas saglabājas līdzīgs no otrā līdz trešajam gadam pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas, kad aptuveni puse bijušo ieslodzīto personu atkārtoti nonāk likumsargu uzmanības lokā. Faktori, kas ietekmē recidīva līmeni, ir dažādi, bet viens no nozīmīgākajiem ir stipras ģimeniskās saites. Analizējot citu valstu pieredzi var identificēt aktivitātes, ko tās veic, lai stiprinātu ieslodzītās personas un ģimenes saiknes. Attiecīgi, Latvija var papildināt tai pieejamo atbalsta instrumentu un pasākumu klāstu, pārņemot citu valstu pieredzi ģimenes saišu stiprināšanai, tā panākot arī potenciāli pozitīvu ietekmi uz recidīva mazināšanos.

Pētījumos ir pierādīts, ka spēcīgas starppersonu attiecības ar draugiem vai ģimeni samazina atkārtotu noziedzību un veicina veiksmīgu reintegrāciju sabiedrībā⁸. Svarīgi ir tas, ka "labas

³ US Census Bureau. (2022) World population review. Pieejams: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/recidivism-rates-by-country>

⁴ Dati no 2011.-2013.gada

⁵ 2005.gada dati.

⁶ 2013.gada dati.

⁷ 2009.gada dati.

kvalitātes" attiecības cietumsoda laikā ir saistītas ar veiksmīgu attiecību attīstību pēc atbrīvošanās⁹. Līdz ar to virkne pētījumu uzsver nepieciešamību saglabāt vai veidot atbalstošas attiecības cietumsoda laikā, lai samazinātu recidīvismu. Pētnieks Heils¹⁰ (Hale) konstatēja: *"Tā kā likumpārkāpēja rehabilitācija un atgriešanās sabiedrībā ir korekcijas sistēmas galīgais mērķis, tad būtu jābūt acīmredzamam, ka likumpārkāpēja ģimenes sistēmas uzturēšana ir vitāli būtiska"*. Cietuma apmeklējumi un pasākumi ieslodzītajiem kopā ar ģimeni ir acīmredzami līdzekļi, kā ieslodzītie var stiprināt esošās starppersonu un ģimenes attiecības, kas ir ieguvums recidīvisma mazināšanai¹¹. Turklāt, uzlabojot ieslodzīto un viņu ģimenes locekļu psiholoģisko veselību, palielinās varbūtība, ka ģimene paliks kopā pēc atbrīvošanas,¹² ko ietekmē uzlabots sociālās korekcijas līmenis ieslodzījuma laikā¹³.

5.3. Ģimenes faktoru ietekme

Laulāto attiecības

Pētnieki Segrins un Flora atklāja, ka apmierinoša laulība mazināja vientulību ieslodzījuma laikā¹⁴. Pētnieki Karlsons un Cervera pierādīja, ka laulāto apmeklējumi radīja abu pušu dalībnieku uztveri par tuvumu un klātesamību¹⁵. Tas parāda, ka kontakts starp ieslodzītajiem un viņu partneriem apmeklējumu laikā var uzlabot ieslodzīto labklājību. Tomēr pierādījumi ir pretēji attiecībā uz atkārtotu likumpārkāpumu. Šajā gadījumā, 2007. gadā veiktajā pētījumā atklāja, ka atkārtoti ieslodzītās personas ir tendētas izvēlēties partnerus, kuri atbalsta viņu anti-sociālo un noziedzīgo uzvedību¹⁶.

Tomēr pētnieku Sampsona, Lauba un Vimera longitudinālais pētījums ar 500 jauniem vīriešiem parādīja, ka laulība bija saistīta ar 35% samazināšanos iespējamībai, ka indivīds iesaistīsies noziegumā¹⁷. Ja laulība vīriešiem ir nozīmīgs faktors, tad ieslodzīto mudināšana saglabāt

⁸ Skatīt: Hairston, C. F. (1988). Family ties during imprisonment: Do they influence future criminal activity? Federal Probation, 88, 48–52.

May, C., Sharma, N., & Stewart, D. (2008). Factors linked to re offending: A one year follow-up of prisoners who took part in Resettlement Surveys 2001, 2003 and 2004. Research Summary 5. London, England: Ministry of Justice

Niven, S., & Stewart, D. (2005). Resettlement outcomes on release from prison in 2003. Research findings 248. Home Office. Research summary. London, England: Ministry of Justice.

⁹ La Vigne, N. G., Nasser, R. L., Brooks, N. E., & Castro, J. L. (2005). Examining the effect of incarceration and in-prison family contact on prisoners' family relationships. Journal of Contemporary Criminal Justice, 21, 314–335.

¹⁰ Hale, D. C. (1988). The impact of mother's incarceration on the family system: Research and recommendations. In F. E. Hagan & M. B. Sussman (Eds.), Deviance and the family (pp. 143–154). New York, NY: Haworth.

¹¹ Bales, W. D., & Mears, D. P. (2008). Inmate social ties and the transition to society: Does visitation reduce recidivism? Journal of Research in Crime and Delinquency, 45, 287–321.

¹² Hairston, C. F. (1991). Family ties during imprisonment: Important to whom and for what? Journal of Sociology and Social Welfare, 87, 87–104.

¹³ Casey-Avecedo, K., & Bakken, T. (2002). Visiting women in prison: Who visits and who cares. Journal of Offender Rehabilitation, 34, 67–83.

¹⁴ Segrin, C., & Flora, J. (2001). Perceptions of relational histories, marital quality and loneliness when communication is limited: An examination of married prison inmates. Journal of Family Communication, 1, 151–173.

¹⁵ Carlson, B. E., & Cervera, N. (1991). Inmates and their families: Conjugal visits, family contact, and family functioning. Criminal Justice and Behavior, 18, 318–331.

¹⁶ Rhule-Louie, D. M., & McMahon, R. J. (2007). Problem behaviour and romantic relationships: Assortative mating, behaviour contagion and desistance. Clinical Child and Family Psychology Review, 10, 53–100.

¹⁷ Sampson, R., Laub, J. H., & Wimer, C. (2006). Does marriage reduce crime? A counterfactual approach to within-individual causal effects. Criminology, 44, 465–512

ilgstošas ģimeniskās attiecības var būt noderīgs līdzeklis recidīva mazināšanai. Sampsons ar kolēģiem aprakstīja četrus iespējamus mehānismus, ar kuru palīdzību laulība varētu būt iemesls, lai samazinātu atkārtotu likumpārkāpumu skaitu:

- laulība rada sociālas saistības;
- laulība izraisa būtiskas izmaiņas ikdienas rutīnā un uzvedības modeļos;
- sieviete partnere veic tiešu sociālo kontroli;
- laulība noved pie pašidentitātes maiņas uz “atbildīgāku” cilvēku.

Ja intīmas attiecības turpinās veicināt laulības stiprumu, tad kontakts ieslodzījuma laikā ir svarīgs. Vienlaikus, pastāv grūtības, kas saistītas ar apmeklējumu nodrošināšanu, visā cietumsoda laikā. Lai gan daži ieslodzītie apmeklējumus var uzskatīt par spilgtāko notikumu, viņu ģimenes var uzskatīt, ka apmeklējumi ir emocionāli un praktiski sarežģīti, bet cietuma darbinieki uzskata, ka apmeklējumi ir organizatoriski problemātiski¹⁸. Tas parāda visu trīs iesaistīto pušu (ieslodzītā persona, ģimene, ieslodzījuma vietas personāls) atšķirīgos skatījumus uz apmeklējumiem.

ASV zinātnieku pētījumā tika konstatēti tādi ieguvumi no bērnu kontakta ar ieslodzītajiem vecākiem, kā samazināts stresa līmenis un labākas vecāku - bērnu attiecības gan ieslodzītajiem vīriešiem, gan sievietēm¹⁹. Tomēr šīs attiecības ir sarežģītas, jo citā pētījumā nekonstatēja saistību starp vizītēm un augstāku attiecību kvalitāti starp mātēm un viņu bērniem, lai gan telefonsaruna, šķiet, uzlabo attiecību kvalitāti²⁰. Kopumā, kontakta trūkums ar savu bērnu var radīt negatīvas sekas uz ieslodzīto, viņu bērnu ieviešana cietuma vidē var nebūt piemērota un ietekmēt pozitīvo ietekmi.

Vecāku-bērnu attiecības

Pētījumā par ieslodzītām sievietēm mēģināja noteikt, vai agrīna un pašreizējā attiecību (esot ieslodzījumā) pārtraukšana ir saistīta ar sekojošo mātes depresiju²¹. Apsekojot 94 dalībnieces-mātes vecumā no 19 līdz 44 gadiem kādā no sieviešu cietumiem Ziemeļamerikā, un ņemot vērā atšķirības vecuma grupās, ieslodzījuma ilgumā nesenā laika un laika periodā līdz tuvākajam apmeklējumam, būtiskas atšķirības netika atrastas. Tomēr, Epidemioloģisko pētījumu centra – Depresijas skalas veiktais novērtējums parādīja depresijas līmeni²². Daudzkārtējās regresijas analīzes rezultāti parādīja saistību starp agrīnu attiecību pārtraukšanu un depresiju, kā arī jo mazāk klātienē apmeklējumi ar bērniem jo lielāka varbūtība, ka pieaugs depresija.

Tērka un Lopera pētījumā tika pētīta saikne starp vecāku stresu un iepriekšējo kontakta daudzumu, kā arī pašreizējo kontakta veidus un biežumu starp ieslodzītajiem bērniem un viņu mātēm. Izlasē bija iekļautas 357 mātes vecumā no 18 līdz 50 gadiem, pievēršot uzmanību tā-

¹⁸ Dixey, R., & Woodall, J. (2012). The significance of “the visit” in an English category B prison: Views from prisoners, prisoners’ families and prison staff. *Community Work and Family*, 15, 29–47.

¹⁹ Poehlmann, J., Dallaire, D., Loper, A. B., & Shear, L. D. (2010). Children’s contact with their incarcerated parents: Research findings and recommendations. *American Psychologist*, 65, 575–598.

²⁰ Poehlmann, J. (2005). Incarcerated mothers’ contact with children, perceived family relationships, and depressive symptoms. *Journal of the Division of Family Psychology of the American Psychological Association (Division 43)*, 19, 350–357.

²¹ Turpat.

²² Radloff, L. S. (1977). The CES-D scale: A self report depression scale for research in the general population. *Applied Psychological Measurement*, 1, 385–401

diem faktoriem kā mātes vecums, bērna vecums un sodāmības vēsture²³. Pētījums pierādīja, ka palielināts apmeklējumu skaits, nebija būtiski saistīts ar vecāku stresu. Tādējādi, cietuma apmeklējumi neietekmē ieslodzīto labbūtību.

Brazīliešu pētnieki veica pētījumu par ieslodzītām sievietēm, meklējot saistību starp apmeklējumu neesamību un smagu depresiju²⁴. Cits pētījums bija viens no dažiem, kurā tika aplūkota labklājība saistībā ar pieaugušiem vīriešiem cietumā²⁵. Abi pētījumi atklāja būtisku saistību starp ieslodzīto labklājību un palielinātu apmeklējumu skaitu. Tomēr šiem pētījumiem bija daudz pētniecisko ierobežojumu, piemēram, nebija mēģinājumu izmērīt apmeklējumu skaitu un pētījumi balstījās uz pašnovērtējuma anketu, kuru nevarēja aizpildīt ieslodzītie ar zemām lasīšanas prasēm.

Pētnieks Pelmans pētījumā atklāja, ka tiem ieslodzītājiem, kurus bērni apmeklē mazāk, bija ievērojami augstāks depresijas līmenis²⁶. Runājot par stresu, pētnieki Houks un Lopers atklāja, ka dažām mātēm, kuras apmeklēja bērni, palielinājās stress un trauksme, kas ietekmēja viņu pielāgošanos cietuma videi²⁷. Gluži pretēji, Tuerks un Lopers nespēja pierādīt saikni starp apmeklējumiem un samazinātu vecāku stresu, bet šo pētnieku ieskatā kontakta veidošana ar vēstuli starpniecību mazināja stresu²⁸. Vēstuli rakstīšana var mazināt stresu, pieļaujot kontaktu netiešā veidā, tādējādi novēršot jebkādu vecāku stresu, ko izraisa bērnu ienākšana cietuma vidē. Tomēr arī šie pretrunīgie pierādījumi liecina, ka bērnu apmeklējumam ir svarīga loma ietekmei uz stresu.

Lai gan kontakts ar bērniem var būt izdevīgs ieslodzītājiem vecākiem, pastāv pamatotas bažas par tā ietekmi uz bērnu uzvedību. Piemēram, pētnieks Dallairs ziņo, ka biežāka ieslodzīto vecāku apmeklēšana ir saistīta ar bērnu nedrošu piesaisti, kā arī uzmanības problēmu palielināšanos un negatīvu uzvedību skolā²⁹. Vairāki pētījumi ir dokumentējuši arī saistību starp bērnu apmeklējumu pieredzi un internalizēto un eksternalizēto uzvedību, kur eksternalizēta uzvedība ir izaicinoša, nepakļāvīga, impulsīva, agresīva uzvedība, bet internalizēta uzvedība - iekšējās spriedzes vēršana pret sevi, trauksme, noslēgšanās sevī un somatiskas raizes³⁰.

Tomēr ir pamats uzskatīt, ka ieslodzīto vecāku apmeklēšana var nekaitēt bērniem. Tas nozīmē, ka bērni, kuriem ir kontakts ar saviem ieslodzītājiem vecākiem, mazāk izjūt atsvešināšanos pret šo vecāku, salīdzinot ar bērniem, kuriem nav kontakta, un viņi var izrādīt mazāk eks-

²³ Tuerk, E. H., & Loper, A. B. (2006). Contact between incarcerated mothers and their children: Assessing parenting stress. *Journal of Offender Rehabilitation*, 43, 23–43.

²⁴ Pinese, C. S. V., Furegato, A. R. F., & Santos, J. L. F. (2010). Demographic and clinical predictors of depressive symptoms among incarcerated women. *Annals of General Psychiatry*, 9, 34–41.

²⁵ Wooldredge, J. D. (1999). Inmate experiences and psychological wellbeing. *Criminal Justice and Behavior*, 26, 235–250.

²⁶ Poehlmann, J. (2005). Incarcerated mothers' contact with children, perceived family relationships, and depressive symptoms. *Journal of the Division of Family Psychology of the American Psychological Association (Division 43)*, 19, 350–357.

²⁷ Houck, K. D. F., & Loper, A. B. (2002). The relationship of parenting stress to adjustment among mothers in prison. *American Journal of Orthopsychiatry*, 72, 548–558.

²⁸ Tuerk, E. H., & Loper, A. B. (2006). Contact between incarcerated mothers and their children: Assessing parenting stress. *Journal of Offender Rehabilitation*, 43, 23–43.

²⁹ Dallaire, D. H., Ciccone, A., & Wilson, L. C. (2010). Teachers' experiences with and expectations of children with incarcerated parents. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 31(4), 281–290.

³⁰ Poehlmann, J., Dallaire, D., Loper, A. B., & Shear, L. D. (2010). Children's contact with their incarcerated parents: Research findings and recommendations. *American Psychologist*, 65, 575–598.

ternalizētas uzvedības problēmas, piemēram, izslēgšanu no vides³¹. Kopumā, bērnu apmeklējuma pieredze uzlabojas, ja viņi piedalās īpašās programmās, tas ir, apmeklējuma apstākļi ir zināmā mērā kontrolēti³².

Ieslodzījuma vietu iestādes arī ļoti atšķiras pēc to “ģimenei draudzīguma” ar drošības politiku un procedūrām, kas var traumēt bērnus³³. Šajā sakarā daudzi ASV apgabalu cietumi neļauj apmeklēt maziem bērniem ieslodzītos vecākus, šķietami šo bažu dēļ, un arī apmeklētāju pieredze ASV apgabala cietumos bieži vien ir neapmierinoša³⁴. Pētnieks Komforts apgalvo, ka šie izaicinājumi kalpo kā mehānisms “sekundārajam ieslodzījumam” ieslodzītajam partnerim un nesen arī zinātnieki novēroja, ka šī sekundārā ieslodzīšana attiecas arī uz bērniem³⁵.

Latvijā bērni ieslodzītos vecākus var satikt īslaicīgās, ilglaicīgās satikšanās reizēs un “Ģimenes dienās”. LV Tiesībsarga pētījumā, kur 2014. gadā sadarbībā ar Ieslodzījuma vietu pārvaldi tika veikta 430 ieslodzīto personu aptauja visos Latvijas cietumos, kā arī bērnu namu monitoringa ietvaros tika veikta 44 bērnu aptauja 11 pašvaldību bērnu namos tika secināts, ka ilglaicīgās satikšanās telpas ieslodzījuma vietās nav piemērotas bērniem (telpās nav bērniem piemērotas infrastruktūras, tās ir nelielas³⁶. Tādēļ ieslodzījuma vietu satikšanās telpās ir nepieciešams veikt uzlabojumus, lai to vide būtu bērniem piemērota un draudzīga un bērniem būtu iespēja paspēlēties (kur un ar ko).

Ieslodzījuma vietu satikšanās telpu uzlabošanai ir liela nozīme bērnu un vecāku saskarsmes īstenošanas veicināšanai. Ne jau visas ieslodzītās personas un personas, kas ved bērnus uz satikšanos, ir atbilstoši sagatavojušās. Bērnu rotaļu laukums, spēles un rotaļlietas ir ārkārtīgi nepieciešamas lietas saskarsmes kvalitātes uzlabošanai, lai bērniem nebūtu garlaicīgi un lai vecākiem būtu vieglāk veidot saskarsmi. Ir svarīgi, lai bērns pozitīvi pavadītu laiku ar savu vecāku un viņam būtu vēlme apciemot savu mammu vai tēti arī nākamreiz. Ieslodzītajām personām un viņu apmeklētājiem satikšanās laikā ir aizliegts atrasties ārpus satikšanās telpām drošības apsvērumu dēļ. Ieslodzītās personas aptaujas laikā norādīja, ka bērniem, it īpaši silta laika periodā, ir ļoti grūti ilglaicīgās satikšanās laikā četrdesmit astoņas stundas atrasties slēgtā telpā bez iespējas doties svaigā gaisā. Savukārt īslaicīgās satikšanās laikā, kas var ilgt līdz pat divām stundām, bērniem netiek nodrošināta iespēja apmeklēt tualeti. Ieslodzītās personas norādīja, ka šie aspekti traucē saskarsmes tiesību ar bērniem īstenošanu³⁷.

Ieslodzītie vecāki pieņem, ka video tikšanās atvieglotu mijiedarbību ar bērniem bez laika tērēšanas, stresa, un bieži vien dārgu braucienu uz ieslodzījuma iestādēm³⁸. Līdzīga situācija pētījuma laikā tiks konstatēta arī Latvijā, kur attālums un potenciālās ceļa izmaksas samazina ie-

³¹ Trice, A. D., & Brewster, J. (2004). The effects of maternal incarceration on adolescent children. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 19(1), 27–35.

³² Poehlmann, J., Dallaire, D., Loper, A. B., & Shear, L. D. (2010). Children's contact with their incarcerated parents: Research findings and recommendations. *American Psychologist*, 65, 575–598.

³³ Boudin, C. (2011). Children of incarcerated parents: The child's constitutional right to the family relationship. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 101(1), 77–118.

³⁴ Sturges, J. E., & Al-Khattar, A. M. (2009). Survey of jail visitors about visitation policies. *The Prison Journal*, 89(4), 482–496.

³⁵ Comfort, M. (2003). In the tube at San Quentin: The 'secondary prisonization' of women visiting inmates. *Journal of Contemporary Ethnography*, 32(1), 77–107.

³⁶ Krasanova, A. (2016). Situācijas izpēte par ieslodzīto personu bērnu tiesībām uz saskarsmi ar vecākiem, Tiesībsargs.

³⁷ Krasanova, A. (2016). Situācijas izpēte par ieslodzīto personu bērnu tiesībām uz saskarsmi ar vecākiem, Tiesībsargs.

³⁸ Boudin, C. (2011). Children of incarcerated parents: The child's constitutional right to the family relationship. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 101(1), 77–118.

slodzījuma esoša tuvinieka apmeklējuma reizes. Arī ieslodzījuma vietu darbinieki atzīst, ka video tikšanās var ievērojami samazināt viņu personāla un drošības izmaksas³⁹.

Turklāt lietojumprogramma video apmeklējumu skaits var palielināt ieņēmumus audzināšanas iestādēm⁴⁰. Pētnieks Fulčers ir brīdinājis par video “abpusgriezīgo zobenu” apmeklējot ģimenes⁴¹. Kaut arī ir ieguvumi no ģimenes laika patēriņa samazināšanas un bērnu pakļaušanas ieslodzījuma, tomēr šādām tikšanās reizēm ir arī trūkumi, piemēram, nav iespējas personiski kontaktēties starp ieslodzītajiem vecākiem un viņu bērniem⁴². Tas, visticamāk, var negatīvi ietekmēt ļoti mazus bērnus, kuri, gūst labumu no klātienes kontakta ar saviem vecākiem⁴³. Šiem pētījumu rezultātiem vajadzētu mudināt ieslodzījumu vietu vadītājus apsvērt iespēju veikt fiziskas izmaiņas uzgaidāmajās telpās un apmeklējuma zonās, lai tās būtu bērniem draudzīgākas.

Lai gan daudzas ASV ieslodzījuma iestādes ir ieviesušas video tikšanos kā uzlabojumu kontaktu apmeklējumu pieredzē, pētnieki ierosina dažādus tikšanās veidus. Ņemot vērā augstās tālruņa zvanu izmaksas ieslodzītajām personām un viņu ģimenes locekļiem, šis būtu alternatīvs tikšanās veids ieslodzītajiem un tuviniekiem, ja tiek izmantot tikai interneta resurss⁴⁴. Pētnieki secina, ka video tikšanās īstenošanai ir jābūt rūpīgi pārdomātai, lai apmeklētāji un ieslodzītie to varētu maksimāli izmantot⁴⁵.

Tomēr, kopējā tendence ir tāda, ka cietuma apmeklējumiem ir vairāk pozitīva nekā negatīva ietekme. Pētnieks Monahans atklāja, ka pusaudžiem, kuri biežāk apmeklēja savus vecākus, depresijas simptomi samazinājās ievērojami ātrāk nekā tiem, kuri to nedarīja⁴⁶. Turklāt, kad šīs attiecības bija augstākas kvalitātes, pusaudžiem bija ievērojami mazāk depresijas simptomu. Pineise ar kolēģiem (Pineise et al., 2010) pierādīja, ka smaga depresija bija būtiski saistīta ar to, ka mātēm izpalika bērnu apmeklējumi.

Tuvinieku apmeklējumu saistība ar ieslodzītā uzvedību

Pētnieki Dzjana un Vinfrī pētīja atšķirības starp sociālo atbalstu ieslodzītajiem vīriešiem un sievietēm un to ietekmi uz noteikumu pārkāpšanu cietuma vidē. Analizējot datus par vairāk nekā 14 000 ieslodzītajiem tika konstatēts, cietuma apmeklējumi neietekmē noteikumu pārkāpšanas uzvedību cietuma vidē⁴⁷. Savukārt, pētnieki Džiangs, Fišers-Džorlando un Mo mēģināja izpētīt sociālā atbalsta ietekmi uz noteikumu pārkāpšanu cietuma vidē, pieņemot, ka

³⁹ Digard, L., di Zerega, M., Yaroni, A., & Rinaldi, J. (2016). A new role for technology? Implementing video visitation in prison. Vera Institute of Justice. <https://www.vera.org/publications/video-visitation-in-prison>

⁴⁰ Turpat.

⁴¹ Fulcher, P. A. (2013). The double-edged sword of prison video visitation: Claiming to keep families together while furthering the aims of the prison industrial complex. *Florida & University Law Review*, 9(1), 83–112.

⁴² Tartaro, C., & Levy, M. (2017). Visitation modality preferences for adults visiting jails. *The Prison Journal*, 97(5), 562–584.

⁴³ Turpat.

⁴⁴ Wagner, P., & Jones, A. (2019). State of phone justice: Local jails, state prisons and private phone providers. https://www.prisonpolicy.org/phones/state_of_phone_justice.html

⁴⁵ Siegal & Napolitano (2021). Adult and Child Visiting at Urban Jails: Perspectives on Visitation Experiences and Policies among Visitors and People in Jail. *The Prison Journal*, Vol. 101(3) 331–351

⁴⁶ Monahan, K. C., Goldweber, A., & Cauffman, E. (2011). The effects of visitation on incarcerated juvenile offenders: How contact with the outside impacts adjustment on the inside. *Law and Human Behavior*, 35, 143–151.

⁴⁷ Jiang, S., & Winfree, L. T. (2006). Social support, gender, and inmate adjustment to prison life: Insights from a national sample. *The Prison Journal*, 86, 32–55.

bērnu apmeklējumi ir viens no sociālā atbalsta pasākumiem⁴⁸. Pētnieki izvirzīja hipotēzi, ka sociālais atbalsts ietekmēs noteikumu pārkāpšanas uzvedību, ņemot vērā trīs noteikumu pārkāpšanas uzvedības kategorijas: vispārējie noteikumu pārkāpumi mēnesī, vardarbīgi noteikumu pārkāpumi mēnesī un narkotiku noteikumu pārkāpumi mēnesī. Pētījuma rezultāti parādīja, ka precētie ieslodzītie bija par 14% mazāk pakļauti vispārējai noteikumu pārkāpšanai. Savukārt, tie ieslodzītie, kurus apmeklēja bērni, biežāk iesaistījās narkotiku un īpašuma noteikumu pārkāpšanā, jo bērni tika izmantoti, lai cietumā ienestu narkotikas. Šis pētījums sniedza pierādījumus tam, ka cietuma apmeklējumi, īpaši bērnu apmeklējumi, var palielināt noteikumu pārkāpšanu cietuma vidē.

Savukārt, pētnieki Sjennika, Mērsa un Beila savā pētījumā aplūkoja cietuma apmeklējuma ietekmi uz disciplinārpārkāpumu iespējamību⁴⁹. 7000 ieslodzīto uzvedības analīze liecināja, ka pārkāpuma iespējamība ir ievērojami mazāka 3 nedēļu laikā pirms apmeklējuma un ievērojami augstāka 4 nedēļu laikā pēc apmeklējuma. Tas nozīmē, ka ieslodzīto pirms apmeklējuma pārkāpumu līmenis bija ievērojami zemāks nekā viņu parastais risks, un pēc apmeklējuma pārkāpumu līmenis bija ievērojami augstāks nekā viņu parastais risks. Pārkāpumu līmenis samazinājās 3 nedēļu laikā pirms apmeklējuma, un tieši pirms vizītes tas ir par 48% mazāks nekā parasti. Savukārt, nedēļā pēc apmeklējuma pārkāpumu līmenis bija par 58% virs sākotnējā līmeņa. Pēc tam 6 nedēļu laikā tas samazinājās līdz parastajam pārkāpumu līmenim. Šis pētījums sniedza ticamus pierādījumus tam, ka cietuma apmeklējumi samazina noteikumu pārkāpšanu cietumā vidē, un nav būtisku atšķirību rezultātiem tos aplūkot dzimumu grupas.

Arī pētnieka Kočrana pētījumā tika pārbaudītas attiecības starp cietuma apmeklējumiem un pārkāpumiem. Autors veica vizīšu un pārkāpumu attiecību salīdzinājumu, izmantojot arhivēto informāciju par 2070 ieslodzītajiem. Autors secināja, ka neapciemotie ieslodzītie salīdzinot ar apmeklētajiem ieslodzītajiem, biežāk veic pārkāpumus cietumā⁵⁰. Analīzē tika iekļauti dažādi kontrolējošie mainīgie, piemēram, vecums, dzimums, iepriekšēja sodāmība un soda ilgums. Līdz ar to, šis pētījums pierādīja, ka cietuma apmeklējumi samazina noteikumu pārkāpšanu cietuma vidē.

Pētnieku Henslija, Kosčeska un Tjūksberija pētījumā tika mēģināts izpētīt attiecības starp draudētu un faktisku vardarbību un laulības apmeklējumiem. Autori apkopoja datus no 256 ieslodzītajiem vīriešiem un sievietēm. Pētījuma rezultāti liecināja, ka cietuma apmeklējumi neietekmē noteikumu pārkāpšanu cietuma vidē⁵¹.

Citā pētījumā zinātnieki mēģināja pārbaudīt pieņēmumu, ka sociālās saites samazina recidīvu, pārbaudot cietuma apmeklējumu ietekmi uz 2 gadu recidīva rādītājiem. Autori apkopoja datus no arhivētās informācijas par 7000 ieslodzītajiem⁵². Pētījuma rezultāti liecināja, ka tiem ieslodzītajiem, kuriem bija apmeklējumi, recidīva iespējamība bija par 30,7% mazāka nekā tiem, kuri apmeklējumu nebija. Katrs papildu apmeklējums samazināja recidīvu vidēji par 3,8%, lai

⁴⁸ Jiang, S., Fisher-Giorlando, M., & Mo, L. (2005). Social support and inmate rule violations: A multilevel analysis. *American Journal of Criminal Justice*, 30, 72–86.

⁴⁹ Siennick, S. E., Mears, D. P., & Bales, W. D. (2013). Here and gone: Anticipation and separation effects of prison visits on inmate infractions. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 50, 417–444.

⁵⁰ Cochran, J. C. (2012). The ties that bind or the ties that break: Examining the relationship between visitation and prisoner misconduct. *Journal of Criminal Justice*, 40, 433–440.

⁵¹ Hensley, C., Kocheski, M., & Tewksbury, R. (2002). Does participation in conjugal visitations reduce prison violence in Mississippi? An exploratory study. *Criminal Justice Review*, 27, 52–65.

⁵² Bales, W. D., & Mears, D. P. (2008). Inmate social ties and the transition to society: Does visitation reduce recidivism? *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 45, 287–321.

gan pirmo apmeklējumu ietekme bija lielāka. Pētot atšķirības starp apmeklētājiem un recidīvu, biežāks laulāto apmeklējums bija saistīts ar mazāku recidīvu. Savukārt, biežāks bērnu apmeklējums bija saistīts ar lielāku recidīvu tieši ieslodzītajiem vīriešiem. Jebkurā gadījumā, pētījums apstiprināja tendenci, ka cietuma apmeklējumi samazina recidīvu.

Aplūkojot augstāk minētos pētījumus par apmeklējumu ietekmi uz ieslodzītajiem, var konstatēt šādas apmeklējumu ieguvumu tendences:

- ieslodzītajiem, kurus apmeklēja radnieki, bija mazāks pārkāpuma līmenis;
- telefona zvani ir vērtīgi, jo attiecību ieslodzītās personas un viņa ģimenes kvalitāte uzlabojas.

Vienlaikus, pieci aplūkoti pētījumi identificēja arī riskus, jo ieslodzītie, kurus apmeklēja bērni, ievērojami biežāk iesaistījās ar narkotikām un īpašumiem saistīto noteikumu pārkāpšanā. Šāds secinājums var būt saistīts ar palielinātu apmeklējumu skaitu, nodrošinot vairāk iespēju nogādāt kontrabandu cietumos. Tas nozīmē, ka no vienas puses ieslodzījumu vietām ir jāveicina ģimenisko attiecību stiprināšana, bet no otras puses ir jānodrošina drošības noteikumu ievērošana.

Līdz ar to, pētījums, kas novērtēts ar augstāko kvalitātes rādītāju, uzrādīja korelāciju: apmeklējumu ietekmi samazina noteikumu pārkāpšanu. Tomēr, pastāv svārstības noteikumu pārkāpšanas uzvedībā, samazinoties pirms apmeklējumiem un palielinoties pēc apmeklējumiem, kas saistāms ar ieslodzītā stresa un gaidu līmeni⁵³.

Visbeidzot, pētījumā, ko veica Beils un Meiers, mēģināja atrast saikni starp tuvinieku apmeklējumiem un ieslodzītā recidīvu⁵⁴. Parasti atkārtotas notiesāšanas izpēti ir grūti veikt, jo ir daudzi mainīgie lielumi, kas var ietekmēt saikni starp jebkuru faktoru un recidīvu. Tomēr, šis pētījums apkopoja nozīmīgumus pierādījumus, lai apstiprinātu hipotēzi, ka cietuma apmeklējumu pieaugums paredz atkārtotas notiesāšanas samazināšanos. Rezultāti liecina, ka tiem ieslodzītajiem, kuri tika apmeklēti, bija ievērojami zemāks recidīva līmenis un viņi dzīvoja sabiedrībā ilgāk, neizdarot atkārtotus pārkāpumus, nekā tiem, kuri netika apmeklēti. Turklāt, palielinoties apmeklējumu skaitam, ievērojami samazinājās recidīva iespējamība. Arī šis pētījums pierādīja, ka partneru vizītes vīriešiem samazināja recidīvu, savukārt, bērnu apmeklējumi paaugstināja tēvu recidīva risku.

Plaši pētījumi ir atzinuši ieslodzījuma vietu apmeklējumu izaicinājumus, tostarp apmeklējumu izmaksas un laikietilpību neērtā apmeklējuma laika grafika dēļ un “ģimenei draudzīgas” vides trūkumu⁵⁵. Viena no galvenajām problēmām ir tā, ka lielākā daļa apmeklētāju ir ar zemiem ienākumiem un apmeklējuma izmaksas var būt pārmērīgas.

Kopumā, zinātniskas literatūras analīze ļauj identificēt šādas tendences:

- a) cietuma apmeklējumiem ir vairāk pozitīva nekā negatīva ietekme uz ieslodzītās personas uzvedību;

⁵³ Siennick, S. E., Mears, D. P., & Bales, W. D. (2013). Here and gone: Anticipation and separation effects of prison visits on inmate infractions. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 50, 417–444.

⁵⁴ Bales, W. D., & Mears, D. P. (2008). Inmate social ties and the transition to society: Does visitation reduce recidivism? *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 45, 287–321.

⁵⁵ Arditti, J. A. (2005). Families and incarceration: An ecological approach. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*, 86(2), 251–260.

Arditti, J. A., Lambert-Shute, J., & Joest, K. (2003). Saturday morning at the jail: Implications of incarceration for families and children. *Family Relations*, 52(3), 195–204.

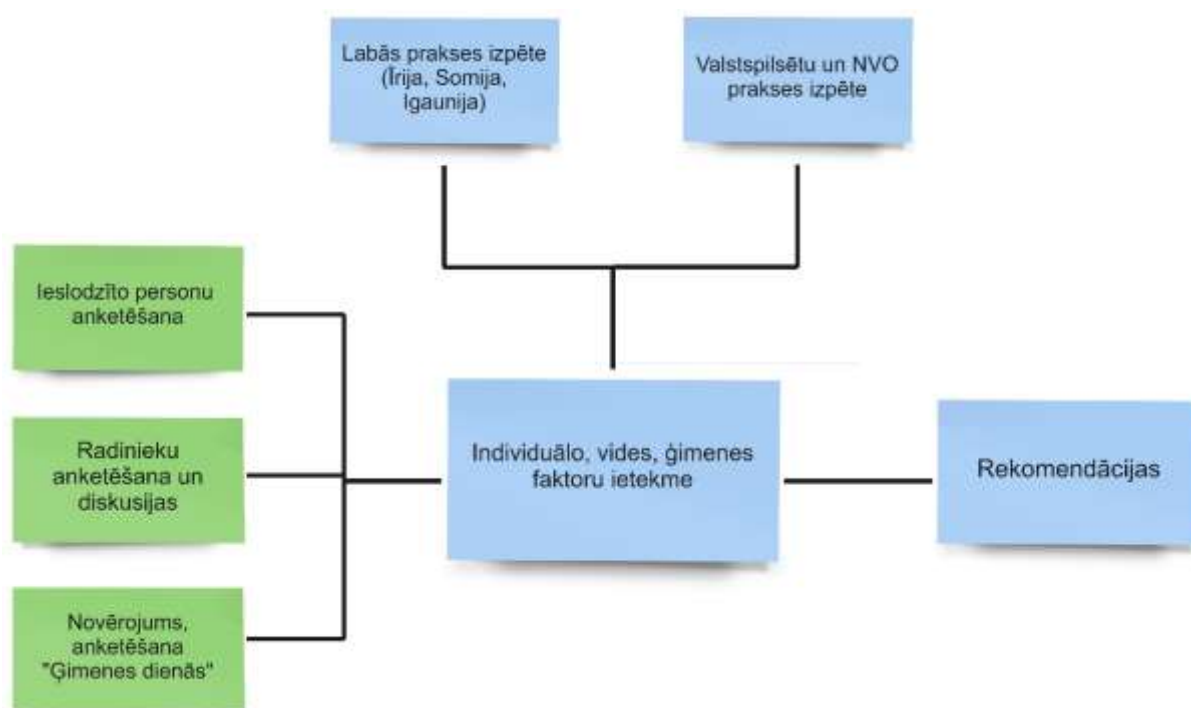
- b) apmeklējumi pozitīvi ietekmē recidīvu - tas samazinās;
- c) tiem ieslodzītajiem, kuriem bija apmeklējumi, recidīva iespējamība bija par 30,7% mazāka nekā tiem, kuri apmeklējumu nebija;
- d) ieslodzīto mudināšana saglabāt ilgstošas ģimeniskās attiecības var būt noderīgs līdzeklis recidīva mazināšanai;
- e) atkārtoti ieslodzītās personas ir tendētas izvēlēties partnerus, kuri atbalsta viņu antisociālo un noziedzīgo uzvedību;
- f) vēstuļu rakstīšana var mazināt stresu, pieļaujot kontaktu netiešā veidā, tādējādi novēršot jebkādu vecāku stresu, ko izraisa bērnu ienākšana cietuma vidē;
- g) savukārt, pusaudžiem, kuri biežāk apmeklēja savus vecākus, depresijas simptomi samazinājās ievērojami ātrāk nekā tiem, kuri to nedarīja;
- h) neapciemotie ieslodzītie salīdzinot ar apmeklētajiem ieslodzītajiem, biežāk veic pārkāpumus cietumā.

Pētījumu norāda gan uz pozitīviem aspektiem, gan uz riskiem, kas jāņem vērā ieslodzījuma vietām organizējot tuvinieku apmeklējumus, kā, piemēram, tomēr, bērnu apmeklējumi, var palielināt noteikumu pārkāpšanu cietuma vidē, mēģinot ienest neatļautus priekšmetus vai vielas.

6. Pētījuma metožu un pētījuma norises apraksts

Lai sasniegtu pētījuma mērķi - veikt pētījumu par ieslodzīto personu un viņu ģimeņu sociālo stāvokli - pētījumā tika izmantotas tādu pētniecības metožu kombinācija, kas sniedz labāko iespējamo rezultātu. Kvantitatīvo un kvalitatīvo datu vākšana notika paralēli, lai nodrošinātu datu integrāciju secinājumu veidošanā. Pētījumā izmantotās metodes un darbības veido savstarpējo secību, lai nodrošinātu sinerģiju un papildinātību gan iegūtajiem datiem, gan arī konstatējumiem. Pētījumā tika izmantota jaukta dizaina pieeja - paralēlās triangulācijas jauktais dizains, kas radīja nepieciešamību veidot tādu metožu kombināciju, kas piedāvā dažāda tipa un formas datus, kurus var savstarpēji verificēt. Datu iegūšanai tika izmantota vairāku metožu kombinācija (skatīt 1.attēlu).

1.attēls. Pētījuma metožu savstarpējā saikne

Avots: Pētījuma autori, balstoties uz Mārtinsone K., Pipere A., Kamerāde D. (2016). *Pētniecība: teorija un prakse*.

Datu vākšana pētījuma ietvaros tika organizēta trīs secīgos posmos:

1.posms. Ar pētījumu tēmu **dokumentu un akadēmisko pētījumu analīze**, lai identificētu jau paveikto jomā un izveidotu anketu, interviju un fokusa grupu interviju jautājumus atbilstoši nozares labajai praksei. Dokumentu analīze tika izmantota, lai ievāktu informāciju par sociālo palīdzību Latvijas valstspilsētās.

Dokumentu analīze	Šī pētījuma ietvaros tika izmantota tradicionālā dokumentu analīze. Pētījumā izmantojamie dokumenti tika izvēlēti atbilstoši pētījuma uzdevumiem. Dokumentu analīzes ietvaros tika iegūta informācija no dažādiem avotiem – gan zinātniskiem rakstiem, gan attīstības plānošanas dokumentiem u.c.. Detalizēta informācija par analizējamajiem dokumentiem ir sniegta zemsvītras atsaucēs un pētījumam pievienotajā izmantotās literatūras avotu sarakstā, kas ir sagatavots atbilstoši akadēmiskajām prasībām, ko dēvē par Čikāgas
--------------------------	--

	atsauču stilu (<i>angliski - Chicago referencing style</i>).
Plūsmkarte	Plūsmkarte (<i>angliski - flowchart</i>) tika izmantota, lai attēlotu grafiski procesa norisi, piemēram, faktoru savstarpējo ietekmi.

2. posms. Interviju, fokusa grupu diskusiju un aptauju organizēšana. Atbilstoši paralēlās triangulācijas jauktā dizaina pieejas nosacījumiem vienlaikus tika organizēts novērojums, aptaujas un intervijas (gan individuālās, gan fokusa grupas), tā paralēli ievācot datus no dažādam perspektīvām. Dokumentu analīze kopā ar intervijās un novērojuma gaitā iegūto informāciju tika verificēta pret aptauju datiem, lai pārlicinātos par iegūto rezultātu ticamību un patiesumu.

Intervijas	Pētījumā tika veiktas strukturētas tiešās intervijas, kurās izmantos jautājumu saraksta. Intervijas tika izmantotas gan ievācot informāciju par NVO praksi, gan arī valstspilsētu praksi.
Novērojums	Novērojums (<i>angliski - observation</i>) kā metode tiks izmantota “Ģimenes dienu” pasākuma norises novērošanai.
Aptaujas	Jauktā pētījuma dizaina ietvaros tika organizētas divas aptaujas – ieslodzīto personu aptauja un viņu radnieku aptaujas. Abas aptaujas tika organizētas ievērojot nevarbūtīgās izlases (<i>angliski - non-probability sample</i>) veida – ērtuma izlases (<i>angliski - convenience sample</i>) nosacījumus un iekļaujot izlasē indivīdus, kuri ir pieejami un gatavi piedalīties pētījumā, ievērojot pētniecības ētikas prasības (piem., informētā piekrišana, informācijas izpaušanas nosacījumu izskaidrošana, anonimitāte). Anketas izstrādi veica pētnieki, balstoties uz teorētiskā ietvara izpēti par dažādiem resocializāciju ietekmējošiem faktoriem. Savukārt, jautājumi, kas skāra ieslodzīto personu depresiju un trauksmi tika pielāgoti no Lovibond, S.H., Lovibond, P.F (1995). Depresijas, trauksmes un stresa skala (DASS-42). Adaptācija: Vanags, E., Raševska, M. (2018). Depresijas, trauksmes un stresa skalas (DASS-42) latviešu valodas versijas ticamība un validitāte), Baltic Journal of Psychology, LU. Pētījumā piedalījās Rīgas Centrālcietuma, Jelgavas un Valmieras ieslodzījuma vietu ieslodzīto personu 15 dzīvesbiedri un 33 tuvinieki (N=48). Anketas tika pildītas “Ģimenes dienu” pasākuma laikā (10 vīrieši un 38 sievietes, vidējais vecums 42,5 gadi). Pirms uzsākt anketēšanu, tika veikta tās pilottestēšana, izplatot to vismaz 3 respondentiem ar lūgumu komentēt. Tādējādi tika pārbaudīts, vai jautājumu formulējums ir skaidrs un nepārprotams un vai piedāvātie atbilžu varianti nosedz visu pētījuma problēmapgabalu. Anketēšana tika veikta laikā no 2022.gada 2.marta līdz 11. jūnijam.

Fokusa grupas diskusija	Fokusa grupas diskusija tiks izmantota, lai iegūtu ieslodzīto personu radinieku viedokli. Pētījuma laikā tika organizētas divas fokusa grupas diskusijas. 2022.gada 11.maijā tika organizēta viena ieslodzīto radinieku fokusa grupas diskusija, kurā piedalījās 5 dalībnieces, no kurām 4 dalībniecēm ieslodzījuma vietā atrodas dzīves biedri, 1 dalībniecei – brālis. 2022.gada 2.jūnijā tika organizēta otrā ieslodzīto radinieku fokusa grupas diskusija, kurā 4 dalībnieki, no kuriem 2 dalībniecēm ieslodzījuma vietā atrodas dzīves biedri, 1 dalībniecei – dēls, 1 dalībniekam – dēls. Abu fokusa grupa ieslodzīto radinieki atrodas Jelgavas cietumā.
Slepenais pircējs	Šī metode tika izmantota, lai uzzinātu valstspilsētu praksi par iespējamajiem pakalpojumiem ieslodzīto personu ģimenēm, pētniekam uzdoties par potenciālo ģimenes locekli. Šajā gadījumā, šī metode ļāva aptvert visas valstspilsētās un izzināt reālo darba praksi.

2.posmā pētījuma ietvaros tiks veikta ārvalstu labās prakses analīze (kā gadījuma izpēte), apskatot Īrijas, Somijas un Igaunijas piemērus un ņemot vērā šādus kritērijus:

- Salīdzināmas valstu sociālpolitikas tendences – labās prakses valstis ir ekonomiski attīstītas valstis, starptautisko organizāciju (piem., ES, NATO, OECD) dalībvalstis. Šajā gadījumā ir būtiski, lai Latvijas sociālpolitiskās tendences būtu salīdzināmas ar izvēlētajām valstīm.
- Valstīs līdzīgas administratīvās sistēmas. Šis nosacījums ir būtisks, lai izvēlētos pārcelt kādu citā valstī izmantoto rīcībpolitikas instrumentu, to varētu salāgot ar Latvijas pieredzi un praksi. Šajā gadījumā Latvija, Igaunija un Somija ir valstis ar līdzīgām administratīvām sistēmām.
- Rīcībpolitikas un labās prakses pārceļšanas procesa pēc iespējas veiksmīgākas norises nodrošināšana nosaka, ka ir svarīgi rīcībpolitikas instrumentus pārcelt ņemot vērā arī abu valstu (Latvijas, Somijas un Igaunijas) administratīvo procesu un lēmumu pieņemšanas procesu savietojamību. Visas trīs valsts darbojas pēc romāņu-ģermāņu tiesību sistēmas un to administratīvās sistēmas pieder Ziemeļeiropas valstu grupai.
- Īrija kā labās prakses piemērs ir izvēlēta, lai iegūtu idejas no valsts, kuras administratīvā sistēma ir veidota atšķirīgi no Latvijas. Īrija ir precedentu tiesību sistēma un tās administratīvā sistēma pieder anglosakšu valstu grupai.

Pētījuma ietvaros kā atsevišķu gadījumu izpēte tika veikta arī valsts pilsētu (Daugavpils, Jelgava, Jēkabpils, Jūrmala, Ogre, Rēzekne, Rīga, Valmiera un Ventspils) prakses izpēte sniedzot atbalstu ieslodzītās personas radiniekiem.

Papildus, tika veikta arī trīs nevalstisko organizāciju (sabiedriskā organizācija evaņģēlisko kristiešu draudze “Zilais krusts”, biedrība “Integrācija sabiedrībai”, biedrība “Bona fide Latvia”) pieredzes izpēte palīdzības sniegšanā ieslodzītajām personām un viņu ģimenēm.

Gadījuma izpēte	Gadījuma izpēte (<i>angliski - . case study</i>) ir kvalitatīvas analīzes metode, ar kuras palīdzību tiek aprakstīts gadījums (t.i., valsts labā vai organizācijas prakse), lai iegūtu unikālu informāciju par pētāmo objektu un atbildētu uz pētījuma jautājumu. Gadījuma izpēte koncentrējās tieši uz unikālu elementu identificēšanu.
------------------------	--

3. posms. Kvalitatīvās un kvantitatīvās izpētes rezultātā iegūto **datu un faktu analīze**. Šajā sadaļā tika veikta integrēta visu iepriekš iegūto datu analīze un verifikācija ar mērķi izdarīt ticamus un patiesus konstatējumus par faktoriem, kas ietekmē resocializāciju un recidīvu.

7. Pētījuma rezultāti un konstatējumi

7.1. Izvērtējums par klātienē tikšanās formu kvalitāti, un ietekmi uz ieslodzīto un viņu ģimenes emocionālo stāvokli un psiholoģisko funkcionēšanu.

Latvijas Soduzpildes kodekss paredz gan īslaicīgās, gan ilglaicīgas satikšanās reizes ar mērķi saglabāt sociāli lietderīgās un ģimenes saiknes. Tādējādi, normatīvie akti atzīst, ka tikšanās ir nozīmīgas sociālo un ģimenisko saišu saglabāšanai. Savukārt, pētījuma ietvaros, pētnieki mēģināja noskaidrot ģimenisko saikņu saglabāšanas nozīmības apjomu un ietekmi.

Ieslodzītie un viņu radnieki pētījuma ietvaros novērtēja īslaicīgās, ilglaicīgās un “Ģimenes dienu” norises kvalitāti, vērtējot 5 ballu skalā, kas ietver šādus kritērijus:

- Telpa - vieta, arī vides daļa, kurai (parasti) ir noteiktas robežas un kurā kas atrodas, noris vai kurai ir kādas funkcijas⁵⁶.
- Aprīkojums - nepieciešamo rīku komplekts utt. noteiktam mērķim⁵⁷.
- Aprīkojums bērniem – nepieciešamo rīku komplekts utt. noteiktam mērķim (bērniem)⁵⁸.
- Personāla attieksme – attieksme ir psiholoģisks prāta stāvoklis. Darba vietā darbiniekiem var būt pozitīva vai negatīva attieksme pret konkrētiem darba uzdevumiem, produktiem vai pakalpojumiem, kolēģiem vai vadību vai uzņēmumu kopumā⁵⁹.
- Atmosfēra – vietas vai situācijas raksturs vai noskaņojums⁶⁰.

3.tabula. Īslaicīgās klātienē norises kvalitāte, vērtējums 5 ballu skalā, ieslodzīto personu skatījums un radnieku skatījums (kur 1 – ļoti slikti, 2 – slikti; 3 – apmierinoši, 4 – labi, 5 – ļoti labi)

Nr. p.k.	Faktors	Vid.vērt. Jēkabpils ciets	Vid.vērt. Olaines ciets	Vid.vērt. Daugavpils ciets	Vid.vērt. Ilguciema ciets	Vid.vērt. Valmieras ciets	Vid.vērt. Rīgas centrāl ciets	Vid.vērt. Jelgavas ciets	Vid.vērt. Liepājas ciets	Vid.vērt. Radnieku vērtējums
1.	Telpas	3,0	2,9	2,8	3,2	3,2	3,3	3	2,9	3,9
2.	Aprīkojums	2,8	2,8	2,9	3,2	3,1	3,2	2,5	2,8	3,7
3.	Aprīkojums bērniem	3	2,1	2,4	2,6	2,4	2,3	1,7	2	3,1
4.	Personāla attieksme	3,1	3,6	3,7	4,2	3,5	4	3,8	3,6	4,7
5.	Atmosfēra	2,9	3,1	3	4,2	3,2	3,2	2,8	2,3	4

Apkopojot datus par īslaicīgo satikšanos kvalitāti, var ievērot vairākas tendences:

- Ieslodzīto personu radnieki ir tendēti tikšanās vērtēt caurmērā pozitīvāk nekā ieslodzītie.

⁵⁶ Skatīt: tezaurs.lv

⁵⁷ Skatīt: <https://dictionary.cambridge.org>

⁵⁸ Turpat.

⁵⁹ Skatīt: www.igi-global.com

⁶⁰ Skatīt: <https://dictionary.cambridge.org>

- Aprīkojums bērniem ir neatbilstošs, un tas mudina radniekus bērnus uz tikšanos neņemt līdzi. Dažkārt, ieslodzījuma vietās nav pat minimālā iekārtojuma bērniem (bērnū stūrītis, rotaļlietas).
- Telpu kvalitāte ir neatbilstoša, jo nenodrošina diskrētumu attiecībā pret citiem apmeklētājiem. Respondenti norāda gan uz mēbeļu sliktu stāvokli, gan uz esošo mēbeļu ergonomikas trūkumu.
- Esošās ieslodzījumu vietu telpās nav iespējams nodrošināt fizisko kontaktu ar tuviem ģimenes locekļiem (piem., apskaut bērnu).
- Būtiski uzlabojumi ir nepieciešami attiecībā uz personāla attieksmi un izglītošanu. Respondentu komentāri par personālu bija ļoti kritiski, norādot, ka personāls “*rupji lamājās*”, “*runā krievu valodā*”, “*paranoiski izturas*”, “*aizspriedumains*”, “*neprofesionāls*”, “*izģērbj apmeklētājus līdz apakšveļai, kas ir nelikumīgi*”. Vienlaikus, citi respondenti uzsvēra, ka personāls ir gan pretimnākošs, gan laipns.
- Kopumā, tikšanās atmosfēra tiek diezgan kritiski vērtēta, gan norādot uz diskrētuma trūkumu (visi dzird visu), gan sliktu tehnisko stāvokli, kas rada drūmu iespaidu.

Tomēr, ieslodzītās personas komentējot īslaicīgās satikšanās, norādīja, ka “*Īslaicīgās tikšanās reizes dod ģimenes atmosfēru, kas dod motivāciju vērtību pārvērtēšanai*”.

4.tabula. Ilglaicīgās klātienēs norises kvalitāte, vērtējums 5 ballu skalā, ieslodzīto personu skatījums un radnieku skatījums (kur 1-ļoti slikti, 2 – slikti; 3 – apmierinoši, 4 – labi, 5 – ļoti labi)

Nr. p.k.	Faktors	Vid.vērt. Jēkabpils ciets	Vid.vērt. Olaines ciets	Vid.vērt. Daugav- pils cie- tums	Vid.vērt. Ilguce- ma cie- tums	Vid.vērt. Valmie- ras cie- tums	Vid.vērt. Rīgas centrāl ciets	Vid.vērt. Jelgavas ciets	Vid.vērt. Liepājas ciets	Vid.vērt. Radnieku vērtējums
1.	Telpas	3,1	3,1	3,3	3,8	3,3	3,7	2,7	4	3,9
2.	Aprīkojums	2,8	3,2	3,1	4,3	3,2	3,6	4,3	3,9	3,8
3.	Aprīkojums bērniem	2,9	2,6	2,7	3,7	3	2,8	1,4	3	3,4
4.	Personāla attieksme	3,1	3,6	3,8	4,3	3,6	4	3,8	4	4,7
5.	Atmosfēra	2,8	3,6	3,4	4,2	3,5	3,5	3	3,7	4,2

Attiecībā uz ilglaicīgajām satikšanās reizēm nav izteikta viedokļu atšķirība ieslodzīto personu skatījumā un radnieku skatījumā.

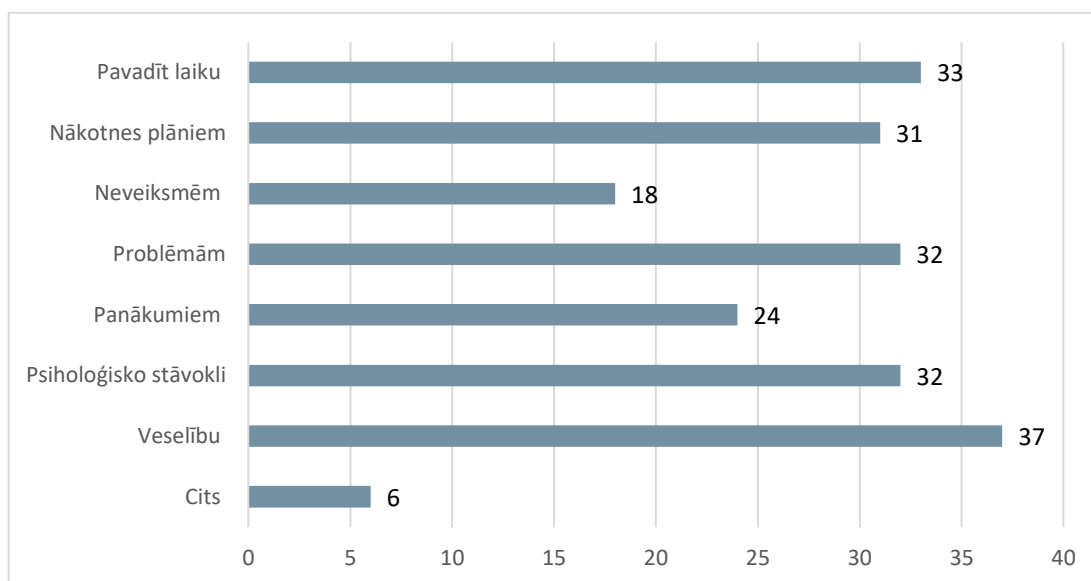
Ilglaicīgās satikšanās reizes tiek raksturotas sekojoši:

- Visnotaļ zemas kvalitātes aprīkojumu telpas ar sliktu ventilāciju, nolietām mēbelēm, sliktām dušām un vecu veļu. Tiesa, šis ir subjektīvais vērtējums respondentu skatījumā.
- Aprīkojums tiek raksturots kā novecojis vai arī pat aprīkojuma nav (trūkst trauku, sliktā plīts, nav TV, pat ūdens trūkums dušās).
- Aprīkojums bērniem tiek vērtēts kritiski, jo bērni nevar iziet ārā svaigā gaisā, trūkst rotaļlietu, bērnu stūrīša.

- Personāla attieksme respondentu skatījumā ir neprofesionāla, respondenti norādīja, ka: *“izģērbj kailus, cenšas apvainot nelegālās darbībās”* vai *“pazemojoša attieksme”*. Tiesa, respondenti sniedz arī pozitīvu vērtējumu par personālu, kas visticamāk nozīmē, ka ir jāveic izglītojošais darbs IeVP personālam par saskarsmi, un arī apmeklētājus ir nepieciešams morāli sagatavot noteiktu noteikumu izpildei ieslodzījuma vietā.
- Salīdzinoši sliktais tehniskais nodrošinājums atstāj nomācošu iespaidu, ko respondents raksturo kā *“atgriešanos padomju laikos”*.

Lai noskaidrotu, ko dzīvesbiedri/tuvinieki tikšanās reizēs vēlas uzzināt par savu ieslodzīto dzīvesbiedru/tuvinieku, anketā tika iekļauts vairāku atbilžu jautājums. Jautājuma mērķis ir noskaidrot, kādi faktori dzīvesbiedrus/tuviniekus visvairāk uztrauc par ieslodzīto dzīvi ieslodzījuma vietā.

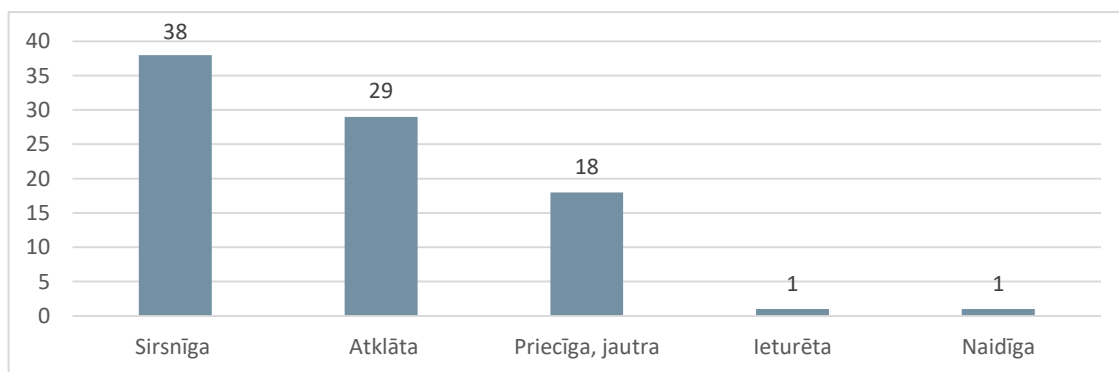
2.attēls. Ko tuvinieki vēlas uzzināt tikšanās reizēs?

Respondenti (N=44, ieslodzīto dzīvesbiedri/tuvinieki) (2.attēls) atbildot uz jautājumu, ko visvairāk vēlas uzzināt tikšanās reizēs par dzīvesbiedru/tuvinieku, visvairāk atzīmēja, ka svarīgi uzzināt par dzīvesbiedra/tuvinieka veselību, kā arī tikšanās reizes ir svarīgas, lai satiktos. Visi atbilžu varianti skatliski tika atzīmēti gandrīz vienlīdzīgi, mazāk vēlas uzzināt par neveiksmēm. Tas nozīmē, ka dzīvesbiedriem/tuviniekiem ir svarīgi uzzināt par gan par ieslodzītā veselības un psiholoģisko stāvokli, kā arī problēmām ieslodzījuma vietā. Šāda regulāra informācijas saņemšana, mazinātu dzīvesbiedru/tuvinieku stresu un trauksmi pārdzīvojot par ieslodzīto tuvinieku, kas, savukārt, var iespaidot bērnu audzināšanu, darba un sociālo dzīvi.

Lai noskaidrotu, kāda ir dzīvesbiedru/tuvinieku tikšanās reizēs komunikācija ar ieslodzīto tuvinieku, anketā tika iekļauts vairāku atbilžu jautājums.

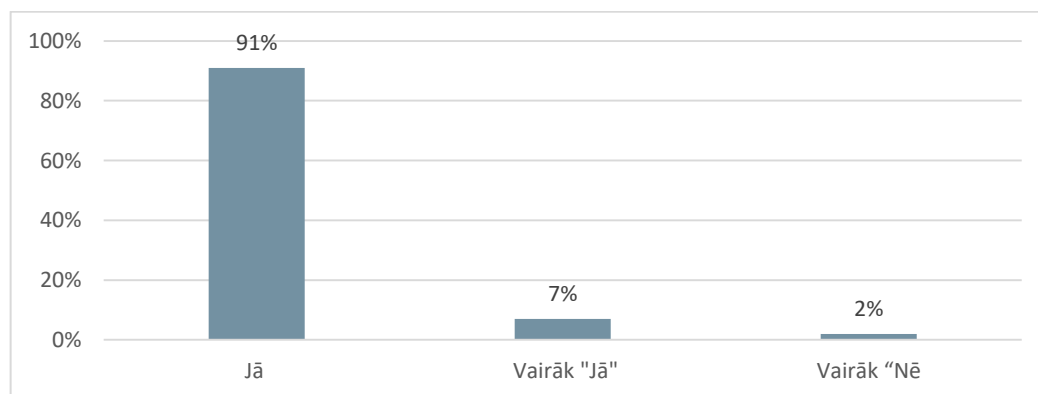
3.attēls. Komunikācijas raksturojums starp ieslodzīto un tuviniekiem tikšanās reizēs.

Kopumā, komunikāciju ar ieslodzīto dzīvesbiedru/tuvinieku tikšanās reizēs (N=47) respondenti raksturo kā sirsnīgu, atklātu un priecīgu. Tikai atsevišķos gadījumos, dzīvesbiedri ir bijuši rezervēti vai naidīgi (3.attēls).

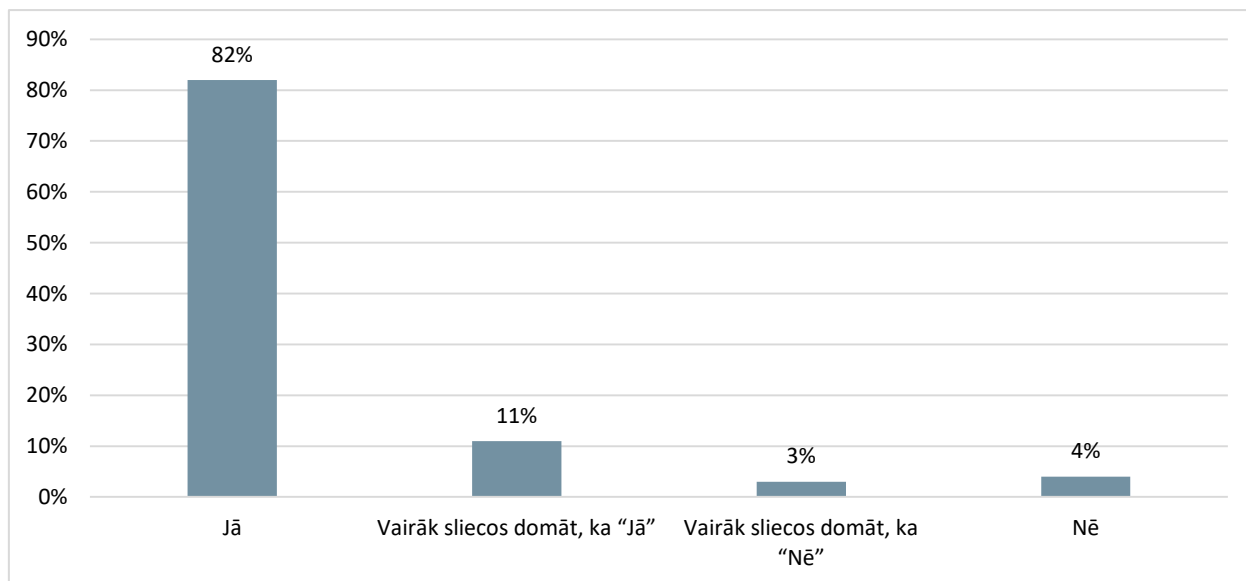
Lai noskaidrotu dzīvesbiedru/tuvinieku viedokli, vai tikšanās reizes ar ieslodzīto dzīvesbiedru/tuvinieku veicina attiecību uzlabošanu ar ģimeni un radniekiem, dzīvesbiedriem/tuviniekiem tika uzdots šāds jautājums. Rezultātā, viennozīmīgi 91% (N=47, radnieku skatījums), radnieki uzskata, ka tikšanās reizes uzlabo attiecības (4.attēls).

4.attēls. Saikne starp tikšanās reizēm un attiecību uzlabošanu.

Līdzīgi arī ieslodzītajiem tika uzdots jautājums, vai tikšanās reizes ar ieslodzītā dzīvesbiedru/tuvinieku veicina attiecību uzlabošanu ar ģimeni un radniekiem.

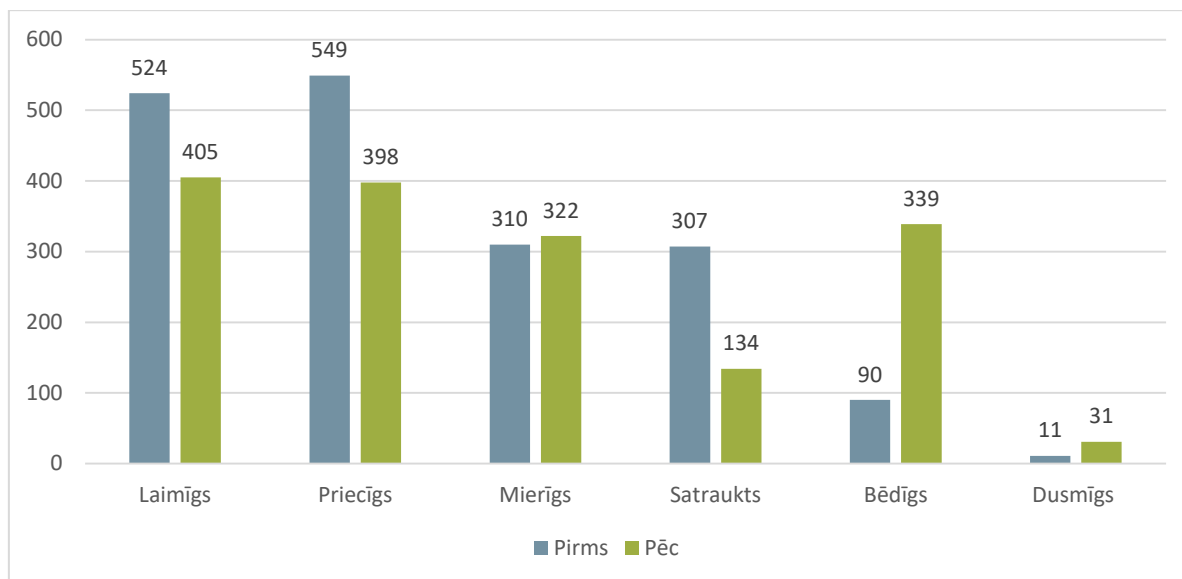
5.attēls. Vai tikšanās reizes veicina attiecību uzlabošanu ar ģimeni un radniekiem?

Atbildot uz jautājumu (N=454, vairāku atbilžu jautājums), vai tikšanās reizes veicina attiecību uzlabošanu ar ģimeni un radniekiem, ieslodzītie 93% atbildēja – “Jā” un vairāk sliecas domāt, ka “Jā”, bet 7% atbildēja – “Nē” un vairāk sliecas domāt, ka “Nē” (5.attēls)

Pētījuma anketā tika iekļauts jautājums kādas ir ieslodzītās personas emocijas pirms un pēc tikšanās ar partneri/dzīvesbiedri (u)/ radniekiem (N=454, vairāku atbilžu jautājums), kas ir būtiski, lai saprastu tuvinieku apmeklējumu ietekmi uz ieslodzītā emocionālo stāvokli.

6.attēls. Ieslodzītās personas emocijas pirms un pēc tikšanās.

Sasummējot atbilžu variantus (6.attēls), atbildot uz jautājumu, kā ieslodzītais jūtas pirms tikšanās ar partneri/dzīvesbiedri (u)/tuviniekiem visvairāk tika atzīmētas 2 emocijas - priecīgs (549 reizes) un laimīgs (529 reizes), mazāk, bet arī vienādā skaitā tika atzīmētas emocijas –

mierīgs (310 reizes) un satraukts (307 reizes), 90 reizes - bēdīgs, skumjš, bet 11 reizes dusmīgs.

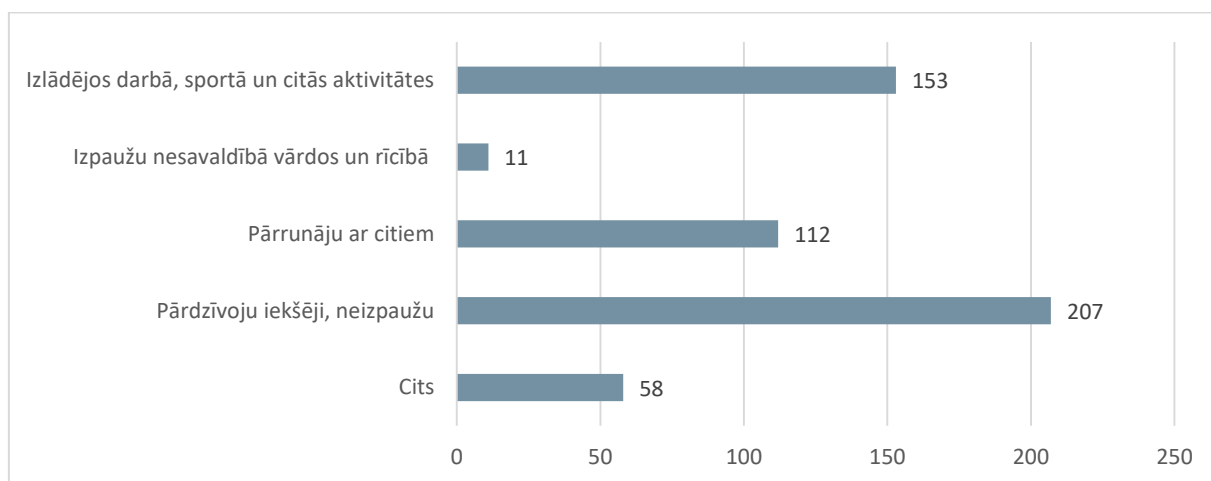
Atbildot uz jautājumu, kā ieslodzītais jūtas pēc tikšanās ar partneri/dzīvesbiedri (u)/tuviniekiem visvairāk tika atzīmētas 2 emocijas - laimīgs (405 reizes) un priecīgs (398 reizes), mazāk, bet arī vienādā skaitā tika atzīmētas emocijas – bēdīgs (339 reizes) un mierīgs (322 reizes), savukārt, satraukts - 134 reizes un dusmīgs 31 reizi.

Dati rāda, ka pirms tikšanās ieslodzītais ir priecīgs un laimīgs, kamēr pēc tikšanās – izteikti bēdīgs. Tas apliecina, ka tuvinieku apmeklējumi ietekmē ieslodzītā emocionālo stāvokli, kas var izraisīt gan dažādas emocijas, gan papildu stresu. Šis fakts būtu jāņem vērā ieslodzījuma vietu darbiniekiem, ka ieslodzītie pirms tikšanās reizēm var būt arī satraukti un pēc tikšanās reizēm var būt bēdīgi, kas ir saistīts ar šķiršanās trauksmi, kā arī skumjām un ilgošanos pēc tuviniekiem.

Rezultāti par ieslodzīto garastāvokļu pasliktināšanos pēc tikšanās reizēm norāda arī uz to, ka ieslodzījuma vietās ir psiholoģiskās intervences iztrūkums ieslodzītajiem, tāpēc nepieciešams ieviest pasākumu kopumu, lai ieviestu psiholoģiskās intervenci ne tikai ieslodzītajiem, bet arī viņu tuviniekiem. Šādu intervenci varētu veikt gan ieslodzījumu vietas psihologi, sociālie darbinieki vai darbinieki, kuriem būtu attiecīgās profesionālās zināšanas un prasmes.

Ņemot vērā tikšanās reižu emocionālo ietekmi uz ieslodzītām personām anketās tika iekļauts jautājums, kā ieslodzītie pārvar savas negatīvās emocijas ar atbildzi iespējām.

7.attēls. Negatīvo emociju pārvarēšanas pieejas ieslodzītajiem.

Sasummējot (N=454) atbildžu variantus uz jautājumu, ko ieslodzītie dara, lai mazinātu negatīvās emocijas, visvairāk - 207 reizes tika atzīmēta atbilde – pārdzīvoju iekšēji un neizpaužu negatīvās emocijas, 153 reizes tika atzīmēta atbilde - izlādējos darbā, sportā un citās aktivitātes, 112 reizes – pārrunāju ar citiem, 11 reizes tika atzīmēta atbilde - izpaužu nesavaldībā vārdos un rīcībā, bet - 58 reizes tika atzīmēta atbilde - cits, kas tika paskaidrots (7.attēls):

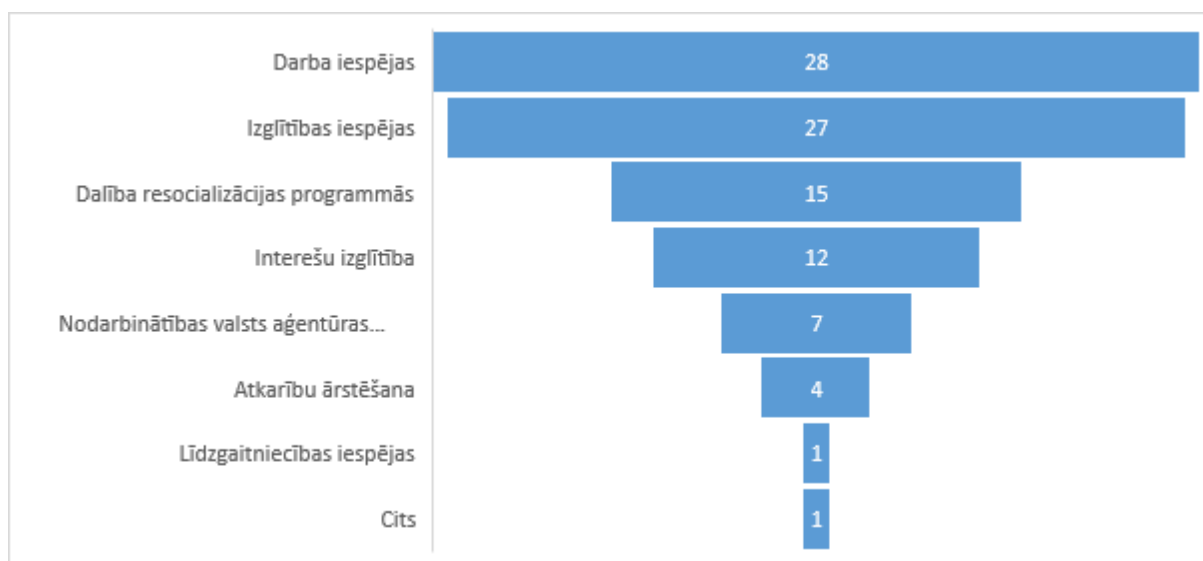
- Veidoju diendienā ādas izstrādājumus, emocijas pārvēršot skaistā darbā.
- Klausos mūziku.

- Apmeklēju psihologu.
- Rakstu humoristisku aprakstu par savu dzīvi cietumā.
- Lasu grāmatas.
- Sazvanos ar draugiem.
- Meditēju.
- Bībele ir mans miers un pamats labām attiecībām.
- Adu un tamborēju.
- Lasot, rakstos un prātojot pie dažādām idejām.
- Cenšos neņemt galvā provokācijas.
- Spēlēju konsoli.

Satraucoši, ka visvairāk ieslodzīto ar savas negatīvās emocijas pārdzīvo iekšēji un neizpauž, kas rada jautājumu, vai tas ir saistīts ar paša nespēju vai nevēlēšanos atrast veidu kā izpaust emocijas, vai tas ir saistīts ar ieslodzījuma vietu organizāciju.

Lai uzzinātu, vai un, cik daudz ieslodzīto tuvinieki ir informēti par ieslodzīto iespējām ieslodzījuma vietās, anketā tika iekļauts jautājums, ko dzīvesbiedri/tuvinieki uzzina tikšanās reizēs.

8.attēls. Ko radnieki uzzina tikšanās reizēs?

Sasummējot respondentu (N=34) atzīmētos atbilžu variantus, uz jautājumu, par kādām ieslodzītajiem piedāvātajām aktivitātēm tikšanās reizēs tuvinieki ir uzzinājuši, visvairāk tika atzīmētas atbildes par darba iespējām (28 reizes) un izglītības iespējām (27 reizes), bet vismazāk par Nodarbinātības valsts aģentūras konsultācijām (7 reizes), atkarību ārstēšanu (4 reizes), līdzgaitniecības iespējām (1 reizi) (8.attēls). No šī izriet, ka dzīvesbiedri un tuvinieki būtu vairāk jāinformē par visām ieslodzītajiem piedāvātajām aktivitātēm, lai veicinātu ieslodzīto aktīvāku dalību.

Tādejādi var secināt, ka:

- Dzīvesbiedriem/tuviniekiem ir svarīgi uzzināt par gan par ieslodzītā veselības un psiholoģisko stāvokli, kā arī problēmām ieslodzījuma vietā. Regulāra informācijas saņemšana, mazinātu dzīvesbiedru/tuvinieku stresu un trauksmi pārdzīvojot par ieslodzīto tuvinieku, kas, savukārt, var iespaidot bērnu audzināšanu, darba un sociālo dzīvi.
- Tikšanās reizes uzlabo un pat stiprina ģimenes saiknes.
- Emocionāli ieslodzītie, galvenokārt, ir priecīgi un laimīgi par iespēju satikt savus tuviniekus.

7.2. Izvērtējums par pasākuma - “Ģimenes dienas” mērķi, telpām, aprīkojuma un pakalpojumu kvalitāti, psiholoģiskajiem ieguvumiem ieslodzītajiem un viņu radniekiem

IeVP Eiropas Savienības Sociālā fonda (ESF) projekta ietvaros jau kopš 2017. gada tiek organizēti pasākumi notiesātajiem un viņu ģimenēm. Šo aktivitāšu mērķis ir sekmēt ģimenes saikņu stiprināšanu un notiesāto iekļaušanos sabiedrībā, jo pētījumi un prakse ir parādījuši, ka daudzus ieslodzītos tieši ģimenes locekļu atbalsts motivē mainīties – pārskatīt līdzšinējo uzvedības modeli un vērtības.

“Ģimenes dienu” pasākumos piedalās ieslodzītos personas un viņu ģimenes locekļi (ieskaitot bērnus), un pasākuma ietvaros notiek IeVP darbinieku sagatavotās aktivitātes. Piemēram, “Ģimenes dienās” Rīgas Centrālcietumā bērniem 2022. gada maijā tika atvēlēta atsevišķa zāle, kurā varēja skatīties multfilmas, nodarboties ar sporta aktivitātēm, fotografēties un rotāt foto rāmīšus, un apgleznot auduma maisiņus. Savukārt, pieaugušajiem arī tiek sagatavotas aktivitātes, kurās piedalīties gan kopā ar bērniem, gan arī atsevišķi.

“Ģimenes dienu” novērojumā pētnieki ievēroja, ka:

- Dalībniekiem tiek nodrošināts cienasts un bērniem papildus pieejami saldumi.
- Telpas ir noformētas, lai nodrošinātu svinīguma sajūtu.
- Tiek nodrošināta fona mūzika, kas ļauj pasākuma dalībniekiem veikt diskrētas sarunas ģimenes lokā.
- Bērniem tiek nodrošinātas atsevišķas aktivitātes, kuru izpildē iesaistās gan IeVP darbinieki, gan brīvprātīgie.
- Ja meteoroloģiskiem apstākļi ļauj, tad pasākumi tiek organizēti ārpus telpām (piem., Valmierā, Jēkabpilī, Daugavpilī) ar atbilstošām āra aktivitātēm dažādu vecumu grupu bērniem un pieaugušajiem.
- Tika novērots, ka emocionāli abas puses gaida pasākumu un pasākums ir nepieciešams viņu emocionālajai labbūtībai.
- Novērojumu laikā tika konstatēts, ka ieslodzītās personas (kuras sodītas par ekonomiskiem noziedzīgiem nodarījumiem) un viņu radnieki ir pašpārliecinātāki un zināši par savām tiesībām, nekā ieslodzītās personas citās ieslodzījuma vietās.

5. tabula. “Ģimenes dienas” norises kvalitāte, vērtējums 5 ballu skalā, ieslodzīto personu skatījums un radnieku skatījums (kur 1 – ļoti slikti, 2 – slikti; 3 – apmierinoši, 4 – labi, 5 – ļoti labi)

Nr.	Faktors	Vid.vērt. Jēkabpils cietums	Vid.vērt. Olaines cietums	Vid.vērt. Daugavpils cietums	Vid.vērt. Ilguciema cietums	Vid.vērt. Valmieras cietums	Vid.vērt. Rīgas centrāl cietums	Vid.vērt. Jelgavas cietums	Vid.vērt. Liepājas cietums	Vid.vērt. Radinieku vērtējums
1.	Telpas, to aprīkojums	3,6	3,9	4	4,1	3,9	4,4	2,9	3,6	4,6
2.	Dekoratīvais aprīkojums, noformējums	3,3	4	4,1	3,9	4	4,4	3,1	3,3	4,5
3.	Personāla attieksme	3,6	4,3	4,3	4,7	4,2	4,6	4,4	3,6	4,9
4.	Cienasts	3,5	4,5	4,2	3,6	4,2	4,3	4	3,5	4,7
5.	Aktivitātes visai ģimenei	3,3	4,1	4	3,8	4,1	4	3,6	3,3	4,6
6.	Aktivitātes bērniem	3,8	4,2	4,1	4,2	4,2	4,3	4,1	3,8	4,6
7.	Atmosfēra	4,4	4,2	4,3	4,4	4,2	4,4	3,9	4,4	4,6

Daugavpils ciетumā respondenti sniedza komentārus par nepieciešamajiem uzlabojumiem “Ģimenes dienu” norisei:

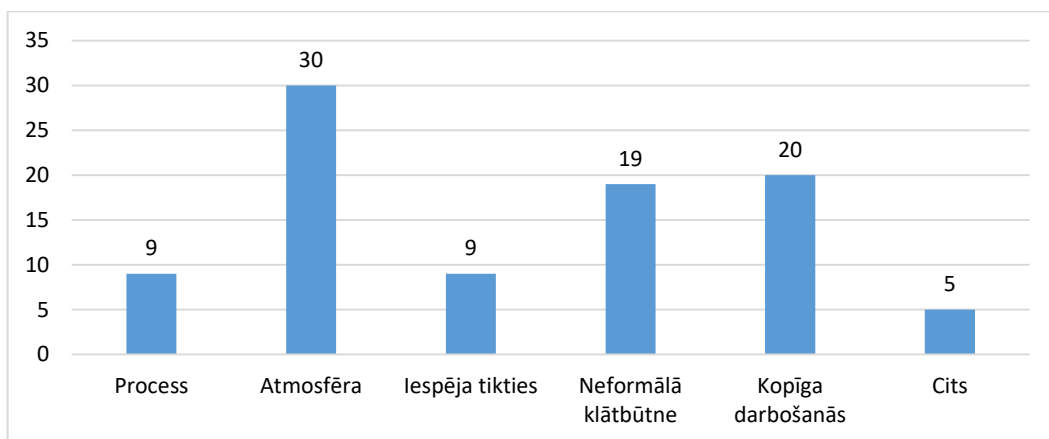
- nepieciešams remonts telpās un vairāk gaismas telpās;
- vēlams vairāk mājas ēdiena (tas nozīmē ļaut vairāk mājas gatavotu ēdienu ienest ieslodzījumu vietā);
- attiecībā uz aktivitātēm ģimenēm tika norādīts, ka pārāk maz izklaides.

Attiecībā uz Ģimenes dienām” Valmieras ciетumā, kāds ieslodzītais respondents uzsvēra, ka ir “*bērnu uzdevumi pieaugušajiem*”, norādot uz uzdevumu neatbilstību vecuma grupai. Savukārt, Jelgavas ciетumā respondenti norādīja uz nepieciešamību uzlabot sporta zāli. Visos ciетumos respondenti norādīja uz nepilnībām telpu noformējumā, kura visbiežāk ir par maz.

Vienlaikus, ir jāmin zīmīga tendence, ka radinieku un tuvinieku vērtējums par “Ģimenes dienām” ir pozitīvāks nekā ieslodzīto personu vērtējums.

Lai noskaidrotu, kas dzīvesbiedriem/tuviniekiem visvairāk patīk “Ģimenes dienu” pasākumā tika uzdots vairāku atbilžu jautājums.

9.attēls. "Ģimenes dienu" pasākuma novērtējums tuvinieku skatījumā.

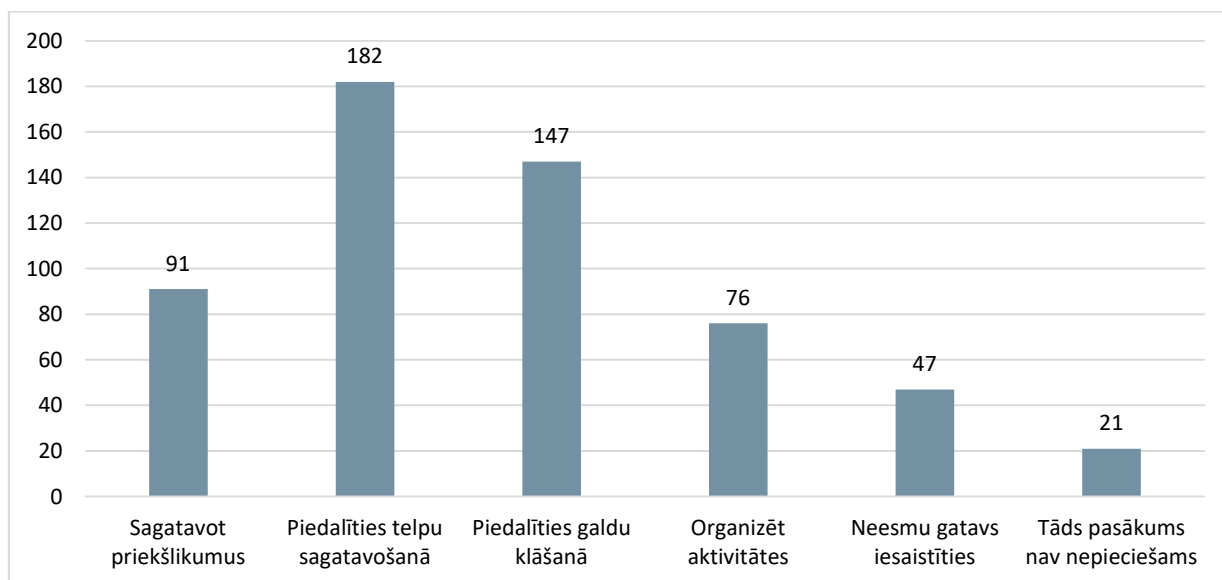

Sasummējot respondentu (N=41, dzīvesbiedru/ tuvinieku) atzīmētos atbilžu variantus, visvairāk tika atzīmētas atbildes, ka patīk:

- labvēlīga un atbalstoša atmosfēra (30 reizes);
- kopīga darbošanās un komunikācija (20 reizes);
- ieslodzījuma vietas darbinieku neformālā klātbūtne (19 reizes);
- gatavošanās process un iespēja tikties ar citu ieslodzīto radniekiem (9 reizes);
- atbildē "cits", piemēram, satikšanās ar savu vīru (5 reizes).

Ieslodzīto anketā tika iekļauts jautājums, lai noskaidrotu, vai ieslodzītie būtu gatavi iesaistīties "Ģimenes dienu" pasākuma organizēšanā.

10.attēls. Kā ieslodzītais būtu gatavs iesaistīties "Ģimenes dienu" organizēšanā.

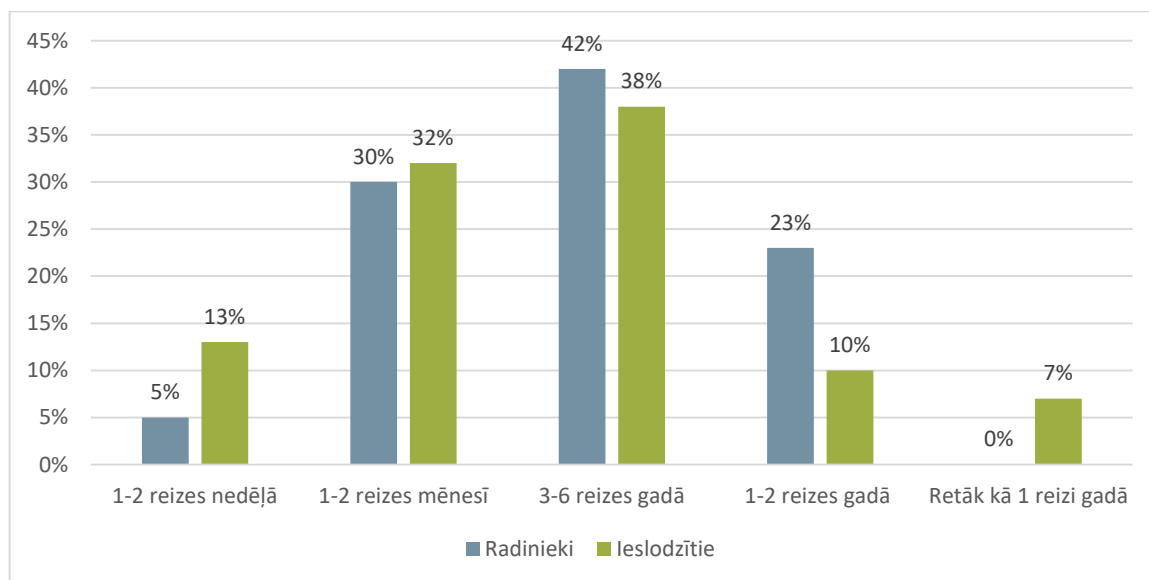

Sasummējot ieslodzīto respondentu (N=285) atbildes uz jautājumu, kā ieslodzītais respondents būtu gatavs iesaistīties "Ģimenes dienu" organizēšanā, visvairāk respondenti atzīmēja, ka labprāt piedalītos telpu sagatavošanā - 182 reizes, galdu klāšanā - 147 reizes, bet sagatavot priekšlikumus - 91 reizi un organizēt aktivitātes - 47 reizes. Analizējot respondentu

datumus, tika secināts, ka tie ieslodzītie, kuri atzīmēja, ka nav gatavi iesaistīties “Ģimenes dienu” organizēšanā vai uzskata, ka tāds pasākums nav nepieciešams, līdz šim nav piedalījušies “Ģimenes dienas” pasākumā (10.attēls).

Lai noskaidrotu dzīvesbiedru/tuvinieku un ieslodzīto viedokli, anketā tika iekļauts jautājums, cik bieži vajadzētu notikt “Ģimenes dienu” pasākumam? (N=43 radnieku un tuvinieku vērtējums un N=361 ieslodzīto personu vērtējums).

11.attēls. “Ģimenes dienu” norises vēlamais biežums.

Radniekiem (N=43) uz jautājumu, vairākums - 42%, atbildēja, ka 3-6 reizes gadā, 30% 1-2 reizes mēnesī, bet 23% 1-2 reizes gadā. No šī var secināt, ka tuvinieki vēlētos vidēji 1x mēnesī piedalīties “Ģimenes dienu” pasākumā.

Savukārt, respondentiem-ieslodzītajiem, izsakot vēlmi par “Ģimenes dienu” biežumu visbiežāk atbilde ir - 3-6 reizes gadā (38% respondentu), kas ideālā gadījumā nozīmē ik pēc 2-3 mēnešiem. Tomēr, pietiekami liela respondentu daļa (32%) vēlētos šo pasākumu vismaz katru mēnesi. Salīdzinoši lielā respondentu vēlme par “Ģimenes dienu” biežumu apliecina, ka pasākums ir sasniedzis savu mērķi – stiprināt ģimenes saites un sniegt psiholoģisku gandarījumu abām pusēm – ieslodzītajai personai un radniekiem (11.attēls).

Secinot, jāmin, tā kā pasākums pašlaik tiek finansēts no ESF līdzekļiem, tad pagaidām tās nerada slogu IeVP budžetam. Tomēr, katra pasākuma izmaksas ir diezgan lielas (piem., telšu īre āra pasākumam, vai cienasta sarūpēšana), kas nākotnē var būt izaicinājums ieslodzījuma vietām. Vienlaikus, vai veicinātu ieslodzījumu vietu sadarbību ar sabiedrību, NVO un brīvprātīgo iesaiste nākotnes “Ģimenes dienu” organizācija var būt nozīmīgs faktors pasākuma ilgtspējai.

7.3. Izvērtējums par individuāliem un apkārtējās vides faktoriem, kas visvairāk tiek ietekmēti ģimenes dzīvē pēc radnieka nonākšanas ieslodzījumā un ietekmēto faktoru ietekmi noziedzības riskam brīvībā esošajā ģimenē.

7.3.1. Fokusa grupas diskusiju konstatējumi

Pētījuma ietvaros tika organizētas divas fokusa grupas diskusijas ar radniekiem, kuru tuviņi atrodas Jelgavas cietuma. Kopā, diskusijas iesaistījās deviņu ieslodzīto personu radnieki.

Aplūkojot sociāldemogrāfisko informāciju par ieslodzītajiem radniekiem:

- divi no ieslodzītajiem ieslodzījuma vietā atrodas ilgstoši vairāk kā 10 gadus;
- viens no ieslodzītajiem atrodas 3,5 gadus;
- viens ieslodzītais atrodas 1 gadu;
- pieci visi ieslodzītie atrodas no 2 mēneši līdz 1 gadam;
- pieci ieslodzīto dzīvesbiedri ir laulājušies, no kuriem 2 ir salaulājušies atrodoties ieslodzījuma vietā;
- vienai personai ir nereģistrētas attiecības ar ieslodzīto 7 gadus;
- trīs pāriem ir bērni, vienam pārim ir bērns ar īpašajām vajadzībām;
- vienai fokusa grupas dalībniecei ieslodzījumā atrodas brālis, bet diviem – dēls.

Fokusa grupas dalībnieku sniegta informācija, pārdomas un bažas tiks strukturēti aplūkotas vairākās kategorijās skatot gan informāciju, kas ir pieejam, lai pēc iespējas efektīvāk varētu norisināties tikšanās, gan arī ģimenes spētu adaptēties jaunajai realitātei.

Par iespējām sazināties un tikties:

- Lai komunikācija un ģimenisko saišu uzturēšana norisinātos arī personai nonākot ieslodzījumā, svarīga ir atklāta un savlaicīga informācijas pieejamība radniekiem, kādi ir nosacījumi (biežums, iespējas) tikties ar ieslodzīto personu. Visi fokusa grupas diskusijas dalībnieki piekrita tam, ka tikšanās ar ieslodzītajiem tuviniekiem palīdz saglabāt attiecības, tomēr paiet laiks, kamēr radnieki izprot komunikācijas un tikšanās sistēmu un specifiku.
- Viena dalībniece minēja, ka “*nav informācijas par tikšanās reizēm, kāda ir sistēma*”, lai vienotos par šādām tikšanās reizēm. Vienlaikus, šī dalībniece norādīja, ka jūtas nomākta par dzīvesbiedra apcietināšanu, tas ietekmē garastāvokli, un tā kā kopējais ieslodzījuma laiks ir 5 gadi, tad tas ir morāli un psiholoģiski smagi tik ilgu laiku izturēt. Savukārt, ieslodzītās personas ar dzirdes traucējumiem tēvs minēja, ka cietuma administrācija neinformēja, ka cilvēkiem ar īpašām vajadzībām nav laika ierobežojuma tikšanās reizēm.
- Kāda dalībniece minēja, ka ļoti grūti bija pirmajā mēnesī (pēc laulātā nonākšanas ieslodzījumā), jo nevarēja sazināties ar laulāto un pat nezināja, kur tajā brīdī laulātais atrodas. Dalībnieces skatījumā, neziņa raisīja depresiju, stresu un bija nepieciešams atbalsts, bet, atkal, nebija informācijas par bezmaksas psihologa konsultācijām.

Sazināšanās pa telefonu:

Fokusa grupas dalībnieki saziņu pa telefonu vērtē kā labu sazināšanos rīku, īpaši ieslodzījuma sākuma posmā, kad klātienēs tikšanās reizes nav atļautas un kad ir īpaši lielas tuvinieku bažas un uztraukums, kur un kādos apstākļos atrodas viņu tuvinieks. Savukārt, sazināšanās pa telefonu būtiski mazina bažas, it sevišķi, ja ieslodzītais apgalvo, ka viņam nav sūdzību.

Tomēr visi fokusgrupas diskusijas dalībnieki norādīja, ka šāda sazināšanās ir ļoti dārga abām pusēm. Piemēram, kāda diskusijas dalībniece minēja, ka *“nereti rēķins par telefonsarunām sastāda 100-140 eiro mēnesī”*.

Kopumā, fokusgrupas dalībnieki izmanto šo saziņas veidu ar saviem tuviniekiem, kamēr ieslodzītajām par dzirdes traucējumiem cietuma personāls nodrošina komunikāciju ar radniekiem ar datora starpniecību. Diskusijas laikā, dalībnieki arī izteica vēlmi pēc skype vai citu saziņas iespējas, kas būtu bezmaksas, jo telefons ir dārgs, un ne visas ģimenes var atļauties šādus tēriņus.

Jāmin, ka atbilstoši Latvijas Soduzpildes kodeksa un Apcietinājumā turēšanas likuma prasībām, Ieslodzījuma vietu pārvaldes un ieslodzījuma vietu pienākums ir nodrošināt ieslodzītajiem normatīvajos aktos noteikto tiesību sazināties ar personām ārpus ieslodzījuma vietas, veicot telefonsarunas, īstenošanu. Saskaņā ar iepirkuma procedūras rezultātiem *“Telefonsarunu nodrošināšana ieslodzītajiem Latvijas ieslodzījuma vietās”*^{61[4]}. Ieslodzījuma vietu pārvalde ar SIA “CSC TELECOM” 2019. gada 28. novembrī noslēdza līgumu^[7], kur sarunu tarifi ir :

- 1) uz “LMT”, “Tele2” un “Bite” tīkliem: 0,142 euro par 1 minūti;
- 2) uz fiksēto sakaru tīkliem Latvijā: 0,114 euro par 1 minūti;
- 3) uz Baltiju (Lietuva, Igaunija) un Eiropas ekonomikas zonu: 0,19 euro par 1 minūti;
- 4) savienojuma maksa par vienu reizi: 0,043 euro.

No SIA “CSC TELECOM” taksofoniem pastāv iespēja veikt bezmaksas zvanus. Ievadot skaitli “3” un Latvijas mobilā vai fiksētā tīkla abonenta tālruņa numuru, zvana veicējs uz 5 (piecām) sekundēm tiek savienots ar zvana adresātu bez maksas. Tādā veidā SIA “CSC TELECOM” nodrošina iespēju zvana veicējam vienoties par atzvanu un zvanīt no SIA “CSC TELECOM” taksofoniem par zvana adresāta, kurš ir Latvijas mobilā vai fiksētā tīkla abonents, līdzekļiem. Maksu par šo zvanu nosaka tas operators, no kura tīkla gala lietotājs veic zvanu uz SIA “CSC TELECOM” numuru.

Īslaicīgās satikšanās reizes:

- Fokusgrupas diskusijas laikā viena no dalībniecēm minēja, ka viņai kopš vīra ieslodzījuma sākuma (gandrīz 3 mēneši) nav sniegta nekāda informācija par tikšanās iespējām ar dzīvesbiedru, kā arī nav nekur publiski pieejama tāda informācija, piemēram, bukletos vai IeVP mājas lapā.
- Diskusijas laikā dalībnieki sniedz savu skatījumu par bērnu līdzdalību tiekoties ar dzīvesbiedru cietumu, minot, ka maziem bērniem nevajadzētu piedalīties tikšanās reizēs, jo bērniem netiek ļauts neļaut pieskarties tēvam, tāpēc bērniem ir neizpratne un diskomforts un *“ir grūti noskatīties kā mazi bērni jūtas šajās tikšanās reizēs”*. Faktiski, bēr-

⁶¹ Detalizēta informācija par iepirkumu pieejama Elektronisko iepirkumu sistēmā:

<https://www.eis.gov.lv/EKEIS/Supplier/Procurement/25479>

Līguma dokuments. Iepirkuma IeVP2019/54 pamatdati (sadaļa: dokumenti (aktuālie), <https://www.eis.gov.lv/EKEIS/Supplier/Procurement/25479>

niem īslaicīgās tikšanās reizes ir psiholoģiski smagas, jo fiziski nevar pieskarties vecākam, jārunā caurs stiklu, dažkārt, bērni pat raud.

- Diskusijas laikā, dalībnieki norādīja, ka īslaicīgās satikšanās reizēs ir ļoti trokšņains, grūti komunicēt un koncentrēties uz sarunu. Tāpat dalībnieki minēja, ka telpas ir pārāk šauras, īpaši, ja apciemo 3 cilvēki.
- Tomēr, gan telefonsarunas, gan īslaicīgās satikšanās reizes ir svarīgas sākotnējā ieslodzījuma posmā, jo uztraukums un stress ir abām pusēm. Ieslodzītajiem ir uztraukums, vai dzīvesbiedres spēs viņus sagaidīt no ieslodzījuma, savukārt dzīvesbiedrēm ir uztraukums par apstākļiem ieslodzījuma vietā.

Ilglaicīgās satikšanās reizes

Diskusiju laikā izskanēja kritiskas piezīmes par ilglaicīgo satikšanās tehnisko nodrošinājumu. Diskusiju dalībnieces min sliktu aprīkojumu:

- veļa un segas ir sliktā stāvoklī, bet nedrīkst ņemt līdzī savu;
- tehnika nestrādā, bet citu nedod;
- bērniem nav spēles, bet līdzī nevar ņemt.

Papildus, tika minēts, ka ilglaicīgās satikšanās telpā ir 2 gultas, kas atrodas atsevišķi, bet dzīvesbiedri guļ kopā vienā šaurā gultā. Kopumā, šajā telpā sadzīves apstākļi diezgan slikti, jo viss ir nolietots un ziemā ļoti auksti.

Diskusijas dalībnieces norādīja uz virkni neskaidrībām attiecībā uz ilglaicīgām satikšanās reizēm, piemēram:

- satikšanās reizēm mājas lapā esot norādīts nepareizs norēķinu konts;
- ieslodzījuma vietas personāls nespēj sniegt nepieciešamo informāciju, arī COVID-19 pandēmijas laikā;
- šajās satikšanās reizēs notiek pārbaudes, kas ir īpaši nepatīkami.

Diskusijas laika izgaismojās arī problēmas ar neregistrētām laulībām. Viena no diskusijas dalībniecēm nav juridiski laulājusies ar ieslodzīto, līdz ar to ieslodzījuma vietas administrācija neļauj pārim tikties ilglaicīgajās satikšanās reizēs. Tiesa, pāris ir kopā no 2015.gada, un pirms ieslodzījuma dzīvoja vienā mājsaimniecībā. Šajā gadījumā, diskusijas dalībiece norādīja, ka ir iesniegusi īres līgumu, lai pierādītu dzīvošanu kopīgā mājsaimniecībā, bet ieslodzījuma vietas administrācija apšaubīja īres līguma autentiskumam. Jāmin, ka dalībiece nevēlas laulāties cietuma apstākļos.

Ģimenes dienas:

Gan aptauja, gan arī diskusijas parādīja, ka “Ģimenes dienas” kā pasākums tiek vērtēts pozitīvi, uzsverot “Ģimenes dienu” – ieguldījumu “*sadzīvošanā ar ieslodzījumu*”. Vienlaikus, vienai no dalībniecēm ir bērns ar īpašām vajadzībām, līdz ar to pastāv problēma, vai šis pasākums ir atbilstošs šāda bērna vajadzībām. Jānorāda, ka bažas, vai un cik lielā mērā bērniem ir jātiek uz tikšanos ar radniekiem cietumā un jāpiedalās šādos pasākumos tiek plaši diskutēts ar teorētiskajā literatūrā, norādot gan uz pozitīvajiem, gan negatīvajiem aspektiem.

Diskusijas dalībnieku viedoklis par “Ģimenes dienām” ir izteikti pozitīvs, proti, patīk atmosfēra, spēles, noformējums. Pasākums dalībniekos ir raisījis pozitīvas emocijas, piemēram, prieku, laimes sajūta. Tomēr, mazliet dalībniekus skumdināja fakts, ka “Ģimenes dienu” pasākumos nevarēja piedalīties nevakcinētie tuvinieki.

Ieslodzīto sadzīves apstākļiem ieslodzījuma vietā

Sadzīves apstākļi ieslodzījuma vietā ir viens no bažu avotiem tuviniekiem, kur bažas ir saistītas ar ierobežotām iespējām sportot un uzturēt savu fizisko formu un veselību atrodoties ieslodzījuma vietā.

Otrs bažu aspekts ir saistīts ar ierobežotām nodarbinātības iespējām ieslodzījumā, kas savukārt ietekmē ģimeni, jo ieslodzītais nevar palīdzēt ģimenei materiāli. Savukārt, tiem ieslodzītajiem, kuriem ir darba iespēja, tie cenšas palīdzēt ģimenei materiāli. Līdz ar to, nodarbinātība ieslodzījuma vietā nav tikai jautājums par iespēju palīdzēt ģimenei materiāli, bet arī ieslodzītās personas sajūtu “būt noderīgam ģimenei” arī esot ieslodzījumā. Tuvinieki vairākkārt norādīja, ka ieslodzītās personas arī pirms ieslodzījuma atbalstīja ģimeni materiāli un piedalījās kopējās saimniecības uzturēšanā. Līdz ar to, bažas par nodarbinātību pēc ieslodzījuma ir ļoti aktuālas un nozīmīgas.

Trešais bažu faktors - cietuma veikalā preces ir dārgākas kā parastā veikalā, līdz ar to ir ierobežotas iespējas iegādāties preces, ko nevar atļauties nopirkt.

Visbeidzot, ceturtais faktors, kas ir būtisks radiniekiem, ir tas, ka ieslodzītajiem ir iespēja iegūt izglītību cietumā vai papildināt zināšanas. Šis aspekts tika uzsvērts kā pozitīvs aspekts, kurš ietekmē arī ieslodzītā iespējas pēc ieslodzījuma.

Dzīve pēc ieslodzījuma:

Aplūkojot nākotnes perspektīvas – konkrēti dzīvi pēc tam, kad ieslodzītais atbrīvosies, diskusijās izskanēja vairākas bažas.

Pirmkārt, emocionāla atsvešināšanas, kas ir notikusi. Kāda diskusijas dalībiece izteica bažas, vai spēs pieņemt vīru pēc ieslodzījuma, jo vairākus gadus ir pieradusi dzīvot viena un visus jautājumus risināt pati.

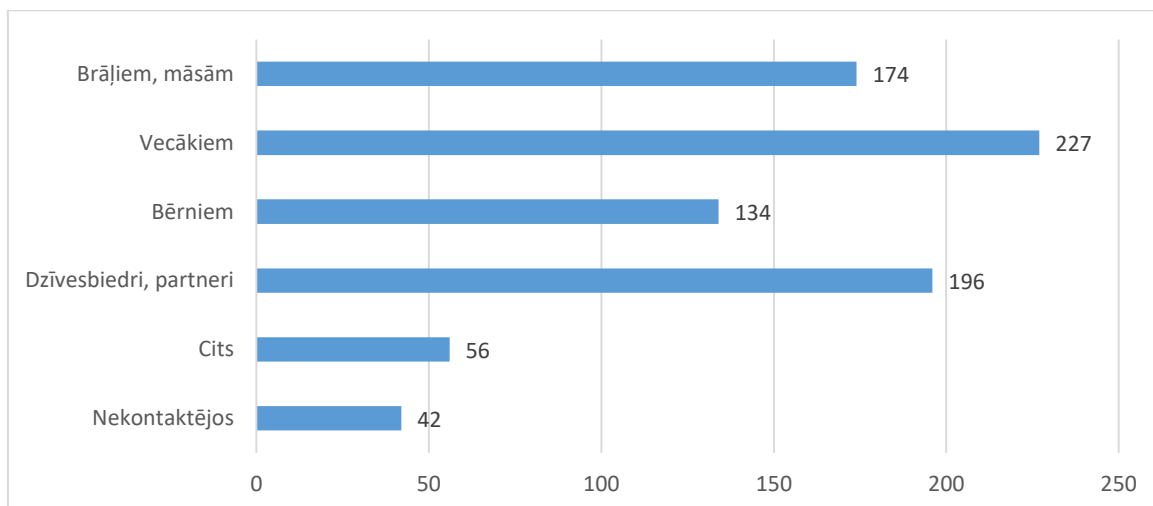
Otrkārt, vairākiem ieslodzītajiem nav citu tuvinieku, līdz ar to dzīvesbiedrēm vajadzēs sniegt atbalstu, lai “normalizētu” dzīvi pēc ieslodzījuma, kas ietver vairākus aspektus – dokumentu sakārtošana un iestāžu apmeklējums, informācijas pieejamība par resociālizācijas programmām un atbalstu ģimenēm (piem., psihologa konsultācijas), un bijušās ieslodzītās personas un ģimenes adaptācija jaunajiem apstākļiem.

Treškārt, diskusijās tika uzsvērts ar mājokļa jautājums, jo ieslodzītiem, kuriem nav ģimenes vai tuvinieki, sastapsies ar mājokļa trūkumu.

7.3.2. Saziņa starp ieslodzīto personu un ģimeni

Lai noskaidrotu ar kādiem tuviniekiem ieslodzītajiem visbiežāk notiek saziņa, tika uzdots vairāku atbilžu jautājums.

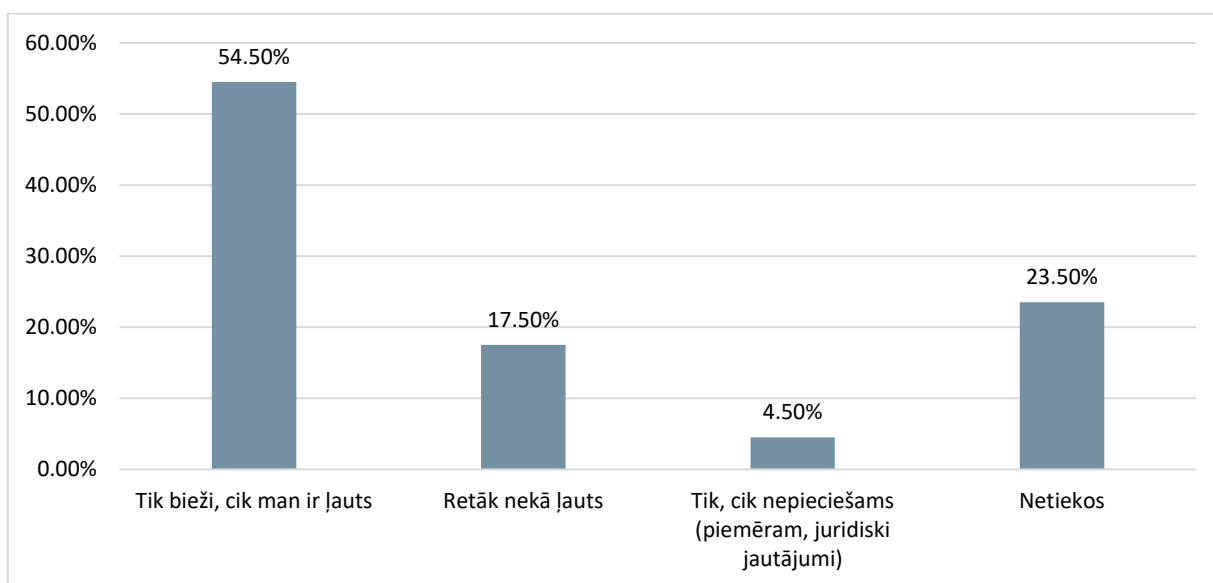
12.attēls. Saziņa un tikšanās ar ģimenes locekļiem un radiniekiem.

Respondenti – ieslodzītie (N=474) aptaujas lapā varēja atzīmēt vairākus atbilžu variantus, līdz ar to summējot atzīmētos atbilžu variantus, visvairāk uz jautājumu, ar kādiem radniekiem tiekas ieslodzījuma vietā, visvairāk (227 reizes) tika atzīmēti vecāki, tad ar dzīvesbiedri (u)/partneri(u) (196 reizes), līdzīgi arī (174 reizes) ar brāļiem vai māsām. Savukārt, 56 reizes tika atzīmēta atbilde - cits, kas ir reliģiskas organizācijas (12.attēls).

Lai noskaidrotu, ieslodzīto tikšanās biežumu ar dzīvesbiedriem/tuviniekiem, anketā tika iekļauts vairākatbilžu jautājums.

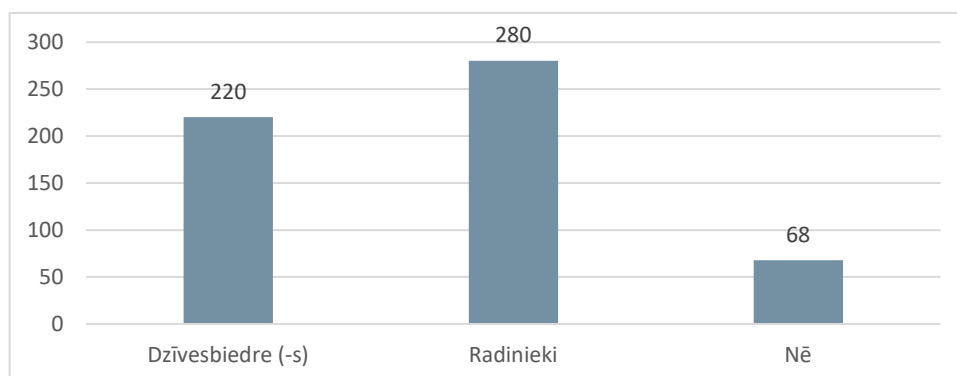
13.attēls. Tikšanās biežums ar radniekiem.

Uz ko 54% ieslodzītie respondenti (N=458) atzīmēja, ka ar savu partneri/dzīvesbiedri (-u)/radniekiem tiekas tik bieži, cik ir atļauts, 23,5% norādīja, ka netiekas, bet 17,5% norādīja, ka retāk nekā ļauts un 4,5% - tik, cik nepieciešams, piemēram, kārtējot juridiskus jautājumus (13.attēls).

Kā norāda ārvalstu pētījumi, svarīgs faktors attiecību saglabāšanai ieslodzījuma laikā ir, vai saziņa ir notikusi no ieslodzījuma sākuma, tādējādi ieslodzītajiem tika uzdots jautājums par saziņas dinamiku.

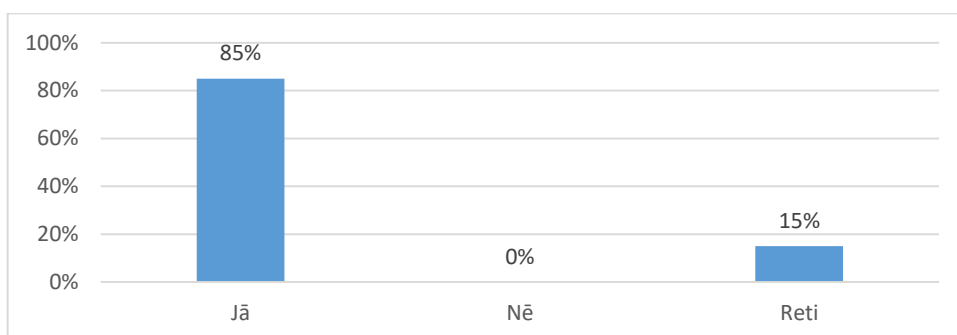
14.attēls. Saziņa ar ģimeni kopš ieslodzījuma sākuma.

Sasummējot atbilžu variantus, ar ieslodzīto respondentu (N=452) no ieslodzījuma sākuma visvairāk sazinājās radnieki -280 reizes, tad dzīvesbiedri - 222 reizes, bet no paša sākuma respondenti atzīmēja, ka nesazinājās – 68 reizes. Veicot procentuālu aprēķinu no visiem respondentiem (N=452) kopš ieslodzījuma sākuma ar tuviniekiem un dzīvesbiedriem sazinājās 85%, bet 15% nesazinājās (14.attēls).

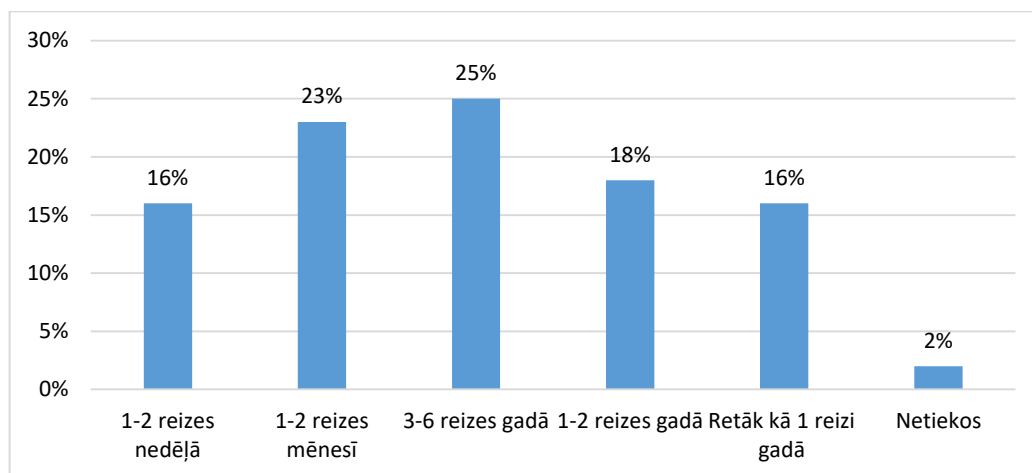
Lai noskaidrotu, vai dzīvesbiedri/tuvinieki šobrīd uztur attiecības (saziņu) ar dzīvesbiedri (-u)/tuvinieku ieslodzījuma vietā, respondentiem (N=46) tika uzdots vairāku atbilžu jautājums. No visiem respondentiem 85% atbildēja, ka uztur attiecības/saziņu ar tuvinieku/dzīvesbiedru ieslodzījuma vietā, bet 15% atbildēja, ka reti uztur attiecības/saziņu. Savukārt, saziņas biežums variē (15.attēls).

15.attēls. Attiecību uzturēšana ar tuvinieku un/vai dzīvesbiedru ieslodzījumā.

Līdzīgi, lai noskaidrotu saziņas biežumu ar dzīvesbiedru/tuvinieku ieslodzījumā, tika uzdots jautājums par saziņas biežumu ar vairāku atbilžu jautājumu.

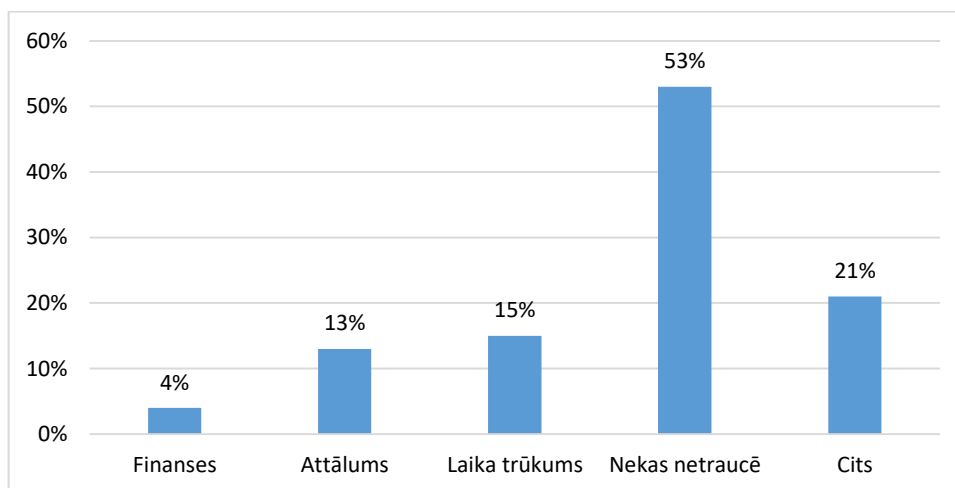
16.attēls. Tikšanās un saziņas biežums ar savu dzīvesbiedru un/vai tuvinieku ieslodzījumā.

Visvairāk respondentu (N=44, dzīvesbiedri/tuvinieki) 25% tiekas 3-6 reizes gadā, 23% respondentu tiekas 1-2 reizes mēnesī, 18% tiekas 1-2 reizes gadā, 16% tiekas 1-2 nedēļā, bet 2% netiekas nemaz. Turklāt, 85% respondentu uzskata atbildēja, ka uztur attiecības/saiziņu ar tuvinieku/dzīvesbiedru ieslodzījuma vietā pietiekamā apjomā un tiekas tik bieži, cik iespējams. Tas nozīmē, ka šie respondenti izmanto visas normatīvajos aktos noteiktos nosacījumus, lai tiktos ar savu radnieku ieslodzījuma vietā. 13% respondentu atbildēja, ka tiekas retāk kā iespējams, bet 2% atbildēja, kas tiekas tik, cik nepieciešams (16.attēls).

Lai noskaidrotu, kādi apstākļi traucē tikšanos ar dzīvesbiedri(-u)/tuvinieku ieslodzījumā, ņemot vērā COVID-19 ierobežojumus, tika uzdots vairāk atbilžu jautājums ieslodzīto tuviniekiem.

17.attēls. Traucējošie apstākļi, lai tiktos ar radnieku ieslodzījumā

Ieslodzīto tuvinieki un dzīvesbiedri (N=47) atbildot uz jautājumu, kādi apstākļi traucē tikšanos ar dzīvesbiedru/tuvinieku ieslodzījumā, sniedza šādas atbildes:

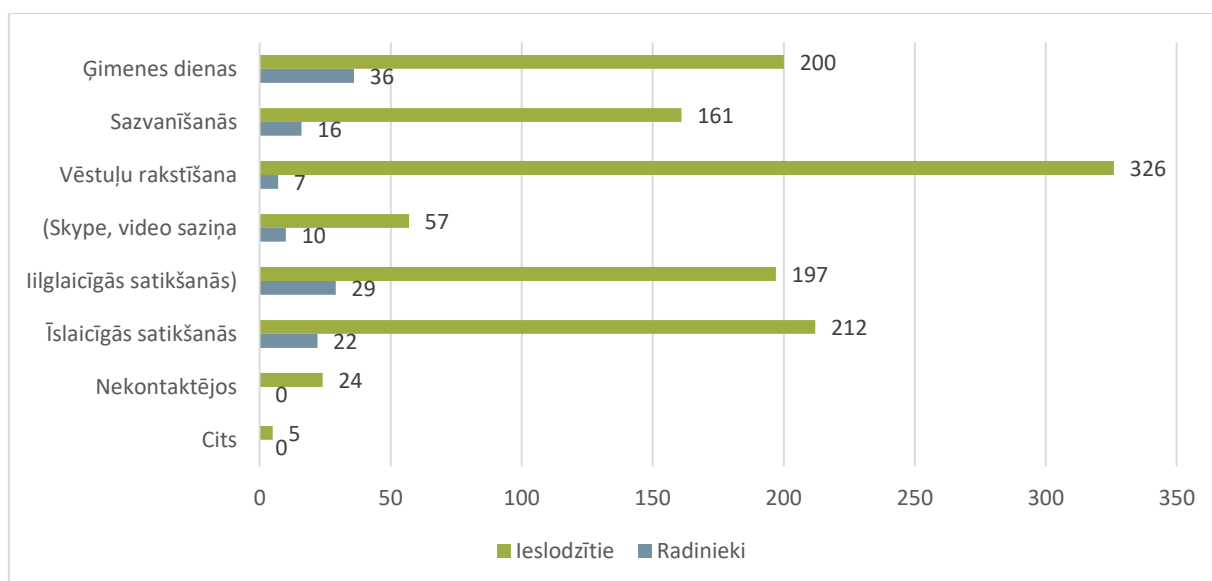
- visvairāk 53% atbildēja, ka nekas netraucē, kas nozīmē, ka šie ir tie respondenti, kas cenšas izmantot visas iespējas, lai tiktos un komunicētu;

- 21% cits iemesls, bet iemesls netika minēts;
- 15% respondentu norādīja uz laika trūkums, lai tiktos;
- 13% respondentu nozīmīgs šķērslis ir fiziskais attālums;
- 4% respondentu – šķērslis ir finanses.

Attālināta sazināšanās, piemēram, izmantojot Skype vai līdzīgu programmaproduktu būtiski mazinātu tuvinieku un dzīvesbiedru tikšanās un saziņas traucēkļus kā attālums, finanses un iepsējams arī laika trūkumu. Tomēr, nevar izslēgt arī citus šķēršļus, lai tiktos ar ieslodzīto tuvinieku vai dzīvesbiedru, kas ir saistīti- ar psiholoģiskiem faktoriem, piemēram, kauns, diskomforts, dusmas.

Lai noskaidrotu saziņas kanālus, pētījumā tika jautāts par populārākiem saziņas instrumentiem ar dzīvesbiedru/radinieku ieslodzījuma vietā, ieslodzītā un radnieka skatījums (18.attēls).

18.attēls. Saziņas instrumenti starp ģimeni un personu ieslodzījumā.

Radinieku ieskatā visvērtīgākie saziņas instrumenti ir “Ģimenes dienas” (36 reizes), tad ilglaicīgās satikšanās reizes (29 reizes), trešajā vietā īslaicīgās satikšanās reizes (22 reizes). Šeit ir jāņem vērā arī fakts, ka dzīvesbiedru un radnieku aptauja notika tieši “Ģimenes dienu” pasākumu laikā, kas var ietekmēt saziņas instrumentu vērtējumu.

Ieslodzīto ieskatā vispopulārākie instrumenti ir vēstuļu rakstīšana -326 reizes, līdzīgs atbilžu skaits tika minēts - klātienes tikšanās (īslaicīgās satikšanās) - 212 reizes, “Ģimenes dienas” – 200 reizes un klātienes tikšanās (ilglaicīgās satikšanās) – 197 reizes, bet sazvanīšanās – 161 reizi. Savukārt, tikai 57 reizes tika minēta attālināta tikšanās.

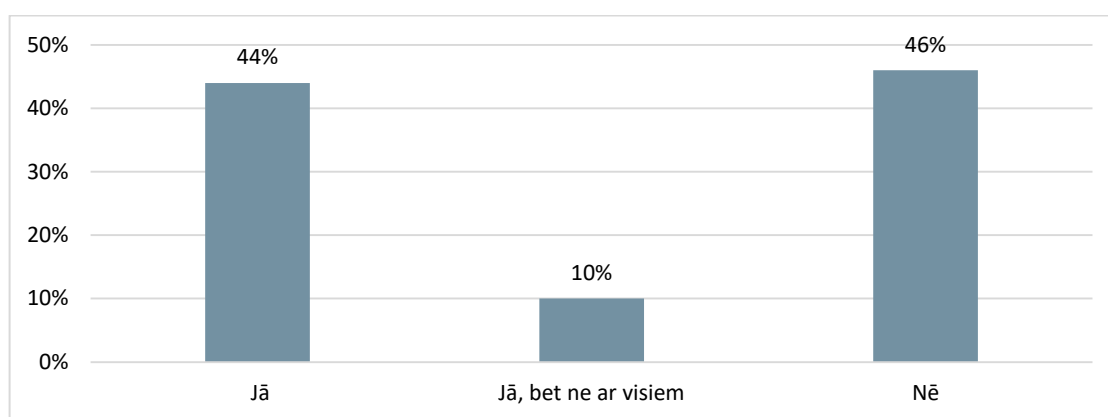
Attiecībā uz saziņu, kāds ieslodzītais anketā norādīja: “Par tālu, lai tiktos. Dēļ tā, ka noteica soda iziešanas vietu Liepājas cietums, kas atrodas tālu no dzīvesvietas, arī izjuka ģimenes saites. 3 telefoni uz 350 cilvēkiem un zvans maksā 0,14 eiro minūtē”. Tas ļauj konstatēt, ka attālums no dzīvesvietas un telefona sarunu izmaksas var būt būtisks faktors, kas ietekmē attiecību uzturēšanu ieslodzījuma laikā. Arī fokusa grupas diskusijas laikā, respondenti norādīja ir telefona sarunu dārdzību.

7.3.3. Saziņa ar bērniem

Teorētiskā literatūrā nav viennozīmīga skaidrojuma par saziņas ar bērniem pozitīvo vai negatīvo ietekmi uz ieslodzīto personu. Tiesa, pētnieks Pelmans atklāja, ka tiem ieslodzītājiem, kurus bērni apmeklē mazāk, bija ievērojami augstāks depresijas līmenis⁶². Savukārt, pētnieks Dallairs ziņoja, ka biežāka ieslodzīto vecāku apmeklēšana ir saistīta ar bērnu uzmanības problēmu palielināšanos un negatīvu uzvedību skolā⁶³. Tomēr ir pamats uzskatīt, ka bērni, kuriem ir kontakts ar saviem ieslodzītajiem vecākiem, mazāk izjūt atsvešināšanos pret šo vecāku, salīdzinot ar bērniem, kuriem nav kontakta⁶⁴. Pētnieki ir konstatējuši, ka kopumā bērnu apmeklējuma pieredze uzlabojas, ja viņi piedalās īpašās programmās, tas ir, apmeklējuma apstākļi ir zināmā mērā kontrolēti.

Lai noskaidrotu ieslodzīto saziņu ar bērniem, anketās tika uzdots jautājums, vai ieslodzītās personas sazinās ar saviem bērniem.

19.attēls. Vai ieslodzītais šobrīd uztur attiecības (saziņa, tikšanās) ar saviem bērniem?

44% ieslodzītie respondenti (N=360) atzīmēja, ka šobrīd ar savu bērnu(-iem) uztur attiecības (saziņu, tikšanos, 10% atzīmēja, ka uztur attiecības, bet ne ar visiem bērniem, savukārt, 46% gadījumos atzīmēja, ka neuztur attiecības ar savu bērnu (-iem) (19.attēls).

Aptaujas anketā, kāds ieslodzītais bija uzsvēris *"Jau 5 mēnešus man meita nav zvanījusi, ...[nenormatīvās leksikas īpašības vārds], ne meita"*, tā paužot savu neapmierinātību ar reto saziņu ar savu meitu.

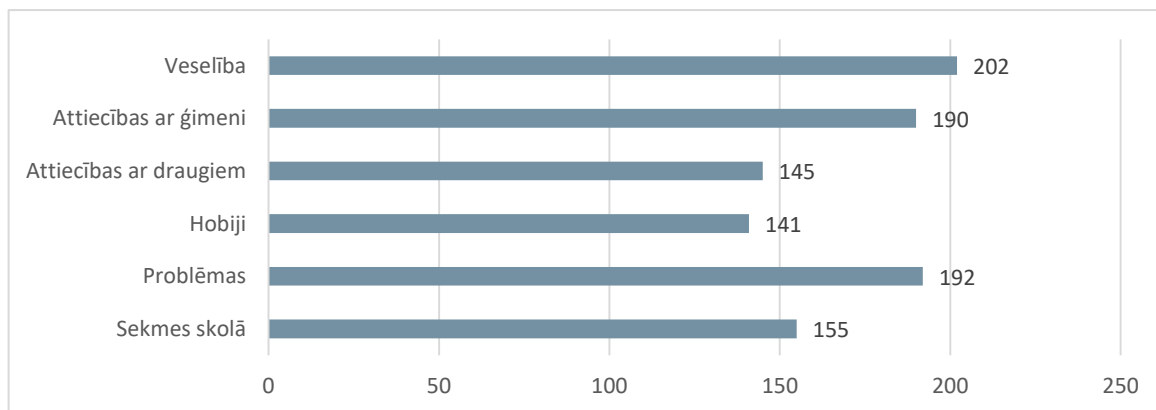
Ieslodzītajiem arī tika uzdots jautājums, kādi ir svarīgākie aspekti, ko ieslodzītā persona vēlas uzzināt par bērniem tiekoties.

⁶² Poehlmann, J. (2005). Children's family environments and intellectual outcomes during maternal incarceration. *Journal of Marriage and Family*, 67, 1275–1285.

⁶³ Poehlmann, J., Dallaire, D., Loper, A. B., & Shear, L. D. (2010). Children's contact with their incarcerated parents: Research findings and recommendations. *American Psychologist*, 65(6), 575–598.

⁶⁴ Sharratt, K. (2014). Children's experiences of contact with imprisoned parents: A comparison between four European countries. *European Journal of Criminology*, 11(6), 760–775. Schlafer, R. J., & Poehlmann, J. (2010). Attachment and caregiving relationships in families affected by parental incarceration. *Attachment and Human Development*, 12(4), 395–415.

20.attēls. Ko ieslodzītā persona vēlas uzzināt par saviem bērniem?

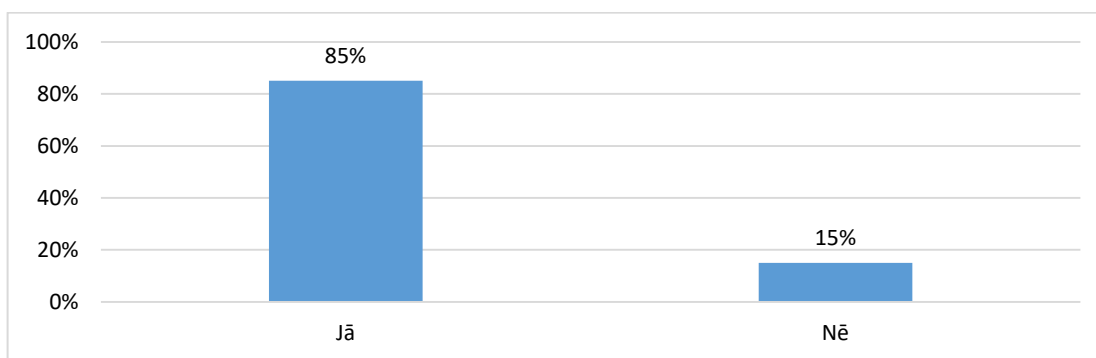

Sasummējot atbildes uz jautājumu, par ko ieslodzītie tēvi/mātes (N=454) visvairāk vēlas uzzināt par saviem bērniem, visvairāk tika atzīmēta – veselība (202 reizes), problēmas (192 reizes) un attiecības ar ģimeni (190 reizes), nedaudz mazāk, bet arī svarīgi ir uzzināt par sekmēm skolā (155 reizes), attiecībām ar draugiem (145 reizes) un hobijiem (141 reizi) (20.attēls).

Fiziska izraušana no mājas, autonomijas zaudējuma un sevis pārvērtēšana, kas notiek šajā vidē, bieži noved pie tā, ka ieslodzītie tēvi jūtas nemierīgi, nekontrolējami un neadekvāti esot tēva lomā⁶⁵. Tāpēc cietumiem būtu jāizveido programma, kas palīdzētu ar šo izolāciju un izveidotu atbalsta sistēmu, piemēram, labvēlīgas tikšanās iespējas ieslodzītajiem tēviem ar saviem bērniem.

Lai noskaidrotu no ieslodzīto radiniekiem, vai ieslodzītais dzīvesbiedrs uztur attiecības (saziņu, tikšanos) ar savu bērnu(-iem), tika uzdots vairākatbilžu jautājums.

21.attēls. Vai ieslodzītais uztur attiecības ar saviem bērniem?

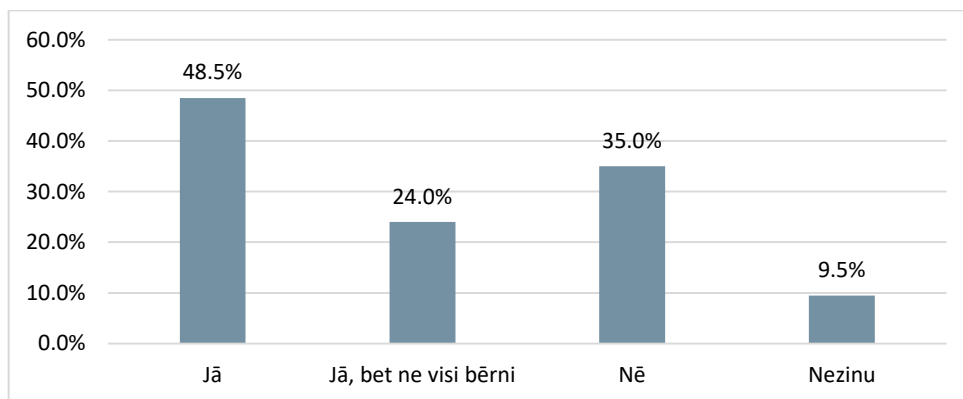
No visiem respondentiem (N=13) 85% atbildēja, ka ieslodzītais dzīvesbiedrs uztur attiecības/saziņu ar savu bērnu/niem, bet 13% atbildēja, ka ieslodzītais dzīvesbiedrs šadas attiecības neuztur (21.attēls).

⁶⁵ Roy, K. M., & Dyson, O. (2010). Making daddies into fathers: Community-based fatherhood programs and the construction of masculinities for low-income African American men. *American Journal of Community Psychology*, 45, 139–154.

Dati liecina, ka ģimenes attiecību uzturēšana pārsvarā koncentrējās starp ieslodzīto personu un viņa dzīvesbiedru un citiem pieaugušajiem radniekiem. Tā kā lielākā daļa respondentu norādīja arī attiecību uzturēšanu ar bērniem, tad var secināt, ka visi ģimenes locekļi tiek iesaistīti komunikācijā ar ieslodzīto personu.

Lai noskaidrotu par ieslodzīto bērnu informētību par vecāka atrašanos ieslodzījumā, ieslodzītajiem tika uzdots vairākatbilžu jautājums.

22.attēls. Bērnu informētība par faktu, ka viens no vecākiem atrodas ieslodzījumā.

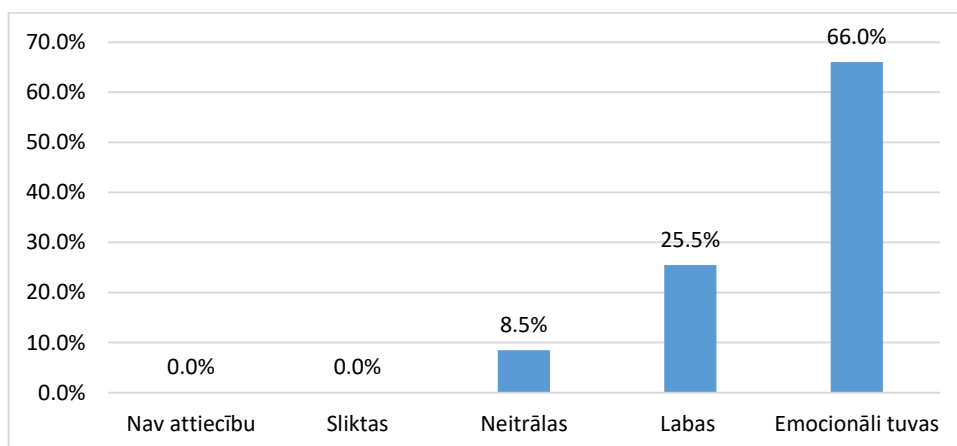
Aptuveni 49% respondentu – ieslodzīto (N=336) ir viens vai divi bērni. No visiem ieslodzītajiem respondentiem (N=336) 48,5% atzīmēja, ka viņu bērni ir informēti, ka viņi atrodas ieslodzījumā, 24% atzīmēja, ka ne visi bērni ir informēti, bet 35% bērni nav informēti, ka vecāks atrodas ieslodzījumā. Satraucoši ir dati, ka vairāk kā trešdaļa ieslodzīto atzīmēja, ka viņu bērni nezina par viņu atrašanos ieslodzījumā, kas arī nozīmē, ka ieslodzītajam vecākam nav iespēju satikties ar bērnu vai bērniem.

7.3.4. Attiecību dinamika un kvalitāte starp ieslodzīto personu un tuviniekiem

Aptaujājot ieslodzīto personu radniekus, pētījuma laikā tika iegūti dati no ieslodzītās personas par ģimenes attiecību kvalitāti, attiecību dinamiku un ieslodzījuma ietekmi uz ģimenes attiecību noturību.

Tuviniekiem anketās 5 ballu skalā tika lūgts novērtēt savu šī brīža attiecību kvalitāti ar partneri, dzīves biedri(-u), kurš atrodas ieslodzījumā.

23.attēls. Attiecību kvalitāte ar dzīvesbiedru un/vai tuvinieku, kurš atrodas ieslodzījumā.

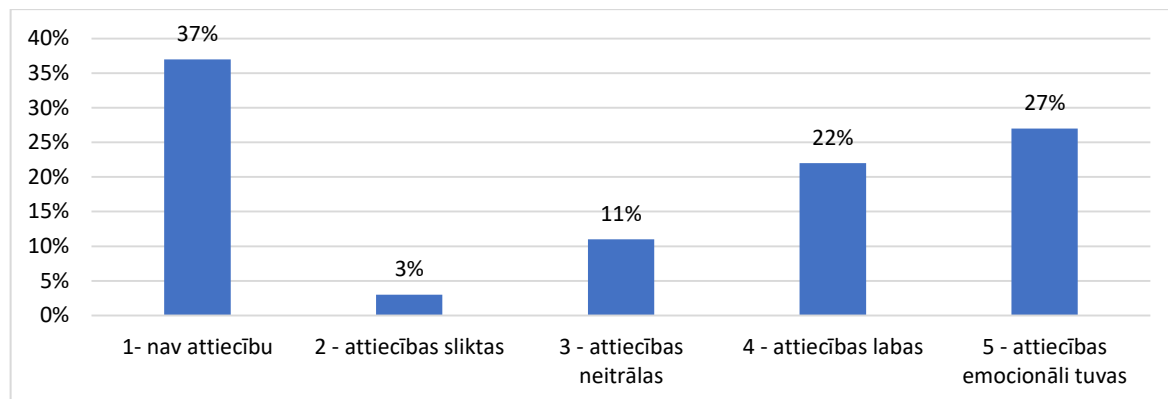

Respondenti (N=47) savu attiecību kvalitāti ar dzīvesbiedru/tuvinieku ieslodzījumā novērtēja 66% kā emocionāli tuvas, kas ietver arī vēlmi uzturēt pastāvīgu komunikāciju, 25,5% vērtējas kā labas un respondenti labprāt komunicētu biežāk, bet 8,5% attiecības kā neitrālas, kur komunikācija norisinās tā brīža iespēju robežās (23.attēls).

Faktiski, tā kā aptaujā piedalījās tuvinieki, kas vienlaikus piedalījās “Ģimenes dienās”, tad atbildes ir loģiskas, jo šie tuvinieki jau iespēju robežās cenšas uzturēt ģimeniskās saites.

Līdzīgi ar ieslodzītajiem anketās 5 ballu skalā tika lūgts novērtēt savu šī brīža attiecību kvalitāti ar partneri, dzīves biedri(-u).

24.attēls. Ieslodzītā attiecību kvalitāte ar partneri un/vai dzīvesbiedru.

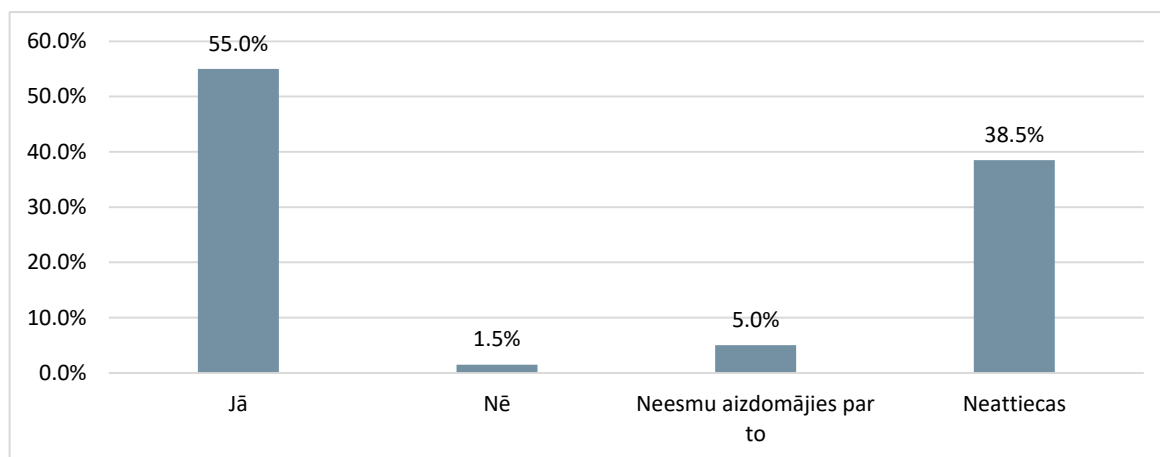
No visiem ieslodzītajiem respondentiem (N=409) novērtējot savas līdzšinējo attiecību kvalitāti ar partneri (u)/dzīves biedri (u), 37% sniedz atbildi, ka nav attiecību, bet 27% attiecības novērtēja kā emocionāli tuvas un 22% attiecības novērtēja kā labas, bet 11% - attiecības neitrālas un 3% attiecības novērtēja kā sliktas. Labs rādītājs ir 49%, kad attiecības ar dzīves biedri (u)/partneri (u) joprojām tiek saglabātas labā attiecību līmenī, kas nozīmē, ka atbalstu pēc ieslodzījuma varēs saņemt arī no dzīves biedra (es)/partnera (es) (24.attēls).

Pētījuma rezultāti par recidīvu parāda, ka, lai gan ģimene var radīt spēcīgu aizsardzības efektu recidīvam, tomēr tas ir vājāks nekā risks atkārtoti izveidot saikni ar iepriekš zināmiem noziedzniekiem⁶⁶. Autori secināja, ka gan ģimenes, gan vienaudži atstāj nozīmīgu efektu un ieslodzītās personas dzīves gaitu. Vienlaikus, rezultāti arī parāda, ka noziedznieki-draugi ievērojami vājina saikni starp ģimenes atbalstu un recidīva novēršanu. Tādējādi ģimenes stabilitāte ir svarīga, taču to nevar pieņemt, ka tā ir vienīgā vai pat primārā sociālā ietekme. Sociālais spiediens var virzīt uz negatīvo draugu ietekmi, bet pretstatā ir pozitīvas sociālas grupas vai ģimenes ietekme. Kā piemēru, pozitīvas sociālas grupas var minēt, piemēram, reliģiskas organizācijas vai tml.

Lai uzzinātu, vai ieslodzītajiem interesē dzīvesbiedru sajūtas, tika uzdots vairāk atbilžu jautājums.

⁶⁶ Sampson, R., Laub, J. H., & Wimer, C. (2006). Does marriage reduce crime? A counterfactual approach to within-individual causal effects. *Criminology*, 44, 465–512.

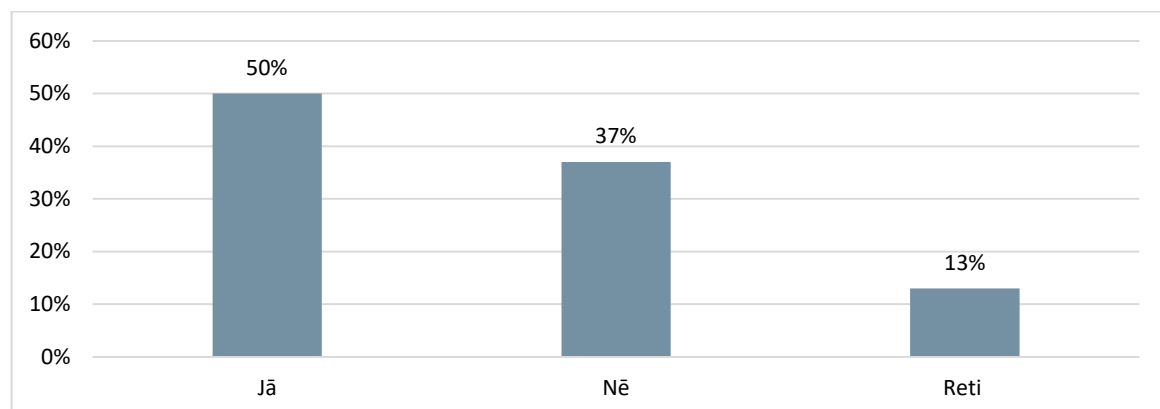
25.attēls. Vai ieslodzītajam ir svarīgi, kā jūtas viņa dzīvesbiedre vai partnere.

55% ieslodzīto (N=454) atzīmēja, ka tikšanās reizes ir svarīgas, lai uzzinātu, kā jūtas viņa dzīvesbiedre/partnere (-is), bet 1,5% atzīmēja, ka nav interese par dzīvesbiedri/partneri, bet 1,5% nebija aizdomājies (25.attēls).

Lai uzzinātu, vai starp ieslodzītie uztur attiecības/sazinās ar saviem dzīvesbiedriem, anketā tika iekļauts vairāku atbilžu jautājums.

26.attēls. Ieslodzītās personas attiecību uzturēšana (saziņa) ar partneri un/vai dzīvesbiedru.

Puse no ieslodzītajiem respondentiem (N=458) atbildēja, ka šobrīd uztur attiecības (saziņu) ar partneri/dzīvesbiedri (-u), bet 13% reti, pārējie 37% atbildēja, ka neuztur attiecības (saziņu) ar partneri/dzīvesbiedri (-u) (26.attēls).

7.4. Trauksme, depresija un stress – psiholoģiskā labbūtība ieslodzītām personām un viņu ģimenēm.

Šajā pētījumā izmantota Depresijas, trauksmes un stresa skala (DASS-42) balstīta uz dimensionālu modeli, kas ļauj skaidrāk novērtēt trauksmes, depresijas un stresa

simptomātiku⁶⁷. Oriģinālo skalu veido 42 panti, kas izvietoti 3 apakšskalās – depresijas, trauksmes un stresa simptomātikas mērīšanai. Autori⁶⁸ apakšskalas definē šādi:

- Depresijas apakšskalu, galvenokārt, raksturo pašcieņas un motivācijas zudums, un tā ir saistīta ar zemu iespējamību sasniegt indivīdam kā personai nozīmīgus dzīves mērķus. Šo simptomu saskaņotība apstiprina uzskatu, ka depresijas sindroms ir daudz plašāks nekā garastāvokļa skumjas.

Depresijas apakšskalas augstāko punktu guvēju raksturojums:

- sevis noniecināšana;
 - satracināts, drūms, skumjš;
 - pārliecināts, ka dzīvei nav jēgas vai vērtības;
 - pesimistisks par nākotni;
 - nespēj izjust baudu vai gandarījumu;
 - nespēj nekas ieinteresēt vai iesaistīties;
 - lēns, iniciatīvas trūkums.
- DASS trauksmes apakšskala uzsver saikni starp relatīvi ilgstošu trauksmes stāvokli un akūtu baiļu reakciju, piešķir nozīmi somatiskajiem un subjektīvajiem simptomiem un situācijas trauksmei.

Trauksmes apakšskalas augstāko punktu guvēju raksturojums:

- bažīgs, panisks;
 - trīcošs, drebošs;
 - sajūt sausumu mutē, apgrūtinātu elpošanu, sirdsklauves, plaukstu svīšanu;
 - noraizējies par veiktspēju un iespējamu kontroles zaudēšanu.
- Stresa apakšskalas saturs liecina, ka tā mēra pastāvīga uzbudinājuma un spriedzes stāvokli ar zemu sajukuma vai neapmierinātības sliekšni. Šāda sindroma pastāvēšana būtiski ietekmē jebkuru mēģinājumu sniegt pilnīgu negatīvo emocionālo stāvokļu analīzi. Tomēr pašreizējie rezultāti nekomentē skalas kā “stresa” mērīšanas piemērotību.

Stresa apakšskalas augstāko punktu guvēju raksturojums:

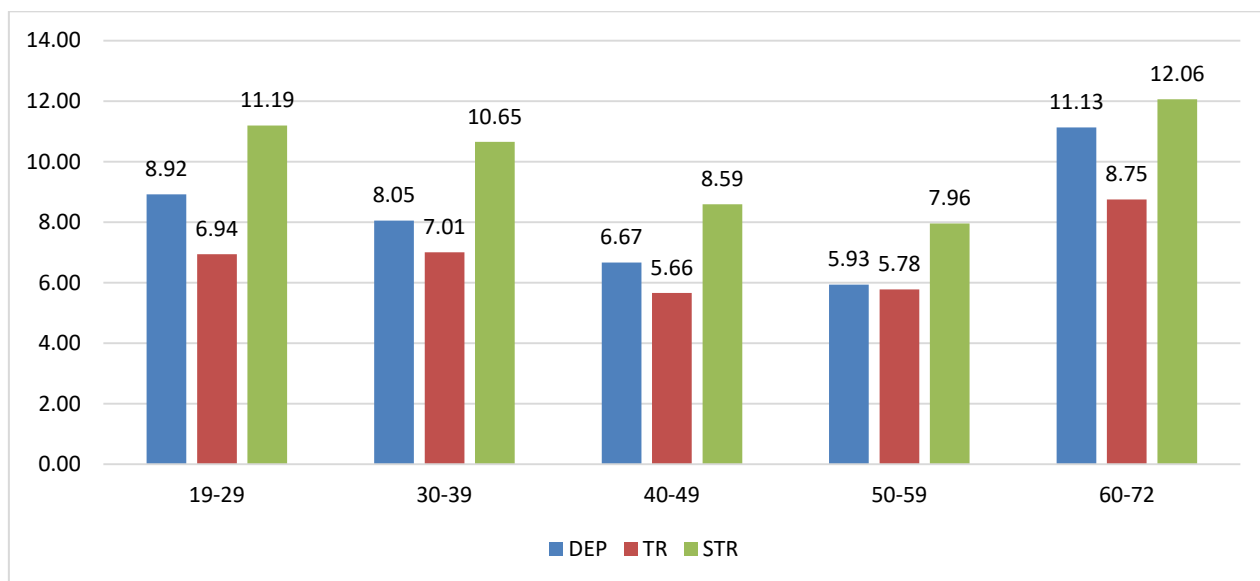
- pārlietu uzbudināts, saspringts;
- nespēj atslābināties;
- jūtīgs, viegli apbēdināms;
- aizkaitināms;
- viegli pārsteigts;
- nervozs, lecīgs, nemierīgs;
- nepanes pārtraukumu vai kavēšanos.

Lai noskaidrotu sakarības starp ieslodzīto depresijas, trauksmes un stresa rādītājiem un vecumu, tika veikta statistiska analīze.

⁶⁷ Lovibond PF, Lovibond SH. (1995). The structure of negative emotional states: comparison of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS) with the Beck Depression and Anxiety Inventories. Behav Res Ther. 1995 Mar;33(3):335-43. doi: 10.1016/0005-7967(94)00075-u. PMID: 7726811.

⁶⁸ Turpat.

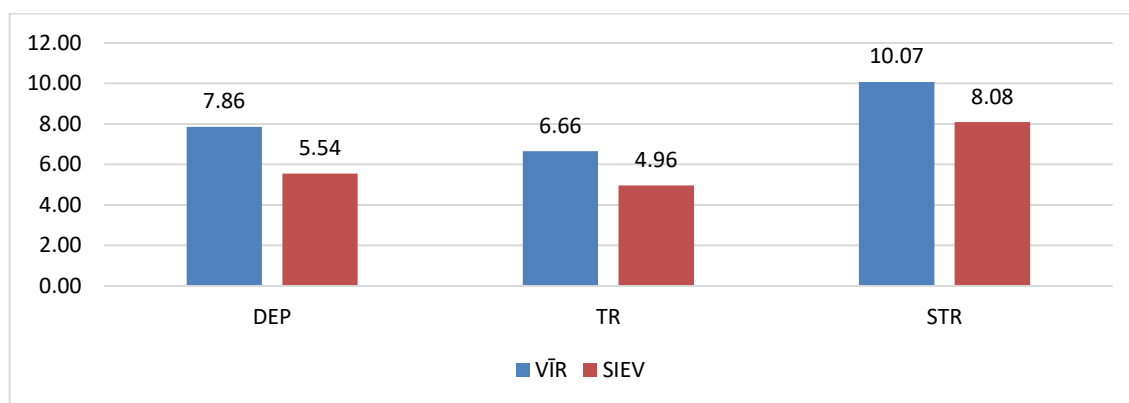
27.attēls. Depresijas, trauksmes stresa rādītāji saistībā ar vecuma grupām.

Izmanojot T-testa analīzi, tika konstatēts, ka pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības starp vecuma grupām (N=434), piemēram, ($t=0,04$) depresijas rādītāji starp 60-72 gadu vecuma grupu un divām citām vecuma grupām – 40-49 gadu vecuma grupu un 50-59 gadu vecuma grupu, kur 60-72 gadu vecuma grupa uzrāda augstus depresijas rādītājus. Lai arī statistiski nozīmīgas atšķirības nav, tomēr nākamā vecuma grupa ar augstākiem depresijas rādītājiem ir 19-29 gadu vecuma grupa.

Lai noskaidrotu, sakarības starp ieslodzīto depresijas, trauksmes un stresa rādītājiem un dzimumu, tika veikta statistiska analīze.

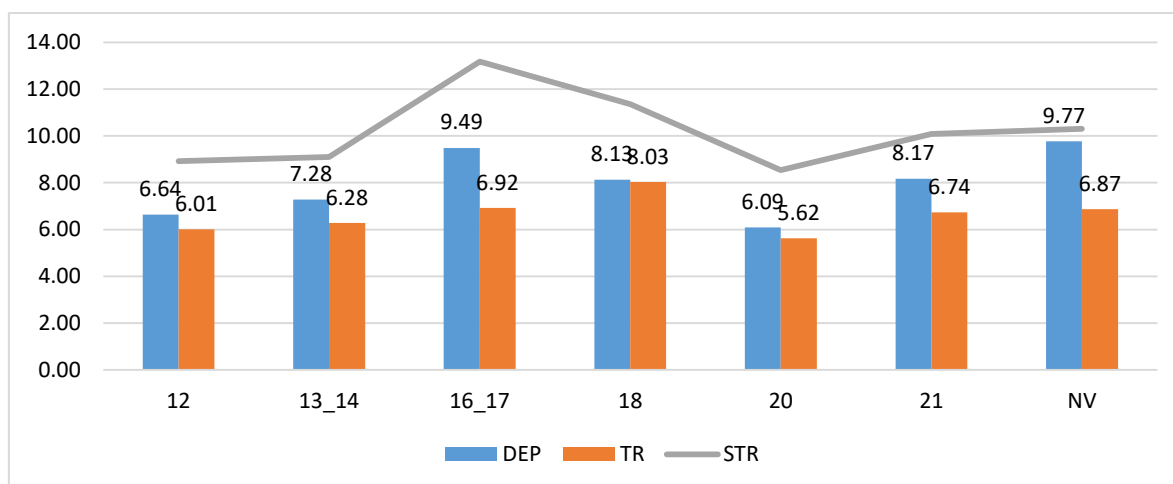
28.attēls. Depresijas, stresa un trauksmes rādītāji saistībā ar dzimumu.

Lai arī statistiski nozīmīgas atšķirības nav, tomēr ieslodzītajiem vīriešiem (N=410) ir augstāki depresijas, trauksmes un stresa rādītāji, iespējams tas varbūt saistīts ar skaitliski mazāku sieviešu izlases grupu (N=24) (28.attēls).

Lai noskaidrotu, sakarības starp ieslodzīto depresijas, trauksmes un stresa rādītājiem un noziedzīga nodarījuma raksturu, tika veikta statistiska analīze.

29.attēls. Depresijas, trauksmes un stresa rādītāju saikne ar notiesājošā sprieduma Krimināllikuma nodaļām.

12 - XII nodaļa. Nonāvēšana

13 – 14 - XIII nodaļa. NN pret personas veselību. XIV nodaļa. NN pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām

16-17 – XVI nodaļa. NN pret tikumību un dzimumneaizsakaramību. XVII nodaļa. NN pret ģimeni un nepilngadīgajiem.

18 – XVIII nodaļa. NN pret īpašumu.

20 – XX nodaļa. NN pret vispārējo drošību un sabiedrisko kārtību.

21 – XXI nodaļa. NN pret satiksmes drošību.

NV – KL pants netika norādīts.

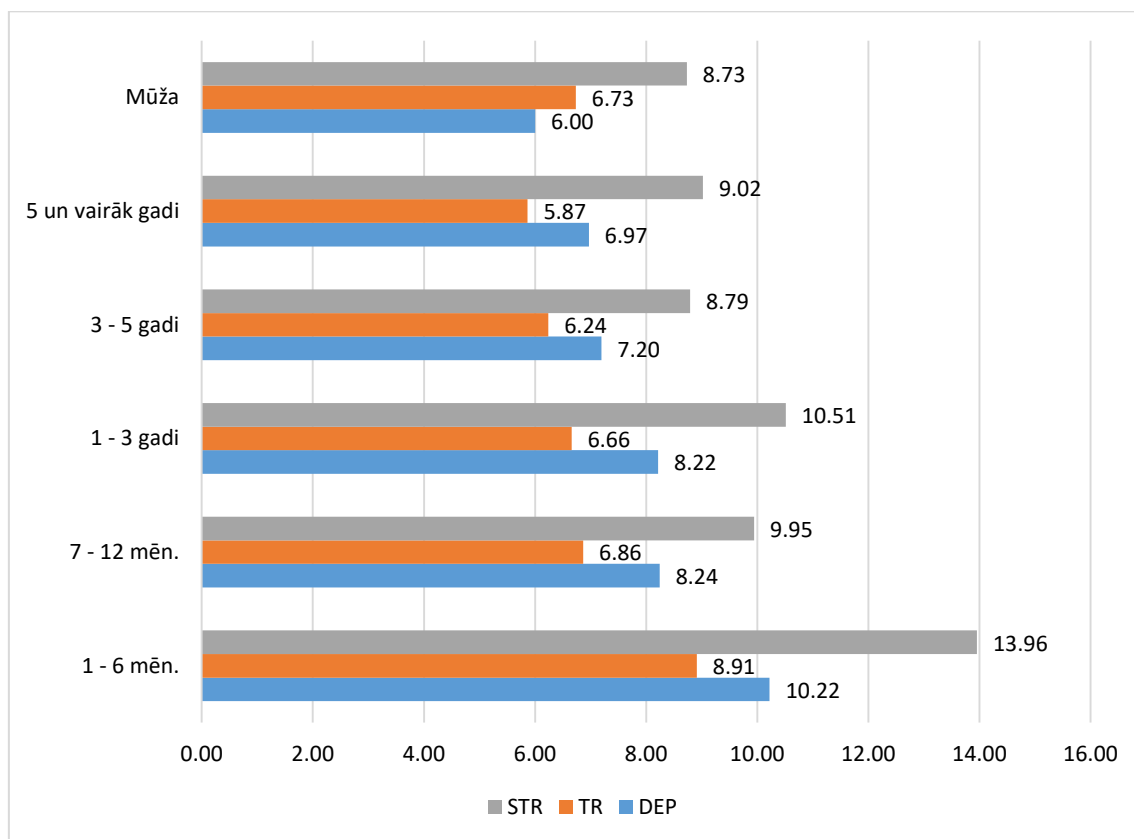
	DEP	TR	STR
12	6,64	6,01	8,92
13_14	7,28	6,28	9,10
16_17	9,49	6,92	13,18
18	8,13	8,03	11,35
20	6,09	5,62	8,53
21	8,17	6,74	10,09
NV	9,77	6,87	10,30

Lai arī respondentu (N=434) grupā statistiski nozīmīgas atšķirības nav, tomēr depresijas un stresa rādītāji ir augstāki ieslodzītajiem, kuri notiesāti pēc Krimināllikuma XVI nodaļas- Noziedzīgi nodarījumi pret tikumību un dzimumneaizsakaramību un XVII nodaļas – Noziedzīgi nodarījumi pret ģimeni un nepilngadīgajiem, savukārt, trauksmes rādītāji visaugstāk uzrāda ieslodzītajiem, kuri notiesāti pēc Krimināllikuma XVIII nodaļas – Noziedzīgi nodarījumi pret īpašumu (29.attēls).

Tā kā depresija var izraisīt domas par pašnāvību, tad ieslodzītie, kuri notiesāti pēc Krimināllikuma XVI nodaļas - Noziedzīgi nodarījumi pret tikumību un dzimumneaizsakaramību un XVII nodaļas – Noziedzīgi nodarījumi pret ģimeni un nepilngadīgajiem ir jāvērtē kā riska grupa, lai novērstu potenciālu suicīdu gadījumus ieslodzījuma vietās.

Lai noskaidrotu, sakarības starp ieslodzīto depresijas, trauksmes un stresa rādītājiem un jau pavadīto ieslodzījuma laiku, tika veikta statistiska analīze.

30.attēls. Depresijas, trauksmes un stresa rādītāju saistība ar ieslodzījumā pavadīto laiku.

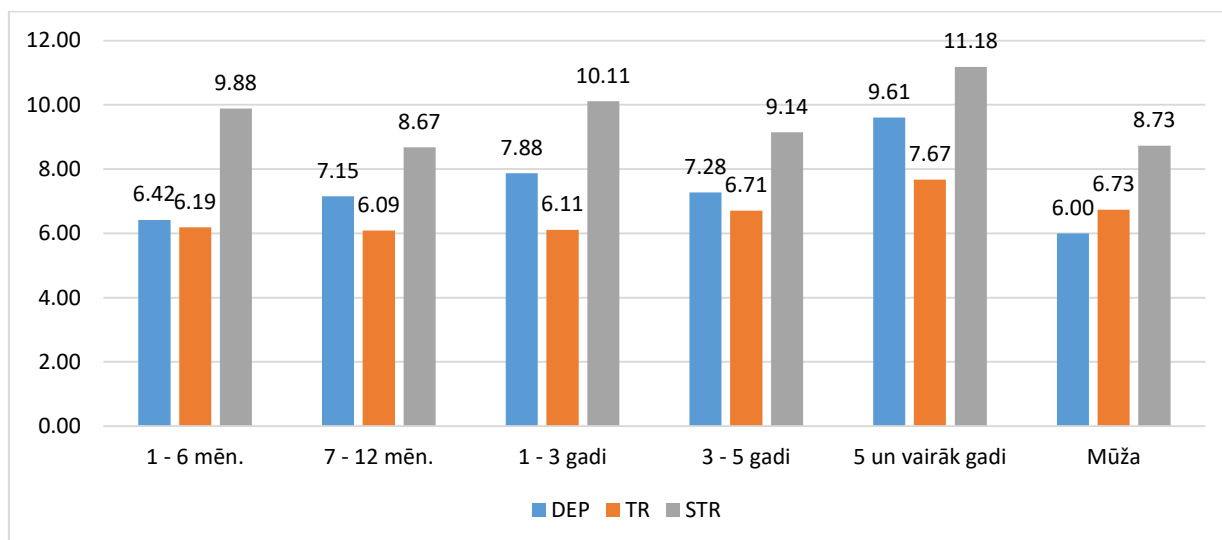

Izmantojot T-testa analīzi, tika konstatēts, ka pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības dažādās rādītājos, tomēr vidēji visaugstākos depresijas, trauksmes un stresa rādītājus uzrāda ieslodzīto grupa ar 1-6 mēnešus pavadīto laiku ieslodzījumā.

Izmantojot T-testa analīzi, tika konstatēts, ka pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības starp stresa rādītājiem ar ieslodzīto pavadīto laiku ieslodzījumā, visaugstākos stresa rādītājus parāda ieslodzīto grupa ar 1-6 mēneši pavadīto laiku ieslodzījumā, nākamais augstākais stresa rādītājs ir ieslodzīto grupai ar 1-3 gadi pavadīto laiku ieslodzījumā, bet vismazāk stresa rādītāju parāda mūža ieslodzījuma grupa. Lai arī statistiski nozīmīgas atšķirības nav, tomēr visaugstākos trauksmes un depresijas rādītājus parāda ieslodzīto grupa ar 1-6 mēneši pavadīto laiku ieslodzījumā (30.attēls).

Lai noskaidrotu, sakarības starp ieslodzīto depresijas, trauksmes un stresa rādītājiem un atlikušo ieslodzījuma laiku, tika veikta statistiska analīze.

31.attēls. Depresijas, trauksmes un stresa rādītāju saistība ar atlikušo ieslodzījuma laiku.

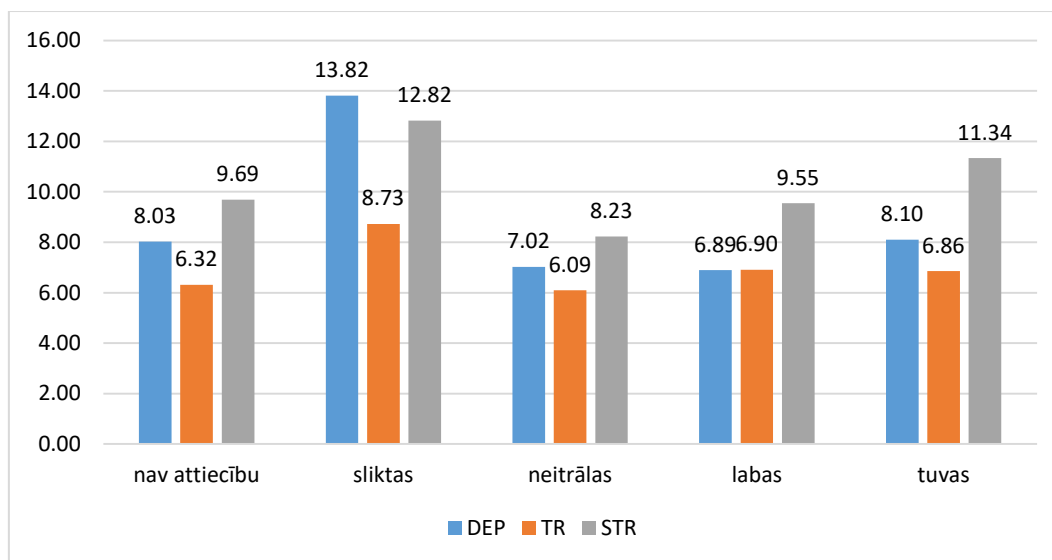

Lai arī statistiski nozīmīgas atšķirības nav ($N=434$), tomēr visaugstākos depresijas, trauksmes un stresa rādītājus uzrāda ieslodzīto grupa ar 5 un vairāk gadu atlikušo laiku ieslodzījumā (31.attēls).

Šī ir būtiska informācija, lai novērstu potenciālu suicīdu gadījumus ieslodzījuma vietās attiecībā uz šo ieslodzīto grupu.

Lai noskaidrotu, sakarības starp ieslodzīto depresijas, trauksmes un stresa rādītājiem un attiecību kvalitāti partneri, dzīves biedri(-u), tika veikta statistiska analīze.

32.attēls. Depresijas, trauksmes un stresa rādītāju saistība ar attiecību kvalitāti.

Izmantotot T-testa analīzi ($N=434$), tika konstatēts, ka pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības dažādos rādītājos, tomēr vidēji visaugstākos depresijas, trauksmes un stresa rādītājus uzrāda ieslodzīto grupa, kura savu attiecību kvalitāti ar partneri, dzīves biedri(-u) norādīja kā sliktu un komunikācija ar partneri, dzīves biedri(-u) notiek reti (32.attēls).

Tas norāda, cik būtisks faktors depresijas, trauksmes un stresa ietekmei ir attiecībām ar partneri/dzīvesbiedri (u). Respektīvi, jo sliktākas ģimenes attiecības un vājākās ģimeniskās saites, jo lielāka ir depresijas varbūtība.

Lai noskaidrotu, sakarības starp ieslodzīto depresijas, trauksmes un stresa rādītājiem un saziņu ar dzīvesbiedru, tika veikta statistiska analīze.

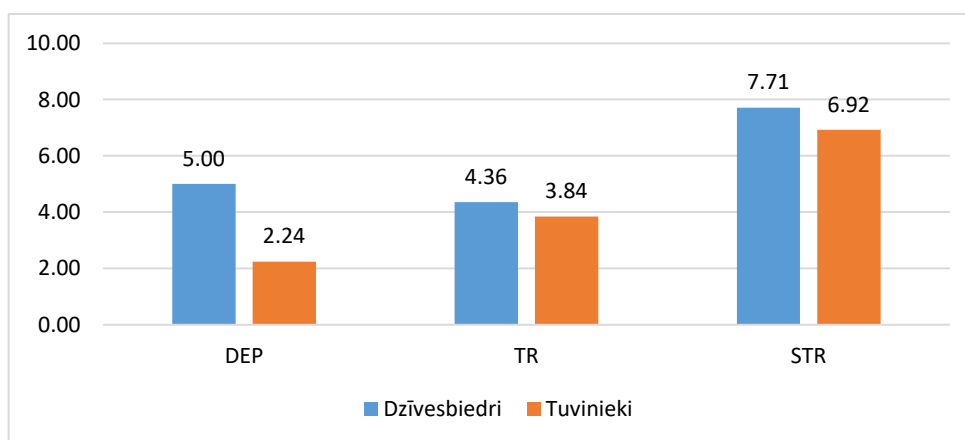
33.attēls. Depresijas, trauksmes un stresa rādītāji saistībā ar esošo saziņu dzīvesbiedru un/vai partneri.

Starp ieslodzīto (N=434) depresijas, trauksmes, stresa un saziņas biežumu ar dzīvesbiedru nav statistiski nozīmīgas sakarības, tomēr depresijas vidējie rādītāji parāda augstākus rezultātus grupām, kurām nav saziņas vai saziņa ar dzīvesbiedru ir reti, arī stresa rādītāji ir augstāki grupai, kurai saziņa ar dzīvesbiedru (partneri) ir reti.

Lai noskaidrotu, dzīvesbiedru un tuvinieku atšķirības depresijas, trauksmes un stresa rādītājos, tika veikta statistika analīze.

34.attēls. Depresijas, trauksmes un stresa rādītāji dzīvesbiedriem un tuviniekiem.

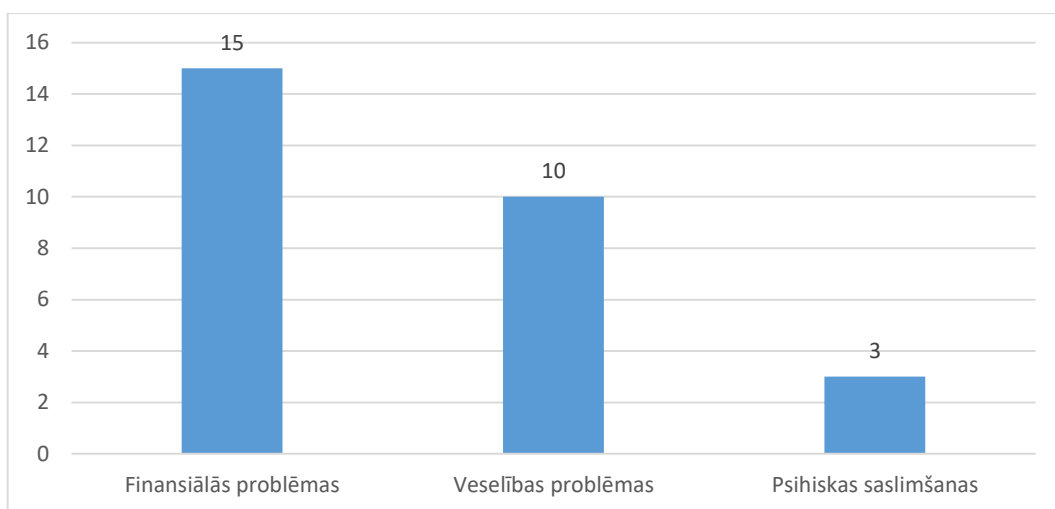
Depresijas rādītāji dzīvesbiedriem un tuviniekiem (N=39) parāda statistiski nozīmīgas atšķirības ($t=0,06$), dzīvesbiedriem ir augstāki depresijas rādītāji. Stresa un trauksmes rādītāji dzīvesbiedriem un tuviniekiem neparāda statistiski nozīmīgas atšķirības ($t=0,02$). Tomēr vidējie depresijas, trauksmes un stresa rādītāji dzīvesbiedriem ir augstāki (34.attēls).

Tā kā dzīvesbiedru labbūtība ir saistīta ar ģimenes dzīvi – bērniem, darbu un sociālo dzīvi, tad ir svarīgi ieslodzījuma vietām informēt dzīvesbiedrus par iespējām saņemt psihologu konsultācijas.

7.5.Izvērtējums par to, kāda ir ģimenes faktoru ietekme uz noziedzības recidīvu Latvijā.

Lai noskaidrotu, ar kādām grūtībām šobrīd saskaras ieslodzītā ģimene, tuviniekiem tika uzdots vairāku atbilžu jautājums.

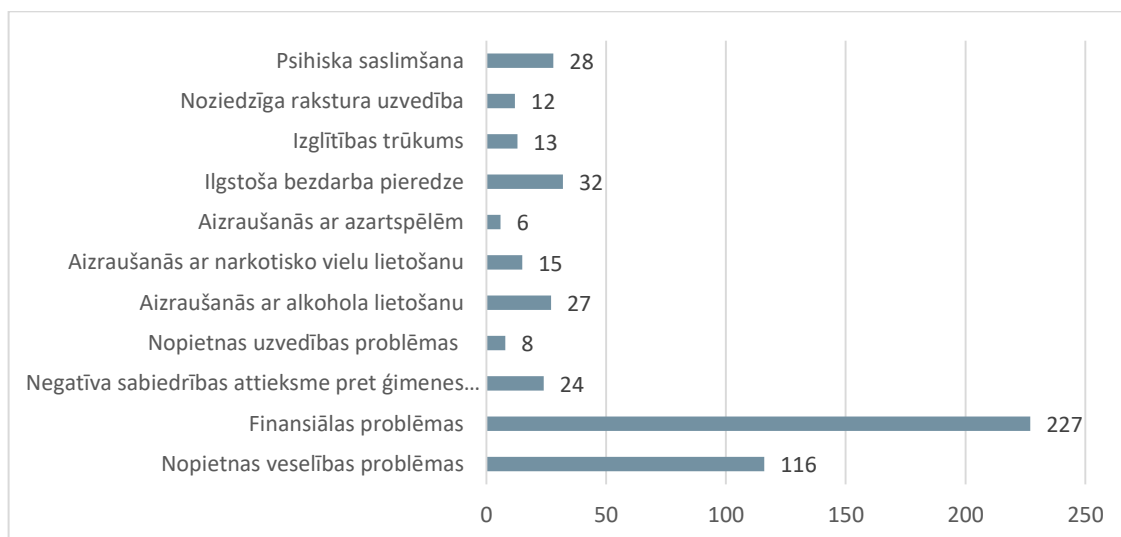
35.attēls. Grūtības, ar kurām saskaras ģimene šobrīd.

Respondenti-radnieki (N=22) aptaujas lapā varēja atzīmēt vairākus atbilžu variantus, līdz ar to summējot atzīmētos atbilžu variantus, visakūtākās problēmas ģimenēm ir saistītas finansēm (15 atbildes), otrajā vietā nopietnas veselības problēmas, kas ietver arī hroniskas saslimšanas un to saasinājumus (10 atbildes), bet trīs respondenti atzīmēja arī psihisku saslimšanu, piemēram, depresiju. Pārējās problēmas, kuras tika aptaujas norādītas mazāk kā trīs atbildēs ir negatīva sabiedrības attieksme pret ģimenes pārstāvjiem, nopietnas uzvedības problēmas (t.s.k., bieži konflikti sabiedrībā), aizraušanās ar alkohola lietošanu un/vai narkotisko vielu lietošanu, aizraušanās ar azartspēlēm, ilgstoša bezdarba pieredze un izglītības trūkums (35.attēls).

Lai noskaidrotu ar kādām grūtībām šobrīd saskaras ieslodzītā ģimene, ieslodzītajiem tika uzdots sniegt viņu viedokli.

36.attēls. Iespējamās grūtības ieslodzīto personu skatījumā.

Sasummējot respondentu – ieslodzīto (N=458) personu atbildes par jautājumu, ar kādām grūtībām šobrīd saskaras ģimene, visvairāk 227 reizes tika atzīmētas finansiālas problēmas, bet 116 reizes atzīmētas nopietnas veselības problēmas. Līdzīgs atbilžu skaits tika sniegts par šādām ieslodzītā ģimenes grūtībām: ilgstoša bezdarba pieredze (38 reizes), psihiska saslimšana (28 reizes), aizraušanās ar alkoholu (27 reizes), negatīva sabiedrības attieksme (24 reizes) (36.attēls).

Jāsecina, ka ieslodzītā tuvinieku finansiālas problēmas un veselības problēmas var ietekmēt saziņas un tikšanās iespējas, piemēram, dārgo telefonsarunu un ceļa izdevumu dēļ, kā arī veselības problēmas var ietekmēt pārvietošanās iespējas. Savukārt, negatīvie ģimenes faktori, piemēram, ilgstošs bezdarbs, aizraušanās ar alkoholu vai narkotikām, var ieslodzītajam veicināt recidīvu, atgriežoties ģimenē šādos apstākļos.

2021.gadā IeVP, apkopojot datus par ieslodzīto personu bērniem, konstatēja, ka 24,08% ģimeņu, kurās ir bērni un kāds no vecākiem ieslodzījuma vietā, visvairāk ir nepieciešams atbalsts transportam, lai apciemotu vecāku cietumā.⁶⁹ Tādejādi, atbalsts transportam, lai nokļūtu uz tikšanos vai “Ģimenes dienu” pasākumu var būt nozīmīgs faktors ģimenisko saišu stiprināšanai.

Akadēmiska pētījuma⁷⁰ rezultāti liecina, ka ieslodzīto ģimenes saskaras ar šādām grūtībām: uzticības zaudēšana, nespēja veikt ģimenes galvas lomu, sieva aizstāj vīra apgādnieka loma, ģimenes kļūst izpostītas, ekonomiskas problēmas, bērna attīstības problēmas, sociālā stigma, komunikācijas problēmas starp laulātajiem un negatīvi aizspriedumi pret sievieti. Turklāt tika atrasti arī centieni uzturēt attiecības pēc vīra uztveres, tostarp: laulības saistības, sievas pieņemšana, savstarpēja uzticēšanās, pozitīva komunikācija un atbalsts. Visi šie centieni ir spēcīgi faktori, lai saglabātu laulību cietumā.

⁶⁹ IeVP (2021). Research results. Children of Prisoners Europe (COPE): Data with purpose Snapshot survey Latvia. Rīga.

⁷⁰ Sholihah, K.U., Kaloeti, D.V., Dinardinata, A., & Laksmi, R.S. (2021). Maintaining Marriage Behind the Prison: A Qualitative Study Through Incarcerated Husband Perception. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, volume 530.

Lai uzzinātu, kādi negatīvi faktori un grūtības var ietekmēt attiecības ar dzīvesbiedru/tuvinieku pēc ieslodzījuma, tuviniekiem tika uzdots vairāk atbilžu jautājums.

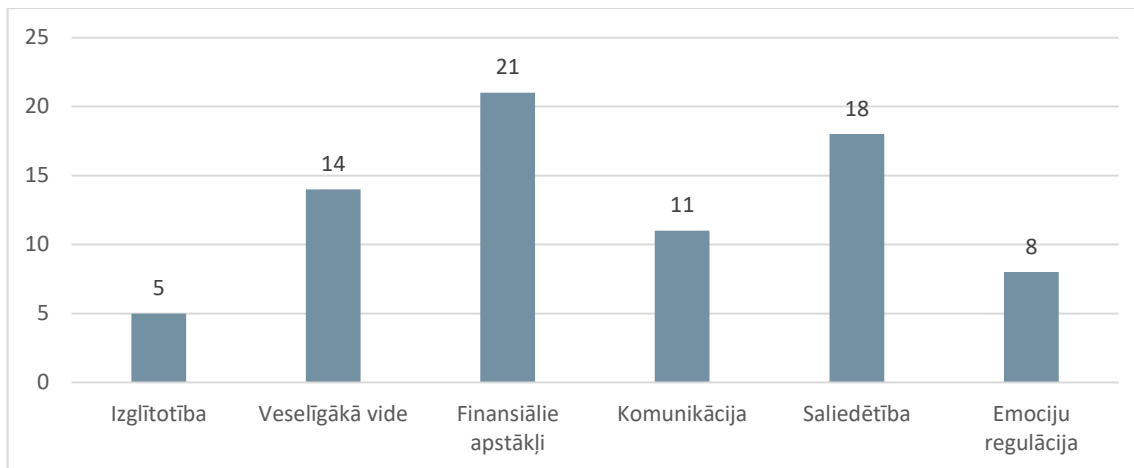
37.attēls. Attiecības ietekmējošie faktori pēc ieslodzījuma.

Respondenti (N=26, vairāku atbilžu jautājums, radinieku skatījums) atbildot uz jautājumu, kādi negatīvi faktori un grūtības var ietekmēt attiecības ar dzīvesbiedru/tuvinieku pēc ieslodzījuma, visvairāk respondenti-radinieki (14 reizes) uzsvēra, nopietnas veselības problēmas, piemēram, hroniskas saslimšanas, kā nākamo faktoru atzīmēja – ilgstošu bezdarba pieredzi, bet kā trešo visvairāk atzīmēja – izglītības trūkumu. Pārējie faktori tika minēti tikai dažas reizes (37.attēls).

Lai noskaidrotu, kādi apstākļi būs jāuzlabo ģimenē pēc dzīvesbiedra/tuvinieka ieslodzījuma, tuviniekiem tika uzdots vairākatbilžu jautājums.

38.attēls. Uzlabojamie aspekti ieslodzītās personas ģimenē pēc ieslodzījuma.

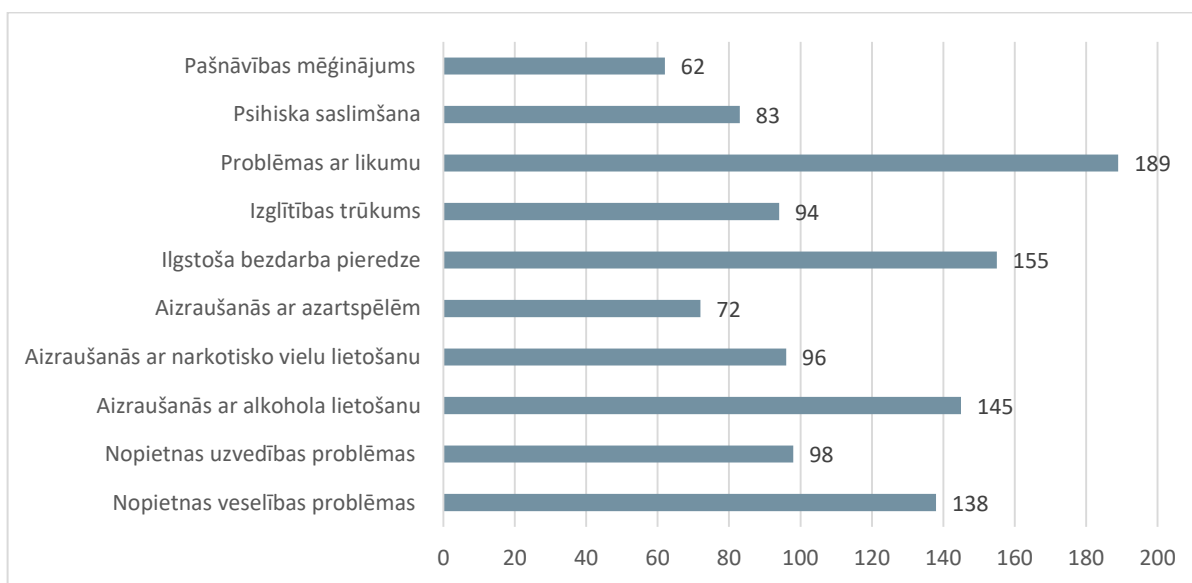
Respondenti (N=39) atbildot uz jautājumu, kādi apstākļi pēc Jūsu domām būs jāuzlabo ģimenē pēc dzīvesbiedra/tuvinieka ieslodzījuma, visvairāk respondenti (21 reizi) atzīmēja – finansiālie apstākļi, nākamo (18 reizes) atzīmēja – saliedētību, kas ietver arī spēju izvirzīt ģimenei kopīgus, svarīgus dzīves mērķus – piemēram, dzīvošana kādā konkrētā vietā. Trešais nozīmīgākais faktors (14 reizes minēts) veselīgākā vide, kas ietver - jāveicina veselīgs dzīvesveids ģimenē – biežāka sportošana, sabalansēts miega režīms, utt. (38.attēls).

Pārsteidzoši, bet radnieku skatījumā, izglītība netika norādīts kā aspekts, kurš ģimenē (gan tuviniekiem, gan ieslodzītajai personai) būtu jāuzlabo, un tāpēc nav neskaidrs, kāds ir ģimenes un ieslodzītās personas priekšstats par iespējām iegūt finansiāli labi apmaksātu darbu, neieguldot izglītībā un darba pieredzes uzkrāšanā. Arī ieslodzīto personu aptaujas dati uzrāda līdzīgu tendenci – pēc ieslodzījuma personas ir gatavas uzlabot finansiālos apstākļus, bet neieguldīt savā izglītībā, kas var nozīmēt – gribu iegūt finanses bez izpratnes par veidiem, kā finanses iegūt.

Negatīvi attiecību ietekmējošie faktori ir jāanalizē kontekstā ar uzlabojamajiem faktoriem. Dati liecina, ka radnieki izprot situācijas nopietnību. Visi radnieku minētie negatīvie faktori (nopietnas veselības problēmas, ilgstoša bezdarba pieredze un izglītības trūkums) ir daļēji risināmi jau ieslodzījuma laikā. Savukārt, pēc ieslodzījuma, ģimene sagaida, ka bijusī ieslodzītā persona uzlabos finansiālos apstākļus, kas vai nu nozīmē iekļaušanos darba tirgū vai atgriešanos uz noziedzības ceļa. Tā kā bijušajai ieslodzītajai personai ir visnotaļ slikta veselība, darba pieredzes trūkums un izglītības trūkums, tad iespējas iegūt labi apmaksātu darbu ir niecīgas. Tādējādi, šeit veidojas trīs faktoru kopums, kas var noteikt nākotnes recidīvu.

Lai noskaidrotu, kādus negatīvus faktorus un grūtības ieslodzītais ir gatavs pārvarēt pēc ieslodzījuma, anketā tika iekļauts vairāk atbilžu jautājums.

39.attēls. Gatavība nākotnes grūtību pārvarēšanai.

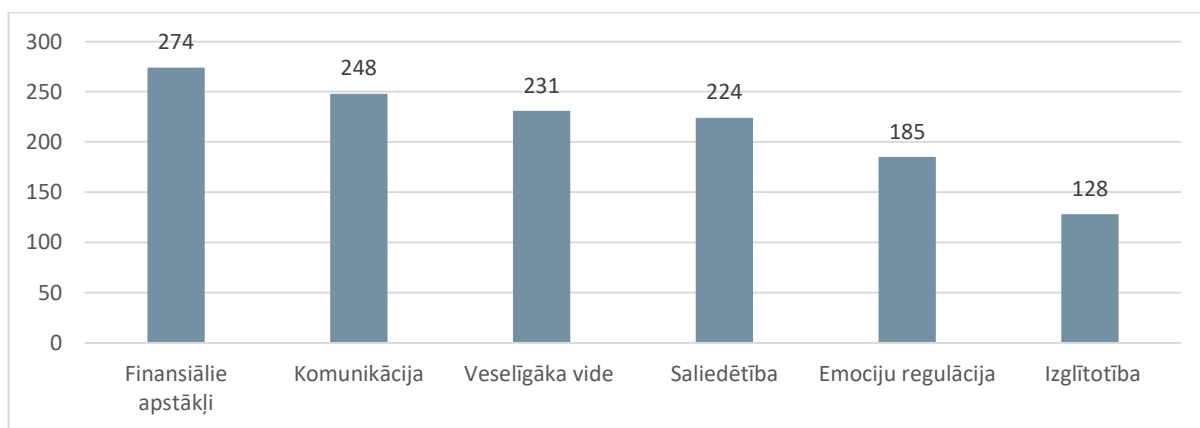

Sasummējot respondentu (N=454) atbildes, atbildot uz jautājumu, kādus negatīvus faktorus un grūtības ieslodzītais tic, ka varēs pārvarēt pēc ieslodzījuma, visvairāk - 189 reizes tika atzīmēts, ka spēs tikt galā ar problēmām ar likumu – noziedzīga rakstura uzvedību, gandrīz līdzīgā skaita tika atzīmēts – ilgstoša bezdarba pieredze – 155 reizes, aizraušanās ar alkoholu – 145 reizes un veselības problēmas - 138 reizes., arī pārējie faktori un grūtības tika atzīmēti: nopietnas uzvedības problēmas (bieži konflikti ģimenē un sabiedrībā) – 98 reizes, aizraušanās ar narkotisko vielu lietošanu – 96 reizes, izglītības trūkums – 97 reizes, psihiska saslimšana – 83 reizes, aizraušanās ar azartspēlēm – 72 reizes, bet pašnāvības mēģinājums – 62 reizes (39.attēls).

Kāds ieslodzītais sniedz komentāru: “[pārvarēšu] aizraušanos ar alkohola lietošanu, ja aizvedīs ārstēties uz Olaini”.

Lai noskaidrotu ieslodzīto gatavību uzlabot apstākļus pēc ieslodzījuma, lai saglabātu ģimeni, ieslodzītajiem anketās tika iekļauts vairāku atbilžu jautājums.

40.attēls. Gatavība uzlabotu apstākļus, lai saglabātu ģimeni.

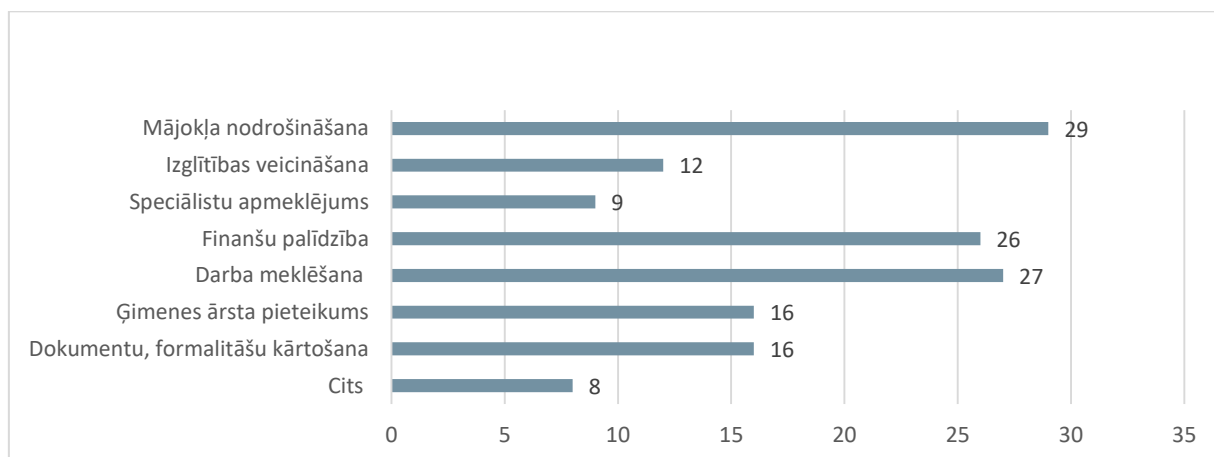

Sasummējot respondentu (N=452, vairāku atbilžu jautājums) atbildes, atbildot uz jautājumu, kādi apstākļus ieslodzītais ir gatavs pēc ieslodzījuma uzlabot, lai saglabātu ģimeni, visvairāk – 274 reizes atzīmēja - finansiālie apstākļi (jāpelna lielāka alga, jāatrod labāks darbs), 248 reizes - komunikācija (jāspēj vienoties par ikdienišķām lietām, mazāk strīdu), 231 reizi - veselīgāka vide (jāveicina veselīgs dzīvesveids ģimenē – biežāka sportošana, sabalansēts miega režīms utt.), 224 reizes - saliedētība (jāspēj izvirzīt ģimenei kopīgus, svarīgus dzīves mērķus – piemēram, dzīvošana kādā konkrētā vietā utt.), 185 reizes - emociju regulācija (jāspēj kontrolēt emocijas, piemēram, dusmas, pret citiem ģimenes locekļiem) un 128 reizes - izglītība (jāiegūst izglītība, vai jāiegūst augstāka tās pakāpe). No visiem pētījuma dalībniekiem (N=452) vienu vai vairākas atbildes atzīmēja 395 respondenti, bet 57 respondenti neatbildēja uz šo jautājumu, kas iespējams, var būt saistīts ar soda izciešanas ilgumu – mūža ieslodzījumu. Tas parāda pozitīvu tendenci, ka ieslodzītie ir gatavi mainīties, bet jautājums, vai ieslodzījumu vietu organizācija sniedz konsultācijas vai izglītojošus pasākumus, lai ieslodzītie spētu pēc ieslodzījuma īstenot minētās prasmes un apstākļus (40.attēls).

Attiecībā uz ģimeni, kāds ieslodzītais komentēja: “Cietumā īpaši apzinies ģimenes vērtību”.

Lai noskaidrotu, kādu atbalstu ir gatavi sniegt dzīvesbiedram/tuviniekam pēc ieslodzījuma tika uzdots vairāku atbilžu jautājums.

41.attēls. Radinieku iespējamais atbalsts pēc ieslodzījuma.

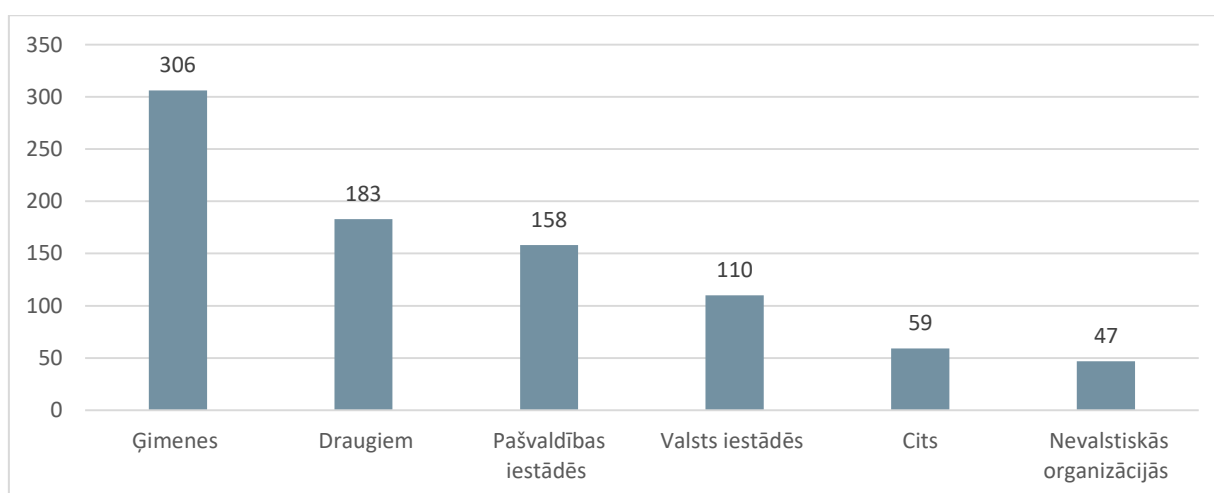

Atbalstu, ko radnieki (N=40) ir gatavi sniegt savam dzīvesbiedram un tuviniekam pēc ieslodzījuma var nosacīt sadalīt trijās grupās.

Pirmajā grupā ir atbalsts pamatvajadzību nodrošināšanai – mājoklis, palīdzība atrodot darbu un finansiāls atbalsts. Šie atbalsta veidi ir arī visbiežāk atzīmētās atbildes. Otrajā grupā var ietvert palīdzību ar dokumentu kārtošana un ģimenes ārsta pieteikumu (16 reizes). Šajā grupā ietvertais atbalsts veido priekšnosacījums ieslodzītās personas pamatvajadzību nodrošināšanai, kur ģimene var dalīties jaunākās zināšanas sadarbībā ar valsts pārvaldes un pašvaldību iestādēm. Savukārt, trešajā grupā būtu iekļaujama ieslodzītās personas mudināšana iegūt izglītību (12 reizes) vai vēršanās pēc palīdzības pie speciālistiem (piem., psihologa). Šajā grupā ietvertie faktori balstās uz ieslodzītās personas motivāciju un gribasspēku (41.attēls).

Lai izvērtētu, pie kā ieslodzītais vērsīsies pēc palīdzības/atbalsta pēc ieslodzījuma, ja tāda būs nepieciešama, tika uzdots vairākatbilžu jautājums.

42.attēls. Ieslodzītās persona pēc palīdzības vērsīsies pie...

Sasummējot atbilžu skaitu (N=454, vairāku atbilžu jautājums), visvairāk - 306 reizes tika atzīmēts, ka pēc ieslodzīja vērsīsies pēc palīdzības/atbalsta pie ģimenes, 183 reizes tika

atzīmēti – draugi; 158 reizes vērsīsies pēc palīdzības/atbalsta pašvaldības iestādēs, 110 reizes atzīmēja - valsts iestādēs, 59 reizes atzīmēja - cits, kas tika paskaidrots, ka vērsīsies pie psihologa, mācītāja un Dieva draudzē, bet vismazāk 47 reizes atzīmēja nevalstiskās organizācijas (42.attēls).

Savukārt, analizējot respondentu grupas (N=167), kuriem nav attiecību vai ir sliktas, atbildes, pie kā vērsīsies pēc palīdzības/atbalsta pēc ieslodzījuma tika aprēķināts, ka 96 reizes atzīmēja, ka pie ģimenes, 67 reizes tika atzīmēti draugi, 57 reizes pašvaldību iestādes, 38 reizes valsts iestādes, 24 reizes citur, bet 20 reizes pie nevalstiskajām organizācijām. Vēršanās pēc atbalsta/palīdzības pie draugiem var būt arī recidīva riska faktors.

Attiecībā uz palīdzības sniegšanu, kāds ieslodzītais komentēja: *“Kad sāc vērsties pie valsts iestādē, tad gribas sākt izdarīt noziegumu.”* Šis komentārs saskan ar nevalstisko organizāciju sniegto novērojumu, ka ieslodzītā persona nezina, kā jāuzvedas iestādēs un tāpēc saskaras ar diskriminējošu attieksmi.

7.6.Izvērtējums par to, kāds ir ģimenes faktoru kopums (individuāli, apkārtējie faktori), lai brīvībā esošajai ģimenei veidotos noziedzības risks.

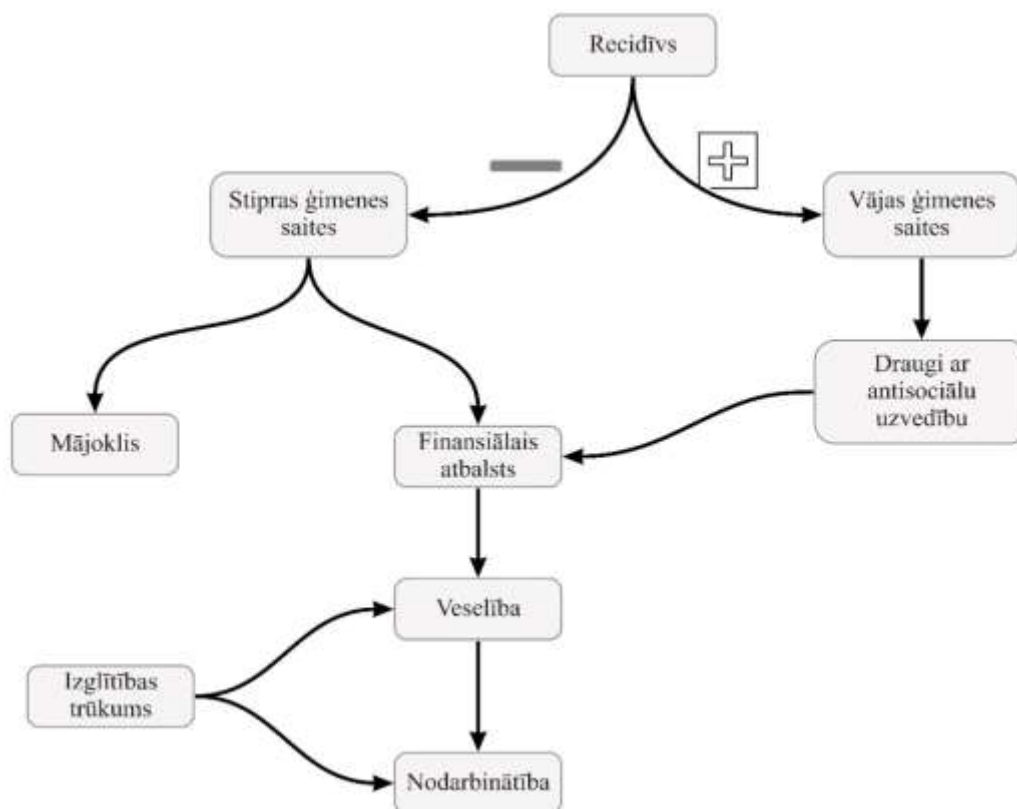
Izvērtējot pētījuma datus, var secināt, ka ieslodzīto ģimenes visvairāk saskaras ar finansiālām un veselības problēmām, kas, kā norāda pētījuma dati, iespējams ir saistīts ar ģimenes locekļu ilgstošu bezdarba pieredzi, psihisku saslimšanu un aizraušanos ar alkoholu (35.attēls).

Tuvinieki pētījumā norādīja par finansiālo stāvokli norādīja, ka dzīvesbiedra ienākumi līdz ieslodzījumam bija vai nu vienīgie ienākumi ģimenē vai liels atbalsts, papildus, ienākumi tiek tērēti arī saziņai ar ieslodzīto, nereti arī ieslodzīto pat finansiāli atbalstot. Kā pozitīvu faktu, fokusgrupas dalībnieki norādīja, ja ieslodzītajam tuviniekam ir darba iespējas ieslodzījumā, tad viņš var arī finansiāli atbalstīt ģimeni.

Ģimenes kopējais veselības stāvoklis var būt saistīts gan veselības, gan psiholoģiskām problēmām, kas var ietekmēt iesaisti darba tirgū. Kā norādīja, pētījuma dati, ieslodzīto dzīvesbiedriem ir augstāki depresijas rādītāji nekā tuviniekiem. Arī ieslodzītie norādīja uz ģimenes problēmām, saskaroties ar ilgstošu bezdarba pieredzi, psihisku saslimšanu un aizraušanos ar alkoholu.

Šis apstākļu kopums, var norādīt uz noziedzības risku ne tikai pieaugušajiem, bet arī viņu bērniem. Kā papildus faktu jāatzīmē, ka pētījuma ieslodzīto ģimenēs (N=422) tikai 33% nebija bērni, kas, galvenokārt, saistīts ar ieslodzīto jauno vecumu, bet pārējiem - 30% - 1 bērns, 19% - 2 bērni, bet 18% - 3 un vairāk bērnu.

Pētījuma dati norāda, ka lielākā daļa ieslodzītie pēc soda izciešanas pēc palīdzības vērsīsies pie ģimenes, līdz ar to, ģimenei ir liela loma noziedzības recidīvam Latvijā.

Ieslodzīto aptaujas rezultāti, norāda uz pozitīvu tendenci, ka pēc ieslodzījuma ir gatavi mainīties un pārvarēt pēc ieslodzījuma tādas negatīvus faktoros un grūtības kā - neatkārtot noziegumu – neveikt recidīvu, atrast darbu un pārvarēt aizraušanos ar alkoholu, kas ir bieži vien ir savstarpēji saistīti faktori. Tā kā ieslodzītajam vienpersoniski bez ģimenes atbalsta nebūs kapacitāte to paveikt, īpaši, ņemot vērā, ka arī ģimenēm it tādas pašas problēmas, tad šādus negatīvos faktoros un grūtības bijušajam ieslodzītajam būs grūti pārvarēt.

Kā norāda tuvinieku dati par atbalsta sniegšanu tuviniekiem pēc ieslodzījuma, tad visvairāk tika minēts atbalsts pamatvajadzību nodrošināšanai – mājoklis, palīdzība atradot darbu un finansiāls atbalsts. Ļoti maz tuvinieki norādīja par palīdzību vērsties pie palīdzības pie speciālistiem – psihologiem, narkologiem u.c., kā arī veicināt bijušo ieslodzīto iegūt izglītību, lai spētu iekļauties darba tirgū. Tāpēc šeit ir būtiski norādīt uz problemātiku par ieslodzīto atkarību un citu psiholoģisku problēmu pēc ieslodzījuma pārvēšanu.

Šeit jāatzīmē fakts par ieslodzīto un viņu tuvinieku informētību par viņiem pieejamiem pakalpojumiem. Kā norādīja fokusgrupu dzīvesbiedri, viņiem nav informācijas par valsts nodrošinātiem pakalpojumiem, kā, piemēram, psihologa apmeklējums u.c. Līdz ar to ieteikums Ieslodzījuma vietu pārvaldei rast risinājumu tuvinieku informētībai par pieejamiem sociālajiem atbalsta pakalpojumiem ģimenei.

⁷¹ Šī pētījuma autoru veidota.

7.7. Izvērtējums par ieslodzījuma vietu kapacitāti un iespējām apkopotu riska faktoru samazināšanai un potenciāli novēršanai.

Esošajā situācijā ieslodzījumu vietām nav iespējas mainīt infrastruktūru, kas atbilstu mūsdienu priekšstatiem par ieslodzījumu vietām.

Līdz ar to ieslodzījumu vietu kapacitātes celšana var notikt tikai ieguldot personāla profesionalitātē, kas ietvertu:

- personāla komunikācijas prasmju uzlabošanu;
- personāla izpratnes veicināšana par personas privātumu un diskretumu;
- personāla izglītošana par saskarsmi ar apmeklētājiem.

Personāla darba izpildes novērtēšanā vērtējamas kompetences:

- komandas darba prasmes - darbs komandā un attiecību veidošana ar kolēģiem;
- kontaktpersonas prasmes sadarbībai ar ieslodzīto personu un viņas ģimeni - empātija un emocionālā stabilitāte; spēja adekvāti reaģēt uz situācijām; elastīgums;
- prasmes un zināšanas par recidīvisma samazināšanu, iekļaujot prasmes analizēt ieslodzīto uzvedību;
- zināšanas un prasmes par cilvēktiesībām, ētiku un sociālo psiholoģiju.

Lai samazinātu recidīvu, ir jāpalielina informācijas pieejamība par atbalstu ieslodzīto ģimenēm un tuviniekiem, veidojot atsevišķu sadaļu IeVP mājas lapā, kur tiek sniegta informācija gan par tikšanos ar ieslodzīto, gan arī pieejamais sociālais atbalsts.

Vienlaikus, par paraugu izmantojot Somijas pieredzi daudzdimensionālās ģimenes terapijas (MDFT) programmas izstrādē vai līdzīgas ģimenes terapijas programmas izstrādē un ieviešanā ieslodzījumu vietās, Latvijas ieslodzījumu vietas veidotu kompleksu pieeju ieslodzītās personas resocializācijai uzlūkojot ģimeni kā vienotu veselumu. Šim nolūkam ir nepieciešams stiprināt ieslodzījumu vietas darbinieku zināšanas un prasmes resocializācijas jomā.

8. Ārvalstu prakses izpēte

Arvien vairāk pētījumu liecina, ka ģimenes atbalsts un ģimenes saišu saglabāšana ir ne tikai svarīga ieslodzīto labklājībai, bet var arī palīdzēt reintegrēties sabiedrībā pēc ieslodzījuma un samazināt atkārtotu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu. Pētījumu dati liecina, ka ieslodzītie, kurus apciemo ieslodzījuma laikā vai kuriem ir tuvs ģimenes loceklis, biežāk nekā tie, kurus neapciemo, ziņoja, ka pēc atbrīvošanas ir iekārtojušies darbā un atraduši dzīvesvietu. Papildu viņiem bija arī zemāks atkārtota noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rādītājs.⁷² Citā pētījumā par situāciju Lielbritānijā secināts, ka pozitīvas attiecības ģimenē nozīmīgi palīdzēja samazināt problēmas atrast dzīvesvietu, kā arī samazināt alkohola un narkotiku patēriņu. Tādējādi uzlabojot arī spēju tikt galā ar grūtībām pēc atbrīvošanas.⁷³

Tomēr, kopējā Eiropas valstu problēma ir tā, ka nav daudz akadēmisku pētījumu, kas aplūko ģimenes faktoru ietekmi uz recidīvu un ieslodzītās personas resocializāciju. Līdz ar to, lai arī pētījuma fokuss ir ārvalstu prakses izpēte – Somijā, Igaunijā un Īrijā, tiks izmantoti arī pētījuma dati no citām valstīm, lai precīzāk izskaidrotu resocializācijas faktoru ietekmi.

5.tabula. Dati par salīdzināmajām valstīm⁷⁴.

Ietekmējošie faktori	Somija	Igaunija	Īrija	Latvija
Kopējais ieslodzījuma vietās esošo personu skaits, ieskaitot arī pirms-tiesas izmeklēšanā esošās personas	2827 (uz 30.04.2022.)	2131 (uz 30.05.2022.)	4087 (uz 27.05.2022.)	3124
Ieslodzīto personu skaits uz 100 000 iedzīvotāju	51	160	81	165
Ieslodzījumu vietu noslodzes līme-ni	94,3%	75,6%	93,4%	64,8%

Ārvalstu prakses izvērtējumā apskatītās valstis ir pietiekami atšķirīgas no Latvijas. Īrijā un Somijā ir krietni zemāks ieslodzījuma vietās esošo personu skaits uz 100 000 iedzīvotāju. Savukārt Latvijā un Igaunijā ir novērojamas līdzīgas tendences – ieslodzījuma vietās atrodas līdzīgs skaits personu uz 100 000 iedzīvotāju.

Somija

Somijas gadījuma analīze balstās uz Somijas Kriminālsodu aģentūras publicēto dokumentu un iekšējo dokumentu analīzi.

⁷² Kalle Lind, Anne H. Salonen, Johanna Järvinen-Tassopoulos, Hannu Alho, Sari Castrén (2019). Problem gambling and support preferences among Finnish prisoners: a pilot study in an adult correctional population. *International Journal of Prisoner Health*. 2019; 15(4): 316–331. Published online 2019 Dec 5. doi: [10.1108/IJPH-07-2018-0041](https://doi.org/10.1108/IJPH-07-2018-0041)

⁷³ Turpat.

⁷⁴ Institute for Crime and Justice Policy Research (2022). World Prison Brief data. Pieejams: <https://www.prisonstudies.org/map/europe>

Somija ievēro rīcībpolitikas izstrādes un ieviešanas nodalīšanas principu, tāpēc, Somijas Tieslietu ministrija ir atbildīga pa sodu izpildes rīcībpolitikas izstrādi, bet galvenā ieviesēj institūcija ir Kriminālsodu aģentūra (angļu: *Criminal Sanctions Agency*, somu: *Rikosseuraamuslaitos* (RISE)), kas ir padota Tieslietu ministrijai. Savukārt ieslodzījumu vietu pārvaldībai ir izveidotas reģionālās struktūrvienības, kur Dienvidsomijas centrs pārvaldībai ir izveidotas 6 cietumus, Rietumsomijas centrs arī 6 cietumus, bet Austrumsomijas un Ziemeļsomijas centrs kopā pārvaldībai ir izveidotas 12 cietumus.

Kriminālsodu aģentūra ir definējusi savu stratēģisko mērķi: “veicināt sabiedrības drošību; saglabāt likumīgu un drošu sodu izpildes sistēmu; palīdzēt samazināt recidīvismu un novērst sociālās atstumtības problēmu, kas veicina noziedzību.”⁷⁵ Attiecīgi, lai sasniegtu stratēģisko mērķi, Aģentūra savā stratēģijā 2011.-2020.gadam ir izvirzījusi vairākus rīcības virzienus:

- “Dzīves ceļš bez nozieguma ar aktīvu sabiedrības tīklu atbalstu” – soda izpildes nodrošināšanā tiek iesaistīta sabiedrība, lai palielinātu ieslodzītās personas spēju reintegrēties sabiedrībā;
- “Uz atvērtāku un efektīvāku sodu izpildi” – elastīgas un drošas soda izpildes struktūras un procesi, kas nodrošina atbalstu soda izpildei;
- “Jēgpilns darbs, motivēts un vesels personāls” – kriminālsodu aģentūrā izglītots un motivēts personāls veic jēgpilnu darbu.

Vienlaikus, Aģentūra ir formulējusi arī savu vīziju – “sagatavot sabiedrību dzīvei bez noziedzības”.⁷⁶ ASV Iedzīvotāju reģistra 36% personu tiek atkārtoti notiesātas divu gadu laikā pēc atbrīvošanās no ieslodzījumu vietām. Aģentūras dati liecina, recidīvisma procents ir aptuveni 60%.⁷⁷ Somijā novērots, ka personas ar ilgāku noziedzīgo nodarījumu vēsturi ir vairāk tendētas izdarīt atkārtotu noziegumu, kā arī gados jaunākas personas biežāk atgriežas ieslodzījuma vietās nekā gados vecākas personas. Turklāt novērojama izteikta tendence, ka gados jaunākie noziegumu izdarītāji veic noziegumus pret citas personas īpašumu, ko Somijas Kriminālsankciju aģentūra skaidro, ar personas vēlmi gūt materiālus labumus ātri, nevis ar ģimenē un skolā iemācītām vērtībām par darba nozīmību.⁷⁸

Atvērtie cietumi

Somijā ir izveidoti atvērtie cietumi, kuros lielākoties ir izmitinātas no 40 līdz 100 ieslodzītām personām. Atvērtā tipa cietumi tiek veidoti neliela ciemata tipa vietās bez perimetra apsardzes. Lai nonāktu šāda tipa cietumā, ieslodzītie no slēgtajām iestādēm var pieteikties atvērtajam cietumam brīdī, kad viņu ieslodzījuma periods tuvojas beigām. Citstarp, ja ieslodzījuma termiņš ir īsāks par diviem gadiem, tad pilnībā var atrasties atvērtajā cietumā. Ieslodzītie atvērtajā cietumā var brīvi pārvietoties, kā arī strādāt un izmantot brīvā laika iespējas, kā arī var pieteikt ilgākas ģimenes vīzītes – pat ar nakšņošanu. Atvērtie cietumi ir veidoti kā iestāde, kas ir maksimāli pietuvināta reālajai ikdienas dzīvei ārpus cietuma, lai ieslodzītā persona varētu vieglāk pielāgoties “normālajai” dzīvei, jo Somijas sodu izpildes rīcībpolitika skaidri izvirza

⁷⁵ Criminal Sanctions Agency (2022). Goals, values and principles. Pieejams: <http://www.rikosseuraamus.fi/en/index/criminalsanctionsagency/goalsvaluesandprinciples.html>

⁷⁶ Criminal Sanctions Agency (2022). Goals, values and principles. Pieejams: <http://www.rikosseuraamus.fi/en/index/criminalsanctionsagency/goalsvaluesandprinciples.html>

⁷⁷ Criminal Sanctions Agency (2021). Statistical yearbook 2020. Pieejams: https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20210630150000/7RRzdD4Tp/RISE_Criminal_sanctions_agency_Statistical_yearbook_2020_EN_1.pdf

⁷⁸ Intervija ar Kriminālsankciju aģentūras pārstāvi Markku Kiehala un Tuija Maarit Muurinen.

normalizāciju kā galveno mērķi gan rīcībpolitikā, kas saistīta ar ieslodzījumu vietām, gan praksē.⁷⁹ Normalizācija šajā gadījumā nozīmē to, ka ieslodzītās personas tiesības un apstākļi ir tādi paši kā pārējai sabiedrībai, jo brīvības ierobežošana ir sods pats par sevi. Attiecīgi, ieslodzījumu vietas apstākļi atbilst kopējam labklājības līmenim valstī.⁸⁰

Somijas pilsētā Vanajā ir atklātais cietums.⁸¹ Tajā atrodas māja ar četriem atsevišķiem dzīvokļiem, kas tiek izmantoti ģimenes apmeklējumiem, kuri var ilgt līdz pat četrām dienām. Ieslodzītajiem ir atļauts tikties ar savu partneri un bērniem, un dažos gadījumos tas attiecas arī uz personas brāļiem, māsām vai vecākiem. Tādējādi saglabājot atbalsta tīklu, kas ieslodzītajai personai būs pieejams pēc atbrīvošanas. Dzīvokļos ir divas vai trīs guļamistabas, dzīvojamā zona un virtuve. Apmeklētājiem ir atļauts ņemt līdzi vienu maisiņu ar pārtikas produktiem, bet visu pārējo sagādā ieslodzītā persona, kura arī sagatavo un uzkopj dzīvokli pirms viesu uzņemšanas. Ieslodzītie var brīvi pārvietoties ārā un doties uz ezeru, kur ir pirts un airu laiva, kuru viņi var izmantot izbraucieniem ezerā. Āra apmeklējumu zonā ir ierīkota pat sauna.⁸²

Parastie cietumi un apmeklējumu kārtību

Slēgtā tipa cietumos ieslodzītajam ir tiesības pieņemt apmeklētājus paredzētajā laikā nedēļas nogalēs un, ja ir īpašs iemesls, arī citā laikā. Ieslodzījuma vietās ir arī ģimenes apmeklējumu telpas, kurās ieslodzītais dažas stundas var tikties bez uzraudzības ar ģimenes locekļiem mājas videi līdzīgā atmosfērā. Konkrētāk, ieslodzītajiem ir atļauts viens 45 minūšu ilgs apmeklējums nedēļā, kā arī viņiem ir iespēja ik pēc dažiem mēnešiem saņemt papildu 3 stundu ģimenes apmeklējumu. Covid-19 pandēmijas dēļ 2020. gada jūnijā bija īslaicīgs apmeklējumu aizliegums, kas tika kompensēts ar intensīvāku e-rīku izmantošana (piem., videozvani, papildus telefona zvani).⁸³

Ieslodzītajam var piešķirt cietuma atvaļinājumu, ja ir izciestas divas trešdaļas no ieslodzījuma termiņa vai ja tam ir īpaši svarīgs iemesls, piemēram, lai apmeklētu kādu pasākumu ārpus cietuma (tuvinieka bēres, kāzas, tuvinieka apciemojums slimnīcā). Ieslodzījuma vieta šo atvaļinājumu var piešķirt pavadošās personas/eskorta pavadībā, kā ietvaros tiek nodrošināta ieslodzītās personas uzraudzība ārpus ieslodzījuma vietas ne ilgāk kā uz 12 stundām.

2015. gadā pieņemti plaši grozījumi normatīvajos aktos, kuru ietvaros paplašināja ieslodzīto saziņas iespējas ar ārpasauli un nodrošināja piekļuvi internetam/elektroniskajai pasta adresei, privātajiem mobilajiem tālruņiem (atklātajos cietumos) un video sanāksmēm (izmantojot izstrādātu platformu).⁸⁴

⁷⁹ Vilman E. (2021). Narratives of normality: Finnish prisoners envisioning their future. *Punishment & Society*, 0(0) 1–19. Pieejams:

https://www.researchgate.net/publication/350761265_Narratives_of_normality_Finnish_prisoners_envisioning_their_future/fulltext/6095dcfc458515d31504175e/Narratives-of-normality-Finnish-prisoners-envisioning-their-future.pdf?origin=publication_detail

⁸⁰ Turpat.

⁸¹ Moore N. (2021). No Bars, No Chains, No Locks: How Finland Is Reimagining Incarceration. Pieejams: <https://pulitzercenter.org/stories/no-bars-no-chains-no-locks-how-finland-reimagining-incarceration>

⁸² EuroPris (2017). Expert Group Family Relations: Good Practice Collection. Pieejams: <http://www.europris.org/file/expert-group-family-relations-good-practice-collection/>

⁸³ Council of Europe (2021). Report to the Finnish Government on the visit to Finland carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 7 September to 18 September. Pieejams: <https://rm.coe.int/1680a25b54>

⁸⁴ Turpat.

Projekti, programmas un citi risinājumi

Somijā ir izstrādātas vairākas tīmekļa vietnes, kur ir pieejama detalizētāka informācija par ieslodzījumu, kā arī informācija un palīdzība saistībā ar ieslodzījuma radīto kaitējumu ģimenei.

Tīmekļa vietnē VAOO (www.vaory.fi) ir izvietota informācija par piedāvāto atbalstu ieslodzīto ģimenēm un tuviniekiem, piemēram, par vienaudžu grupā un nometnēm.⁸⁵ Somijas organizācija “Somijas bijušo likumpārkāpēju atbalsta fonds” (*Kriminaalihuollon tukisäätiö* KRITS) katru gadu organizē četras nometnes, kas paredzētas pieaugušajiem, kurus ietekmējis ģimenes locekļa ieslodzījums, kā arī bērniem, kuru vecāki ir ieslodzījumā.⁸⁶ Ieslodzītajiem vecākiem tiek piešķirta caurlaide, lai apmeklētu nometni, kuras mērķis ir nodrošināt ģimenēm iespēju pavadīt kopā laiku un atbalstīt bērnu un vecāku attiecības. Nometnes ietvaros gan bērni, gan pieaugušie piedalās savstarpējā atbalsta grupu nodarbībās. Profesionālu lekcijas, padomi un atbalsts sniedz praktiskus palīgrīkus saistībā ar ģimenes locekļa ieslodzījumu. Turklāt, nometnes laikā uzsvars tiek likts uz rehabilitācijas veicināšanu, lai novērstu kriminālas uzvedības atkārtošanos no paaudzes paaudzē.⁸⁷

Organizācijas “Somijas bijušo likumpārkāpēju atbalsta fonds” (*Kriminaalihuollon tukisäätiö* KRITS) mājaslapā ir pieejama plaša informācija ģimenes locekļiem par tiesībām un sajūtām katrā no posmiem, kas saistīti ar ģimenes locekļa ieslodzījumu šādās sadaļās:⁸⁸

- a) komunikācija ar radnieku ieslodzījuma vietā;
- b) uzraudzītas tikšanās un tikšanās ar bērniem;
- c) tikšanās bez uzraudzības;
- d) videokonferences.

Probācijas fonds *FinlandOpens* īsteno pakalpojumus un projektus, kas paredzēti gan atbrīvotajiem no ieslodzījuma, gan viņu ģimenēm un tuviniekiem.⁸⁹

Somijā ir izveidots arī Mātes un bērna mājas un patversmes projekts, kurā piedāvā apmācības ieslodzījuma vietas personālam, lai labāk pievērstu uzmanību bērnu uzvedībai. Ģimenes nodaļa Somijas Vanajā atklātajā cietumā ir veidota, ņemot vērā bērnu vajadzības, un tā ir pēc iespējas līdzīgāka mājām. Šajā nodaļā var izmitināt līdz desmit mātēm ar bērniem. Savukārt *Hämeenlinnas* slēgtajā cietumā ir nodaļa ieslodzītajiem, kurā ir telpas trim ieslodzītajiem un viņu bērniem.⁹⁰ Mātes un bērna mājas un patversmes projekts Somijā izmanto vienkāršu kontrolesrakstu, lai katra ieslodzījuma vieta varētu nodrošināt bērna intereses.⁹¹

Somija ievieš MDFT (*multi-dimensional family therapy*) (turpmāk – MDFT) programmu, kuras ietvaros ģimene tiek uzlūkota kā vienota ekosistēma⁹². Sākotnēji, programmas izveidotāju

⁸⁵ RISE (2019). Tuki rangaistun perheelle. Pieejams: <https://www.rikosseuraamus.fi/en/index/enforcement/supportforfamilyofsentencedoffenders.html>

⁸⁶ Kriminaalihuollon tukisäätiö. (2022). Pieejams: <https://www.krit.fi/kategoria/uutiset/>

⁸⁷ Children of Prisoners Europe (2021). Family camp for prisoners and their partner and/or children. Pieejams: <https://childrenofprisoners.eu/database/krits-family-camps/>

⁸⁸ Kriminaalihuollon tukisäätiö. (2022). Tapaamiskäytännöt ja yhteydenpito vankilassa. Pieejams: <https://www.krit.fi/tietoa/vankeusaika/tapaamiskaytannot-ja-yhteydenpito-vankilassa/>

⁸⁹ RISE (2019). Tuki rangaistun perheelle. Pieejams: <https://www.rikosseuraamus.fi/en/index/enforcement/supportforfamilyofsentencedoffenders.html>

⁹⁰ EuroPris (2017). Expert Group Family Relations: Good Practice Collection. Pieejams: <http://www.europris.org/file/expert-group-family-relations-good-practice-collection/>

⁹¹ Turpat.

⁹² Kasvun tuki (2016). Multidimensional Family therapy – MDFT. Pieejams: <https://kasvuntuki.fi/en/interventions/mdft/>

mērķis 1979.gadā bija ar intervences palīdzību ir radīt pozitīvas pārmaiņas situācijā, kad pusaudzim ir vairākas uzvedības un narkotisko vai psihotropo vielu izmantošanas problēmas, un kad bērnu labklājības atklātās aprūpes atbalstošie pasākumi ir atzīti par nepietiekamiem⁹³. MDFT stiprina pusaudžu un viņiem apkārtesošā atbalstošā tīkla mijiedarbību, ņemot vērā daudzveidīgo vidi, kurā pusaudzis darbojas un viņu tuvākie darbojas kā daļa no terapijas darba. Somija ir ieviesusi šo programmā gan darbā ar problemātiskiem pusaudžiem sociālajos dienestos, gan arī ieslodzījumu vietās darbā ar ieslodzīto personu ģimenēm, kur pusaudža vietā ir ieslodzītā persona ar uzvedības un vielatkarības problēmām⁹⁴. Tiešāk, programma visvairāk tiek izmantota tieši darbā ar jauniešiem vecumā no 12-21 gada vecumam, mazāk ar ieslodzītām personām.

MDFT ir intensīva ģimenes terapija, kur intervences pamatā ir sistēmiskā un strukturālā ģimenes terapija, ekoloģiskās sistēmas teorētiskā sistēma⁹⁵, attīstības psiholoģijas un kognitīvās uzvedības terapijas uzbūve un to izmantošana pārmaiņu veicināšanā. MDFT komanda, kas var sastāvēs no vairākiem speciālistiem - sociālais darbinieks, sociālais pedagogs, psihologs vai pat psihoterapeits) ar ģimeni un atsevišķiem tās locekļiem. Kopumā, programmas intervences ilgums ir aptuveni 5-9 mēneši.

Vielatkarību un deviantas uzvedības gadījumā Somijas ieslodzījumu vietas piedāvā šādas terapijas: motivējošas intervijas un motivējoša pastiprinoša terapija (motivational interview - MI, motivational enhancement therapy -MET) un citas intervences pieejas kā ģimenes terapija, daudzdimensionāli sistēmiskā terapijas veidi (MDFT).

Somijā ir izstrādāta animācijas filma par to, ka vecāki ir ieslodzījumā. Šī filma stāsta par desmit gadus vecu meiteni un viņas brāli un viņu pieredzi, kad viņu tēvs nonācis cietumā. Filma ir pieejama Youtube kanālā: https://www.youtube.com/watch?v=3f5m_CNST54

Papildus filmai ir izdota grāmata gan somu, gan zviedru valodā bērniem – “Miru tēvs atrodas cietumā” (somu: *Miirun isä on vankilassa*, zviedru: *Majas pappa sitter i fängelse*). Tā atspoguļo ieslodzījuma laiku no bērna perspektīvas, aprakstot, kādas ir sajūtas, kad vecāks ir prom no mājām cietumsoda dēļ. Grāmatā aplūkota bērna ikdiena un sajūtas, kuras bērnā var raisīt vecāku ieslodzījums. Grāmata ir paredzēta bērniem vecumā no aptuveni 3 līdz 8 gadiem, lai palīdzētu bērnam atpazīt emocijas un pieaugušajiem saprast, ko bērns piedzīvo un domā. Tā kalpo kā palīglīdzeklis gan bērna vecākiem, gan sociālās jomas speciālistiem, kas strādā ar bērniem un ģimenēm.

Somijas cietumu sistēma ir izdevusi arī pasaku grāmatu “Lācēns Osmo un viņa tēva kļūda” (angļu: *Teddy bear Osmo and his father's mistake*).⁹⁶

⁹³ Brofenbrenner U. (1979). The ecology of human development: Experiments by nature and design. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.

⁹⁴ Ehrling L. (2014). Multidimensional family therapy. Uusi työtapa nuorten monimuotoisiin ongelmiin. Kokeumuksia MDFT:n mahdollisuuksista. Loppuraportti. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura.

⁹⁵ Atbilstoši Brofenbrenner U. (1979). The ecology of human development: Experiments by nature and design. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.

⁹⁶ EuroPris (2017). Expert Group Family Relations: Good Practice Collection. Pieejams: <http://www.euopris.org/file/expert-group-family-relations-good-practice-collection/>

Somijā ir izstrādāta arī apmācību programma – “Runāsim par bērniem”. Tās ietvaros nodrošina informatīvu atbalstu cietumu apsargiem un citam personālam no dažādām iestādēm, lai sagatavotu ieslodzītos un viņi spētu sarunāties ar saviem bērniem, kā arī lai sagatavotu personālu par to, kā ieslodzītajiem runāt par bērniem un ģimeni.⁹⁸

Īrija

Īrijas pieredzes apskats balstās uz oficiālo dokumentu analīzi, ko ir publicējušas Īrijas Ieslodzījumu vietu pārvalde (angļu: *Irish Prison Service*) un Probācijas dienests (angļu: *Probation Service*).

Īrijas Ieslodzījumu vietu pārvalde un Probācijas dienests ir divas atsevišķas iestādes, kas atrodas Tieslietu un vienlīdzības ministrijas tiešā padotībā. Tās pastarpināti kontrolē Tieslietu un vienlīdzības departaments (*Department of Justice and Equality*). Īrijas Ieslodzījumu vietu pārvaldi veido centrālā administrācija, 13 ieslodzījumu vietas. No 13 ieslodzījumu vietām 10 funkcionē pēc tradicionālās “slēgtās” sistēmas, divi atvērtie cietumi, kuros darbojas minimālā iekšējā un perimetra drošība, kā arī viena ieslodzījumu vieta, kurā sodu izcieš sievietes.⁹⁹

Īrijai, pēdējos desmit gados, ir izdevies krasi samazināt ieslodzīto skaitu, ko ir veicinājusi Īrijas Sodu reformas pārvaldes (*Irish Penal Reform Trust – IPRT*)¹⁰⁰ aktīvā iesaiste sodu politikas reformēšanā, un efektīvs probācijas dienesta darbs, kur liela loma ir atvēlēta ģimenei ieslodzītās personas resocializācijā.

⁹⁷ Pieni Karhhu (2022). Vankila-teemasta lapsille

Pieejams: https://www.pienikarhu.fi/osmo_nallen_erehdys.html

⁹⁸ EuroPris (2017). Expert Group Family Relations: Good Practice Collection. Pieejams: <http://www.europris.org/file/expert-group-family-relations-good-practice-collection/>

⁹⁹ Irish Prison Service (2022). Pieejams: <https://www.irishprisons.ie/>

¹⁰⁰ IPRT ir vadošā nevalstiskās organizācija Īrijā, kas aktīvi iesaistās par izmaiņām sodu sistēmā un par progresīvu kriminālsodu politikas reformu. Pieejams: <http://www.iprt.ie/>

Ģimenisko saišu saglabāšana

Pirmstiesas apcietinājumā esošajiem ieslodzītajiem ir atļautas trīs 30 minūšu ilgas vizītes nedēļā, bet notiesātajiem ir divas 30 minūšu ilgas vizītes nedēļā. Ģimenes apmeklējumi ir atļauti atkarībā no ieslodzītā uzvedības. Lai izveidotu atbilstošu apmeklējumu sistēmu bērniem, ir pieejamas vakara vizītes. Tādējādi bērni var apmeklēt skolu un vakaros ģimenes locekli, kurš atrodas ieslodzījumā.¹⁰¹

Eiropas Padome pozitīvi vērtēja Īrijas cietumu sistēmas pieeju nodrošināt katram ieslodzītajam vismaz divas stundas ārpus ieslodzīto kameras, kā arī iespēju komunicēt ar ģimenes locekļiem vismaz reizi mēnesī.¹⁰² Arī disciplināri sodītajiem ieslodzītajiem vienmēr tiek garantēts vismaz viens telefona zvans un viens ģimenes apmeklējums nedēļā.¹⁰³

Īrijā ir cietumi, kur cietumu ēkās ir izveidoti apmeklētāju centri, kuros strādā brīvprātīgie un kur ģimenes var atpūsties apmeklējuma laikā un pēc apmeklējuma, kā arī šie centri nodrošina sociālo un psiholoģisko atbalstu apmeklētājiem.¹⁰⁴

Kopš 2022. gada 14. februāra, lai nodrošinātu ģimenisko saišu uzturēšanu Covid-19 pandēmijas ietekmē, ieslodzītajiem būs tiesības¹⁰⁵:

- a) saņemt vienu fizisku ģimenes apmeklējumu reizi divās nedēļās ne ilgāku par 30 minūtēm;
- b) izmantot arī vienu videokonferences zvanu, kura ilgums nepārsniedz 20 minūtes reizi divās nedēļās;
- c) izvēlēties divas video konferences reizi divās nedēļās, atsakoties no fiziska ģimenes apmeklējuma.

Fiziskās vizītes ir ierobežotas līdz trīs personām un trīs apmeklētāju vidū var būt arī divi bērni (vecumā līdz 18 gadu vecumam). Tomēr, bērni var piedalīties fiziskajās vizītes tikai tad, ja viņus pavada vismaz viens pieaugušais.

Tomēr, lai novērstu iespējamo infekcijas izplatīšanos, visi apmeklējumi notiek aiz *Perspex* aizslietņiem. Gan ieslodzītajiem, gan apmeklētājiem jāvalkā cietuma izsniegtā sejas maska, kā arī fizisks kontakts starp ieslodzītajiem un ģimenes locekļiem nav atļauts.

Tieši ar 2018. gadu Īrijas ieslodzījumu vietās aizsākās jauns virziens – atbalsts ģimenēm, ko aizsāka bijusī ieslodzījumu vietas kapelāne Imelda Vikhama (*Imelda Wickham*). Šobrīd atbalstu ģimenēm un sociālos pakalpojumus ieslodzīto personu ģimenes locekļiem sniedz nevalstiska organizācija – *New Directions* (CLG).

Organizācija “*New Directions*” sniedz šādus pakalpojumus ģimenēm¹⁰⁶:

¹⁰¹ EuroPris (2018). Recommendation on Children of Prisoners. Ireland. Pieejams: <https://www.europris.org/recommendations/?topic=&country=82>

¹⁰² Council of Europe (2020). Report to the Government of Ireland on the visit to Ireland carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 23 September to 4 October 2019. Pieejams: <https://rm.coe.int/1680a078cf>

¹⁰³ Turpat.

¹⁰⁴ EuroPris (2017). Expert Group Family Relations: Good Practice Collection. Pieejams: <http://www.europris.org/file/expert-group-family-relations-good-practice-collection/>

¹⁰⁵ Irish Prison Service (2022). Visit a prison. Pieejams: <https://www.irishprisons.ie/visiting-a-prison/>

¹⁰⁶ New Directions (2018). Supporting families of people in prison. Pieejams: <https://familiesofprisoners.ie/wp-content/uploads/2021/02/New-Directions-Information-Leaflet.pdf>

- Individuāla atbalsta nodrošināšana un konsultācijas ģimenes locekļiem;
- Atbalsta grupas un konsultāciju nodrošināšana ģimenēm;
- Praktiskas informācijas sniegšana, kas aptver visus cietumu sistēmas darbības aspektus;
- “Atjaunojošās justīcijas” (angļu: *restorative justice*) iespēju nodrošināšana ģimenēm;
- Aizstāvību ģimeņu vārdā, lai izceltu ieslodzījuma ietekmi uz viņiem un panāktu publisko pakalpojumu uzlabošanu.

Programmas un projekti

Projekta “*Bedford Row Family Project*” (Limerikā) ietvaros ir izveidots cietuma apmeklētāju centrs, kas cietuma apmeklētājiem piedāvā emocionālu atbalstu. Viena no tā stiprajām pusēm ir tā, ka tajā iesaistīti brīvprātīgie darbinieki, kuri paši ir bijuši ieslodzītie, vai ir ģimenes locekļi radniekam, kas atrodas cietumā.¹⁰⁷

Lai ievērotu bērnu intereses un tiesības, Īrijā ir izstrādāta nakts apmeklējumu programma bērniem, kuru mātes atrodas ieslodzījumā. Programmu var izmantot gadījumos, kad cita veida ģimenes apmeklējumi nav pieejami.¹⁰⁸

NVO iniciatīvas – bērna attīstības iniciatīvas (angl. *Childhood development initiative, CDI*), mērķis ir palīdzēt bērniem izprast ieslodzījumu un par to runāt.¹⁰⁹ Iniciatīvas ietvaros nevalstiskā organizācija ievāc datus un veicina bērniem draudzīgāku cietumu izveidi, tostarp ģimenes koordinatoru amatu izveidi ieslodzījuma vietās. Iniciatīvas ietvaros tiek piedāvāti apmācību kursi, kuru pamatā ir piecas svarīgas tēmas:

1. personāla atbalsts un apmācība;
2. kopienas partnerība;
3. komunikācija;
4. apmeklējumu iespējas;
5. standarta procedūras ģimenes attiecību pasākumiem.

Šī iniciatīva šobrīd ir iekļauta Īrijas Ieslodzījuma vietu dienesta jauno darbinieku pamatapmācības kursā. Speciāls mācību kurss tiks izstrādāts (plānots 2023. gadā) jau strādājošo darbinieku apmācībai atbalsta sniegšanai ieslodzīto ģimenēm, kā arī atsevišķs mācību kurss efektīvas saziņas un atbalsta ģimenisko saišu koordinatoriem.

Īrijā ir izveidots tīklojums “*Action for Children and Families of Prisoners*”¹¹⁰, kas fokusējas uz ieslodzīto ģimeņu tīklošanās un savstarpējā atbalsta nodrošināšanu. Lai arī tīklojums nesniedz tieša atbalsta pakalpojumu ieslodzīto personu ģimenēm, tomēr tas kalpo kā informācijas centrs un komunikācijas nodrošinātājs ar ieslodzījuma vietām. Šajā tīklā ietilpst: personas ar ģimenes locekļa ieslodzījuma pieredzi, sabiedriskās organizācijas, pētnieki, un interešu aizstāvības grupas, kas ir ieinteresētas ieslodzījuma skarto bērnu un ģimeņu tiesību ievērošanā.

¹⁰⁷ EuroPris (2017). Expert Group Family Relations: Good Practice Collection. Pieejams: <http://www.europris.org/file/expert-group-family-relations-good-practice-collection/>

¹⁰⁸ Turpat.

¹⁰⁹ Turpat.

¹¹⁰ Action for Children and Families of Prisoners (2022). About us. Pieejams: <https://www.actionforfamilies.ie/about/>

Tīkla dalībnieki 2021.gadā publicēja pētījumu “*Piecing It Together: Supporting Children and Families with a Family Member in Prison in Ireland*”, lai novērtētu progresu, kas paveikts kopš 2012. gada. Pētījumā iekļautās rekomendācijas ir sagrupētas šādās sadaļās¹¹¹:

1. nodrošināt to bērnu tiesību ievērošanu, kuriem ģimenes loceklis atrodas ieslodzījuma vietā;
2. izveidot nacionālo atbalsta dienestu bērniem un ģimenēm, kuru tuvinieks ir ieslodzījumā;
3. uzlabot bērnu un ģimeņu apmeklējumu apstākļus un nosacījumus ieslodzījuma vietās;
4. nostiprināt likumā un praksē principu “cietums kā pēdējais līdzeklis”;
5. uzlabot datu kvalitāti par bērniem, kuru tuviniekus skar ieslodzījums;
6. samazināt bērnu un ģimeņu stigmatizāciju, ja to tuvinieks atrodas ieslodzījuma vietā;
7. veicināt ģimenes iesaistīšanos resocializācijas procesā jau personas ieslodzījuma laikā.

Īrijā nevalstiskā organizācija Kvaruvallas kopienas centrs (angļu: *Quarryvale Co-operative community centre*)¹¹² izstrādāja ieteikumus ieslodzīto personu ģimenes locekļiem, izmantojot kopienas attīstības (angl. *community development*) pieeju. Atbilstoši šai pieejai, ģimenes locekļi, kuriem radnieks atradās ieslodzījuma vietā, izstrādāja 33 ieteikumus.

6.tabula. Īrijas NVO ieteikumu ieslodzīto personu ģimenēm.

33 ieteikumi ieslodzīto personu ģimenes locekļiem¹¹³

Bērnu intereses pirmā vietā:

1. Dažkārt personas apcietināšana notiek dzīvesvietā, un tas var būt traumējoši bērniem, īpaši, ja bērni redz apcietināšanas momentu.
2. Pusaudži tiek traumēti tad, kad par radnieka apcietināšanas faktu uzzina viņu draugi.
3. Bērni uztraucas par to, kur atrodas kāds no vecākiem, tāpēc uz bērnu bažām ir jāreaģē nekavējoties.
4. Jāatrod laiks uzklaut bērnu un atļaut viņiem uzdot jautājumus un akceptēt asaras un dusmas.
5. Neignorēt bērna viedokli, bažas un pārdomas.
6. Vecākiem, radniekiem un bērna uzticamības personām jābūt atklātiem un atvērtiem pret bērniem.
7. Vecākiem jādalās ar emocijām, jāizvairās no noslēgšanas sevī, klusēšanas un nepatiesas informācijas izplatīšanas (piem., sakot, ka radnieks ir ārzemēs, nevis cietumā).
8. Meklēt padomu un atbalstu – palīdzību var meklēt ģimenes atbalstu/jauniešu atbalsta centros, sociālajos dienestos.
9. Pareizākais ir teikt patiesību.
10. Uzzinot par radnieka apcietinājumu, bērni var kļūt bērnišķīgi, kašķīgi, satraukti, uzmanību meklējoši, agresīvi.
11. Bērnus var arī nesatraukt apcietinājuma fakts.
12. Mātes, kuru dzīvesbiedri vai partneri atrodas apcietinājumā, var būt tendētas kompen-

¹¹¹ Irish Penal Reform Trust (2021). *Piecing It Together: Supporting Children and Families with a Family Member in Prison in Ireland*. Pieejams: <https://www.iprt.ie/children-of-prisoners/piecing-it-together-supporting-children-and-families-with-a-family-member-in-prison-in-ireland/>

¹¹² Irish Penal Reform Trust (2018) *Supporting families of prisoners*. Pieejams: <https://www.iprt.ie/practical-information/supporting-families-of-prisoners/>

¹¹³ Padomi pielāgoti Latvijai.

sēt bērniem tēva zaudējumu, pērkot dažādas dāvanas un tērējot vairāk kā var atļauties.

13. Savukārt, citas sievietes var justies drošāk, ka kontrolē savas finanses, jo tērē naudu lietderīgā bez partnera, it īpaši, ja partnerim bija alkohola vai narkotiku atkarības problēmas.

Bērnu vizītes cietumā:

14. Ja bērns tiek ņemts līdzī uz cietumu vizītē (neatkarīgi no vizītes ilguma), tad būtu nepieciešams viņu sagatavot drošības pārbaudes procedūrām un viņam tās izskaidrot.
15. Pirms vizītēm, bērniem var parādīties slikta dūša, pārlietu liela klusēšana vai pārlietu liels saviļņojums.
16. Ieteicams nodrošināt, ka bērnam ir iespēja būt divatā kopā ar ieslodzīto ģimenes locekli bez citu personu klātbūtnes.
17. Nedrīkst piespiest bērnu doties vizītē uz cietumu.
18. Bērnus var mudināt rakstīt vēstules, nevis e-pastus.

Ģimenes dzīves uzturēšana un nodrošināšana:

19. Brīdī, kad viens no partneriem nonāk apcietinājumā, ģimene kļūst par viena vecāka ģimeni un tai ir jāpielāgojas jaunajiem dzīves apstākļiem. Ieslodzītā persona var justies bezpalīdzīga, jo nespēj sniegt atbalstu ģimenei no cietuma.
20. Pirmās vizītes var būt satraucošas abām pusēm (ģimenei un ieslodzītai personai), jo būs jāapgūst daudzas jaunas praktiskas lietas.
21. Klātienē vizītes var būt ieslodzītās personas nozīmīgākais nedēļas notikums¹¹⁴
22. Tomēr, dažiem pāriem būs grūtības uzturēt emocionālās un ģimenes saiknes, it īpaši gadījumos, ja partneris nezināja par otra partnera nelikumīgajām darbībām.

Kauns un vainas apziņa:

23. Dažās ģimenēs apcietinājuma fakts tiek uztverts ar kaunu.
24. Partneri var just vainas apziņu, domājot, ka noziedzīgs nodarījums ir viņu vaina.
25. Ieslodzītā ģimenes kaimiņi mēdz ģimeni pazemot un apvainot, uzzinot, ka to radnieks ir ieslodzījuma vietā. Šādos gadījumos nepieciešams fiksēt apvainojumus un ziņot atbildīgajām iestādēm.
26. Tas ir normāli, ka ieslodzītās personas ģimenes locekļi jūtas dusmīgi, pievilti un apkaunoti. Taču jāatceras, ka ģimenes locekļi nav vainīgi, neatkarīgi no tā, ko domā citi cilvēki.

Praktiskas problēmas:

27. Pēc notiesājoša sprieduma paziņošanas ģimenes locekļi var sastapties ar naudas problēmām un transporta pieejamības problēmām, lai apciemotu radnieku cietumā.
28. Ieslodzītās personas ģimenei ir jāzina, uz kuru ieslodzījumu vietu personu nosūtīs.
29. Pirmā vizīte cietumā var būt satraucoša un biedējoša, jo gan pieaugušie, gan bērni tiks pārmeklēti un viņiem būs jāiziet drošības pārbaudes.
30. Ieslodzījuma vietā var tikt veiktas dažādas papildu pārbaudes, lai pārliecinātos, ka ieslodzītajam netiek piegādātas neatļautas lietas.
31. Ja ieslodzītās personas ģimenes loceklis jūtas nomākts un ir nepieciešamība parunāt

¹¹⁴ Īrijas normatīvie akti nosaka, ka ieslodzīto personu var apciemot vismaz vienu reizi nedēļā.

ar kādu, ir jācenšas nepārrunāt problēmas ar citas ieslodzītās personas tuviniekiem, jo jāatceras, ka šī informācija var nonākt pie ieslodzītās personas un tā var būt dažādi interpretēta.

32. Ja ir nepieciešams pārrunāt bažas, tad ir vērts runāt ar kādu ārpus ģimenes (piem., savu draugu).
33. Vienmēr pastāv iespēja sazināties un izrunāties ar sociālo dienestu vai ģimenes atbalsta centru.

Savukārt, Ziemeļīrijā ir izstrādāta efektīva tiešsaistes apmeklējumu rezervēšanas sistēma, kas ievērojami atvieglo cietuma apmeklējumus ģimenēm un arī ļauj plānot ieslodzījuma vietas personāla noslodzi.¹¹⁵

Lai tuvinieki izprastu sadzīves apstākļus ieslodzījuma vietās, dažos cietumos ģimenei pirms ieslodzījuma ir iespēja apskatīt cietuma kameru. Piemēram, Mahaberijas (*Maghaberry*) cietumā Ziemeļīrijā uz mūžu notiesāto ieslodzīto ģimenes locekļiem tiek dota iespēja apmeklēt ieslodzītās personas kameru. Ieslodzījuma vietas darbinieki ir secinājuši, ka ieslodzītā kamearas un cietuma dzīves aspektu vizualizācija rada atvieglojuma sajūtu ģimenes locekļiem, kas apmeklē cietumu pirmo reizi.¹¹⁶

Igaunija

Igaunijas valsts pārvaldes uzbūves principi ir līdzīgi Latvijai. Atbilstoši dažādām valsts administratīvās sistēmas tipoloģijām, Igauniju mēdz uzskatīt par “Ziemeļvalsti”.¹¹⁷ Tajā pat laikā, akadēmiskajā vidē Baltijas valstis iekļautas arī Centrālās Eiropas valstu grupā.¹¹⁸ Taču, neatkarīgi no klasifikācijas, Igaunijā ir dalījums, kur ministrijas parasti izstrādā rīcībpolitiku, bet padotības iestādes to ievieš. Vienlaikus, Igaunijas valsts pārvaldes sistēmu raksturo arī diezgan liela iestāžu rīcības brīvība rīcībpolitiku ieviešanā, ja vien iestāžu rīcība ir vērsta uz rīcībpolitikas mērķu sasniegšanu racionālā un resursu efektīvā veidā, un reaģē uz sabiedrības vajadzībām.

Ģimenisko saišu stiprināšana

Ieslodzījuma vietās, lai stiprinātu ģimenes saites, tiek organizēti dažādi ģimenes pasākumi, kas ļauj veidot savstarpējās ģimenes attiecības. Šādi ikgadēji pasākumi ir Ģimenes dienas, Mātes dienas un Tēva dienas svinības, kā arī izlaidumi izglītības iestādēs. Pierasts, ka šajos pasākumos apmeklētāji un ieslodzītie var brīvi komunicēt. Arī ieslodzītajām sievietēm, kuras cietumā audzina bērnus, ir atļauts satikties ar savām ģimenēm brīvajā režīmā. Ņemot vērā to,

¹¹⁵ Philbrick K., Ayre L., Lynn H. (2014). Children of Imprisoned Parents. European Perspectives on Good Practice. Pieejams: <https://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2016/01/Children-of-Imprisoned-Parents-European-Perspectives-on-Good-Practice.pdf>

¹¹⁶ Philbrick K., Ayre L., Lynn H. (2014). Children of Imprisoned Parents. European Perspectives on Good Practice. Pieejams: <https://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2016/01/Children-of-Imprisoned-Parents-European-Perspectives-on-Good-Practice.pdf>

¹¹⁷ Kuhlmann S., Wollmann H. (2014.). Introduction to comparative public administration. Administrative Systems and Reforms in Europe. Palgrave. 28 -34.lpp.

¹¹⁸ Turpat.

ka Igaunijā ieslodzīto sieviešu ar bērniem skaits nav liels, ieslodzījuma vietām ir iespējams ļaut viņām tikt ar apmeklētājiem viņu telpās.¹¹⁹

Igaunijas pieeja liecina, ka ieslodzītā iesniegums vienmēr tiek izskatīts balstoties individuālā pieeja – tas ir, ņemot vērā konkrētos apstākļus, tādējādi ir gadījumi, kad var notikt arī neplānoti apmeklējumi, piemēram, bērna piedzimšanas gadījumā vai radnieku vizītes pie ieslodzītā, ja radnieki dzīvo ārvalstīs, bet ir ieradusies Igaunijā.¹²⁰

Likumā noteikts, ka ieslodzījuma vietu dienestam ir pienākums veicināt ieslodzīto saziņu ar viņu ģimenēm, radniekiem un citām tuvām personām, lai novērstu ieslodzīto sociālo saišu pārtraukšanu.¹²¹ Šim nolūkam ieslodzītajiem ir atļauts vismaz reizi mēnesī tikt ar ģimenes locekļiem un citām personām, par kuru reputāciju cietuma dienestam nav aizdomu. Īpaši ilgstošas tikšanās ir paredzētas ģimenes attiecību uzturēšanai. Noteikumi neierobežo apmeklējumu skaitu, bet nosaka to pieļaujamo minimālo skaitu, lai nodrošinātu, ka katrs ieslodzītais saņem vismaz vienu apmeklējumu arī gadījumos, kad visas ieslodzījumu vietas apmeklējumu telpas ir aizņemtas.¹²²

Cietumos tiek atļauts vairāk apmeklējumu nekā noteikts tiesību aktos, ja tas ir iespējams. Vairāki apmeklējumi tiek nodrošināti nepilngadīgajiem, kā arī ieslodzītajiem jauniešiem tiek atļauts vairāk apmeklējumu un zvanu nekā pieaugušajiem, lai tiktu saglabātas ciešākas ģimenes saites. Ierobežojumi attiecas uz tiem gadījumiem, kad ieslodzītā persona atrodas stingrā režīma ieslodzījuma vietā vai izolatorā.

Cietums var nodrošināt apmeklējumus, lai ieslodzītais veiksmīgāk atgrieztos sabiedrībā. Igaunijā ir izveidota daudzdimensionālās ģimenes terapijas (MDFT) programma un motivācijas programma, kuru ietvaros ir atļautas vizītes bez stikla bez stikla nodalījuma. Biežākas vizītes ir atļautas motivācijas programmas ietvaros. Motivācijas programma pieļauj arī mājas apmeklējumus. 2016. gadā MDFT programmu apmeklēja 22 ieslodzītie, 2017. gadā – 32 ieslodzītie un 2019. gadā – vairāk nekā 20 ieslodzītie. Tiesa, MDFT programmā piedalās gados jauni ieslodzītie.

Regulārā režīmā esošie ieslodzītie var zvanīt jebkurā laikā, kad telpa, no kuras var veikt zvanus ir atvērta, un zvanu ilgums nav ierobežots. Arī ieslodzītie slēgtā režīmā var zvanīt katru dienu, bet tikai laikā, kad telpa citiem ieslodzītajiem ir slēgta. Slēgtajā režīmā ieslodzīto zvaniem ir noteikts 10 minūšu laika ierobežojums, bet motivācijas programmas kontekstā zvaniem tiek atvēlēts papildu laiks.¹²³

Saistībā ar resocializāciju un ieslodzītās personas reintegrāciju sabiedrībā, Igaunijā ir noteikts, ka ieslodzījuma vietai ir jāveic tādas aktivitātes, lai ieslodzītā persona saglabātu sociālās prasmes un prastu veidot pozitīvus sociālos kontaktus ārpus ieslodzījuma vietas.¹²⁴ Līdz ar to

¹¹⁹ Council of Europe (2019). Response of the Estonian Government to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Estonia from 27 September to 5 October 2017. Pieejams: <https://rm.coe.int/168098dd32>

¹²⁰ Turpat.

¹²¹ Riigikogu (2013). Imprisonment Act. Article 23. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/504112013005/consolide>

¹²² Riigikogu (2013). Imprisonment Act. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/504112013005/consolide>

¹²³ Council of Europe (2019). Response of the Estonian Government to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Estonia from 27 September to 5 October 2017. Pieejams: <https://rm.coe.int/168098dd32>

¹²⁴ Vanglateenistus (2021). Serving the sentence. Pieejams: <https://www.vangla.ee/en/serving-sentence/returning-prisoners-society>

sociālās integrācijas programmas iekļauj plašu jautājumu spektru: savstarpējās attiecības un komunikāciju, ekonomiskās attiecības, tiesiskās attiecības.

7.tabula. *Personas reintegrācijas stadijas Igaunijā*¹²⁵

Stadija	Aktivitātes
Pieņemšanas stadija	Pieņemšanas stadijā uzsvars tiek likts uz ieslodzītās personas ģimenes drošību, darba saglabāšanas veidiem un nepieciešamību nodrošināt īpašuma apsaimniekošanu, ja tāds ir ieslodzītajai personai. Šajā stadijā tiek apzinātas vielatkarību problēmas ieslodzītajam, kā arī profesionālās prasmes, darba pieredze un vēlme iegūt izglītību cietumā. Pamatojoties uz šo informāciju, ieslodzījuma vieta sagatavo ieslodzītā individuālā ārstēšanas, rehabilitācijas un resocializācijas programmu. Ieslodzījuma vietu psihologi un sociālie darbinieki izmanto diskusijas, testus un anketas, lai noskaidrotu ieslodzīto garīgo un emocionālo stāvokli un sniegtu priekšlikumus par ieslodzītā soda izciešanas laika plānošanu. Psihologi arī palīdz ieslodzītajiem pielāgoties pārmaiņām.
Pamatstadija	Pamatstadijā ieslodzītais gūst juridisku palīdzību sociālajos jautājumos, atbalstu attiecību uzturēšanā un atjaunošanā ar ģimenes locekļiem, palīdzību kontakta nodibināšanā vai uzturēšanā ar darba devējiem un atbalstu mācīšanās grūtību pārvarēšanai. Speciālisti (sociālie darbinieki, psihologi) atbalsta ieslodzīto atgriešanos sabiedrībā gan ar individuālām konsultācijām, gan grupu darbu (t.sk. sociālās rehabilitācijas programmām). Sociālo programmu mērķis ir mācīt ieslodzītajiem sociālās prasmes, kas palīdzētu viņiem iekļauties atpakaļ sabiedrībā.
Atbrīvošanas stadija	Atbrīvošanas stadijā ieslodzītajiem palīdz risināt jautājumus, kas radušies dēļ tā, ka ir mazinājušies kontakti ar ārpusauli. Bieži vien ieslodzītie ir zaudējuši savas sociālās saites, dzīvesvietu, darbu un ienākumus. Gatavojoties atbrīvošanai, ieslodzījuma vieta sniedz palīdzību nepieciešamo dokumentu nokārtošanā, darba un dzīvesvietas atrašanās, kā arī pieteikšanās atbalstam pašvaldību sociālajā dienestā. Ja ieslodzītajam ir iespēja tikt atbrīvotam nosacīti pirms termiņa, tad cietums sniedz izvērtējumu par ieslodzītā garīgo stāvokli un gatavību atgriezties sabiedrībā kā likumpaklausīgam pilsonim.

Sabiedrības iesaiste

Katrā ieslodzījuma vietā ir izveidota Cietuma komisija, kas funkcionē saskaņā ar Ieslodzījuma likuma 108.pagrāfu, kurš noteic, ka Cietuma komisija ir sabiedrības izveidots kontroles mehānisms, kas darbojas cietumā un sniedz atbalstu ieslodzīto personu rehabilitācijai un reintegrācijai. Tieši, Cietuma komisija ir tā, kas visbiežāk izsaka priekšlikumus, kā pilnveidot ieslodzījuma vietas darbu, lai tiktu stiprinātas gan ģimeniskās saites, gan arī notiktu sabiedrības līdzdalība resocializācijā. Turklāt, Cietuma komisija savus pienākumus veic bezmaksas.

¹²⁵ Turpat.

8.tabula. Cietuma komisijas pienākumi.

§ 108. Cietuma komisija¹²⁶

- (1) Ieslodzījuma vietu uzraudzību sabiedrība veic ar Cietuma komisija (turpmāk – Komisija) starpniecību, kas darbojas attiecīgajās ieslodzījuma vietās. Ieslodzījuma vietas darbiniekus neiekļauj cietumu komisijas sastāvā.
- (2) Komisijas uzdevums ir palīdzēt ieslodzījuma vietām darba organizēšanā, tai skaitā, risinot jautājumus, kas saistīti ar ieslodzīto izmitināšanu, mācībām, darbu, ēdināšanu, ieslodzīto medicīnisko pakalpojumu sniegšanu, ieslodzīto uzraudzību un citu ar sodu izpildi saistītu jautājumu risināšanā.
- (3) Komisija konkrētos pienākumus, sastāvu un darbības kārtību, kā arī ieslodzījuma vietu komisijas locekļu darba samaksas kārtību nosaka komisijas statūti, kurus apstiprina tieslietu ministrs.
- (4) Komisijai ir tiesības pieņemt lēmumus, saņemt priekšlikumus un protestus šā panta 1. un 2. punktā paredzēto funkciju veikšanai.
- (5) Komisija katru gadu līdz 1.februārim iesniedz Tieslietu ministrijā pārskatu par savu darbu iepriekšējā gadā. Ziņojumu iesniedz Komisijas priekšsēdētājs.
- (6) Komisijas locekļi neizpauž ieslodzīto sensitīvos personas datus, kas viņiem kļūst zināmi, pildot savus pienākumus.
- (7) Komisijas locekļus ieceļ tieslietu ministrs.

Salīdzinot, visu trīs valstu pieredzi, var ievērot, ka to pieejas ir atšķirīgas. Somija tiecas uz maksimālu ģimenes iesaisti ieslodzītās personas dzīvē arī ieslodzījuma laikā, kamēr Īrijā tiek nodrošināts minimums komunikācijas. Vienlaikus, visās trijās valstīs uzmanību tiek pievērsta komunikācijai starp bērniem un to radnieku (visbiežāk tēvu) ieslodzījumā.

9.tabula. Kopsavilkums par ārvalstīs izmantotajiem instrumentiem resocializācijai un ģimēnisko saišu stiprināšanai¹²⁷

Instruments	Īrija	Somija	Igaunija
Apmeklētāju centri ieslodzījuma vietās	X		
Atsevišķas ģimenes tikšanās telpas		X	X
Atsevišķa ģimenes māja ieslodzījuma vietas teritorijā		X	
Komunikācijas veidošana starp bērniem un radnieku ieslodzījumā (grāmatas, booklet, youtube video, izglītojošās filmas)	X	X	X

¹²⁶ Riigikogu (2013). Imprisonment Act. Article 108.

Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/504112013005/consolide> Neoficiāls tulkojums.

¹²⁷ EuroPris (2017). Expert Group Family Relations: Good Practice Collection. Pieejams: <http://www.europpris.org/file/expert-group-family-relations-good-practice-collection/>

Apmācību programma ģimenes attiecību saglabāšanai (piemēram, MDFT)		X	X
Ģimenes nometne		X	
Ģimenes dienas		X	X
Svētdienas ģimenes pusdienas	X		
Ieslodzījuma vietas psihologa un/vai sociālā darbinieka atbalsts ģimenei un/vai ģimenes terapija			X
NVO atbalsts ieslodzījuma laikā			X

9. Nevalstisko organizāciju prakses izpēte

Pētījumā tika izpētīta šādu NVO pieredze.

- Biedrība “Bona fide Latvia” 2018.gadā ar sniegt atbalstu bijušajiem notiesātajiem.
- Evāņģēlisko Kristiešu draudze “Zilais krusts” ir reliģiska organizācija, kas sniedz naktspatversmes pakalpojumus.
- Biedrība “Integrācija sabiedrībai”, kas sniedz savus pakalpojumus sociālās rehabilitācijas centrā “Ratnieki”. Sociālās rehabilitācijas centrs "Ratnieki" tika izveidots 1998. gadā ar mērķi sniegt visaptverošu palīdzību vīriešiem, kuri nonākuši grūtā situācijā un zaudējuši brīvību, mājokli, ģimeni, darbu.

10.tabula. NVO piedāvājums atbalsta sniegšanā ģimenēm, kura radinieks atrodas ieslodzījumā.

	Biedrība “Bona fide Latvija”	Biedrība “Integrācija sabiedrībai”	Evāņģēlisko kristiešu draudze “Zilais krusts”
Pakalpojumu piedāvājums ģimenei	Šādu pakalpojumu nav, jo bijis saskares ar ģimenes locekļiem	Pakalpojumu ģimenei nav	Pakalpojumu ģimenei nav
Statistika – cik bieži ģimene saņem palīdzību (2020, 2021, 2022)	Nav datu, jo nav pakalpojuma	Nav datu, jo nav pakalpojuma	Nav datu, jo nav pakalpojuma
Pakalpojumi, kas tiek piedāvāti bijušajiem ieslodzītajiem	Līdzgaitniecība	Sociālās rehabilitācijas centrs	Naktspatversme

Biedrība “Bona fide Latvia” ir veidota, kā biedrība, kas piedāvā līdzgaitniecības pakalpojumu bijušās ieslodzītām personām, kurām nav ģimenes un ģimenes saišu. Līdzgaitniecība ir process, kurā brīvprātīgais sniedz atbalstu probācijas klientam. Tomēr, līdzgaitniecība ir ilgtermiņa darbs, kas notiek regulāri abām pusēm (probācijas klientam un līdzgaitniekam) tiekoties un savstarpēji sadarbojoties kopīgu izvirzīto mērķu sasniegšanai. Savukārt, līdzgaitnieks ir brīvprātīgais, kurš apguvis līdzgaitnieka mācību programmu¹²⁸. Tādejādi, biedrības “Bona fide Latvia” brīvprātīgie- līdzgaitnieki sniedz atbalstu personai un palīdz viņai uzlabot sociālās prasmes un pieņemt atbildīgus lēmumus, kā arī nodrošina padomu un atbalstu dažādu praktisku situāciju risināšanā. Respektīvi, biedrība nepiedāvā dzīvesvietu, bet atrisināt konkrētas situācijas (piem., kā nokārtot dokumentus, lai persona iegūtu trūcīgās personas statusu). Viena laikus, līdzgaitniecība atkarīga no personas plāniem un ekspektācijām, un ļoti laukietietilpīgs process – sākot ar iepazīšanos (personai atrodoties jau ieslodzījuma vietā) un līdz pat problēmu risināšanai pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma vietas. Šādā kontekstā, biedrība darbojas kā “surogātģimene” vai “ģimenes aizvietotājs”.

¹²⁸ https://www.vpd.gov.lv/lv/lidzgaitnieciba?utm_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F

Savukārt “Zilais krusts” sniedz naktspatversmes pakalpojumus (ar apmešanos līdz 4 mēnešu ilgam laika periodam), sākotnējo medicīnisko aprūpi, brīvu uzturu, iespēju līdzdarboties saimnieciskajos darbos, psihologa un sociālā darbinieka konsultācijas personām, kas nonākušās krīzes situācijā. Bijušajās ieslodzītām personas veidot procentuāli lielu daļu no draudzes klientu skaita.

Biedrība “Integrācija sabiedrībai” parasti uzsāk komunikācija ar ieslodzītajiem jau ieslodzījuma vietā, lai iepazīstinātu ar savu piedāvājumu. Biedrība “Integrācija sabiedrībai” sociālās rehabilitācijas centrā “Ratnieki” piedāvā rehabilitācijas programmu, kas vērsta uz to, lai persona iemācītos tādas prasmes, kas tai palīdz iekļauties sabiedrībā un neatgriezties ieslodzījumā. Sociālās rehabilitācijas programma ietver:

- 1) sociālās prasmes - komunicēt ar sabiedrību, komunicēt ar valsts pārvaldes un pašvaldību iestādēm, sagatavot CV vai iesniegumu;
- 2) darbs ar emocijām psihologa uzraudzībā;
- 3) morāli ētiskā jautājumi – tikumiskā audzināšana balstoties uz Bībeli;
- 4) radošās personas izpausmes (piem., mākslas terapija, sports, metālapstrāde, kokapstrāde).

Personai ir iespēja uzturēties SRC “Ratnieki” līdz 1 vienam gadam, ar nosacījumi, ka jau aptuveni pēc 3 mēnešiem persona ir patstāvīgi nodarbināta, bet turpina apmeklēt rehabilitācijas nodarbības.

Ģimenes loma

NVO ir novērojušas, ka ģimenes un bijušās ieslodzītās personas attiecību spektrs ir ārkārtīgi plašs, kur:

- a) Ģimene darbojas kā stiprinošs un resociālizāciju veicinošs faktors. Šajā gadījumā, ir svarīgi, lai ģimeniskās saites tiek saglabātas visus ieslodzījuma laiku, kur ieslodzījuma ilgums arī ir nozīmīgs faktors. Respektīvi, jo ilgāks ir ieslodzījuma laiks, jo lielākām riskam tiek pakļautas ģimeniskās attiecības.
- b) Ģimene ir atkarīga no ieslodzītā personas ienākumiem un diemžēl veicina noziedzības turpināšanu un sekojošu recidīvu. Jāmin, ka arī šajā gadījumā ir ģimeniskās saites, bet tās vairāk raksturojamas kā “toksiskas”.
- c) Ģimenisko attiecības ir izīrūšas noziedzīga nodarījuma un tam sekojoša ieslodzījuma laikā.

Neviena no aplūkotajām NVO nesniedz pakalpojumu ieslodzītās personas ģimenei, kā arī nesadarbojas ar ieslodzītās personas ģimeni. Savu darbību, NVO izskaidroja šādi:

- a) NVO klienti (t.i., bijušās ieslodzītās personas) ir zaudējuši ģimenes saites, atrodoties ieslodzījuma vietā. NVO novērojums liecina, ka ģimenes neizrāda aktivitāti, tad visticamāk, ģimenes atbalsta nebūs. Turklāt, pat ja ir savstarpēja komunikācija, tas vēl ne-nozīmē ģimenes saišu pilnīgu atjaunošanu un personas atgriešanos ģimenē.
- b) NVO klienti dažādu apstākļu dēļ nevēlas uzturēt kontaktus ar savām ģimenēm.

Intervijās, NVO pārstāvji uzsvēra, ka, ja persona uzreiz pēc ieslodzījuma neatgriežas mājās pie ģimenes, tad visticamāk ģimenē ir notikusi atsvešināšanas un persona pie ģimenes neatgriezīsies. Tomēr, NVO ir novērojušas, ka ja ģimenes redz, ka persona mainās, tad arī tiek atjaunotas ģimeniskās saites. Vienlaikus, NVO pārstāvji norādīja, ka ir arī “toksiskās ģimenes”, kuras mudina personu turpināt nelegālās nodarbes, jo ģimene zināmā mērā gūst materiālu la-

bumu. Līdz ar to, kompleksā sociālā darbā ir jāstrādā gan ar personu, gan ar tās ģimeni, lai pārmaiņas skartu abas puses.

11.tabula. Abu pušu gaidas.

Ko bijušā ieslodzītā persona sagaida no ģimenes?	Ko ģimene sagaida no personas?
Atbalstu un tas ir iespējams, ir bijušas stipras ģimeniskās saites pirms ieslodzījuma.	Atgriešanos normālā dzīvē (nodarbinātība, atteikšanās no atkarībām).

Tomēr, attiecību prizma “persona- ģimene” nav viendimensionāla, jo bijušās ieslodzītās personas un ģimenes attiecībās ir jārisina:

- savstarpējās komunikācijas jautājumi;
- abu pušu skatījums uz notikušo noziedzīgo nodarījumu kā traumu un abu pušu kapacitāte to pārvarēt, kur var palīdzēt psiholoģiskais atbalsts;
- bijušās ieslodzītās personas motivācija atgriezties “normālā dzīvē” un gatavība iekļauties darba tirgū līdzās šķēršļiem kā izglītības uzlabošana, veselības uzlabošana, atteikšanās no atkarībām;
- ja personai ir smagas slimības (piemēram, onkoloģiska) un nepieciešama ārstēšana, tad cik lielā mērā ģimene visbiežāk ir gatava palīdzēt un iesaistīties.

Vides faktoru ietekme

NVO pārstāvju izskaidrotos vides faktorus var sadalīt sekojoši:

- sabiedrības stereotipi par ieslodzītām personām;
- atbalsta tīklu trūkums;
- ja ir atbalsta tīkli, tad ir vāja un nekoordinēta informācijas aprīte to starpā.

Sabiedrībā dominē stereotips, ka bijušie ieslodzītie ir paši vainīgi, ka nokļuvuši tik smagā situācijā, ka pēc atbrīvošanās tiem nav dzīvesvietas, darba vietas un sociālo kontaktu. NVO norādīja, ka bieži bijušās ieslodzītās personas ar šādu attieksmi sastopas arī komunikācijā ar valsts pārvaldes un pašvaldību iestādēm.

Otrs nozīmīgs vides faktors ir atbalsta tīklu trūkums. Respektīvi, salīdzinoši maz NVO ir gatavas sniegt atbalstu bijušām ieslodzītām personām. Jo šādi atbalsta tīkli (veidoti ap NVO, vai pašvaldību sociāliem dienestiem, vai sociālās rehabilitācijas centriem) dod iespēju personai iepazīt citu uzvedības un dzīves modeli, kas savukārt ļauj izrauties no to personu loku, kas savulaik pamudināja uz noziedzīga nodarījuma izdarīšanu.

Visbeidzot, NVO pārstāvji intervijās vairākkārt norādīja uz to, ka informācijas aprīte dažādu atbalstu sniedzēju starpā ir fragmentāra un maz koordinēta, kā arī informācijas aprīti traucē atšķirīgās ieinteresēto pušu izpratnes par personas datu aizsardzību.

Ieteikumi - starpinstitucionālais atbalsta pieeju ieslodzīto personu atbalstam - NVO redzējums

45.attēls. Pieeja atbalsta sniegšanai.

Intervijās ar NVO pārstāvjiem tika izveidots starpinstitucionālais sadarbības modelis bijušo ieslodzīto resocializācijai, ņemot vērā vājas ģimenes saites un personas atsvešināšanos no ģimenes. Modelis sastāv no 3 posmiem.

1.posms. Notiek aktīva ieslodzītās personas sadarbība ar IeVP sociālo darbinieku, lai nezaudētu prasmes un pakāpeniski veidotu rīcības plānu dzīvei pēc ieslodzījuma vietas. Jau šajā posmā ir svarīgi, lai ieslodzītā persona saņem precīzu informāciju par pašvaldību sociālo palīdzību un sociālo atbalstu. Turklāt, pirms personas atbrīvošanas ir svarīga arī ieinteresēto pušu IeVP, NVO un pašvaldības sociālo dienestu komunikācija, lai visām ieinteresētajām pusēm būtu skaidrība par to, kur persona dosies (atpakaļ uz deklarēto dzīvesvietu, sociālas rehabilitācijas centru). Šajā posmā, ir svarīgi, lai tiktu identificētas ieslodzītās personas ģimenes saites, jo vāju ģimenes saišu gadījumā, IeVP un pašvaldību sociālo darbinieku iesaistei ir jābūt lielākai. Intervijās, NVO norādīja, ka IeVP sociālie darbinieki ir diezgan maz informēti par pašvaldību sociālo dienestu darbību, līdz ar to savstarpējā komunikācija un informētība ir jomas, kuras nepieciešams uzlabot.

1.posmā ir jāsakās ieslodzītās personas resocializācijas un rehabilitācijas programmām, kuras turpinātos pēc atbrīvošanās, kas ietvertu arī detalizēta plāna izstrādi, ko persona darīs pirmajā atbrīvošanās dienā. NVO ir novērojušas, ka ieslodzītais ir bijis kādu laiku izolēts, un pēc atbrīvošanās ir nesagatavots dzīvei.

2.posms. Atbrīvojoties no ieslodzījuma vietas, visakūtākais jautājums ir dzīvesvieta. Pašvaldības visbiežāk, ir tendētas bijušās ieslodzītās personas iekļaut rindā uz pašvaldības sociāliem dzīvokļiem. Savukārt, ja personas ģimeniskās saites ir vājas, tad dzīves vietas risinājums ir NVO piedāvātie rehabilitācijas centri vai naktspatversmes. Tomēr, gan rehabilitācijas centri, gan naktspatversmes izvirza noteikumus, kas ietver gan neatrašanos apreibinošo vielu ietekmē, gan arī citus (piem., apmeklēt rehabilitācijas centra piedāvātās nodarbības). Tiesa, ir bijušie ieslodzītie, kuriem nav pieņemami nosacījumi par vielatkarību, vai rehabilitācijas programmas reliģiskā ievirze, līdz ar to šīs personas mēģina risināt savas problēmas saviem spēkiem.

3.posms. Ja personai ir stipras ģimeniskās saites, tad persona ar ģimenes atbalstu risina nodarbinātības jautājumus. Tomēr, šajā posmā ir svarīgs psihologa atbalsts ne tikai bijušajai ieslodzītajai personai, bet arī viņas ģimenei. Savukārt, tiem bijušajiem ieslodzītajiem, kuriem

nav ģimenes, un kuri akceptē rehabilitācijas centru nosacījumus, turpinās rehabilitācijas process. Tomēr šajā posmā ir virkne izaicinājumu – pieraksts pie ģimenes ārsta, bankas konta un internetbankas atjaunošana, komunikācija ar tiesu izpildītājiem (ja ir piedziņas process), darba meklējumi, pieteikšanās pašvaldības sociālajam atbalstam.

Faktiski, 3.posmā atbalsts ir vajadzīgs abiem – personai un ģimenei, lai abas puses pielāgotos jaunajai situācijai. NVO ieskatā šeit būtu nepieciešama komplekss atbalsts, kurā iesaistītos gan pašvaldību sociālie dienesti, gan arī NVO.

Secinājumi:

1. NVO skatījumā ir tendence, ka pašvaldības dažkārt mēģina bremzēt NVO darbību, uzskatot, ka NVO sniegtās sociālās rehabilitācijas pakalpojumus izmaksas ir zemākas, nekā ja identisku pakalpojumu sniedz pašvaldības iestāde.
2. Ir tendence, ka bijušajiem ieslodzītiem ir salīdzinoši vājas ģimeniskās saites, līdz ar to definējot ģimeni kā resocializācijas instrumentu, var nesasniegt mērķi, un persona var palikt bez atbalsta.
3. Ļoti nozīmīgs faktors personas un ģimenes attiecībās ir starppersonu attiecības, un bijušās ieslodzītas personas vainas sajūtai un kauna sajūtai par nodarīto. Līdz ar to, lai persona var neizvēlēties atgriezties pie ģimenes. Vienlaikus, ģimenes saišu iziršana veicina vientulību un izolāciju no sabiedrības.

10.Valstspilsētu prakses izpēte

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums noteic, ka “*Sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniegšanas mērķis ir novērst vai mazināt invaliditātes, darbnespējas, brīvības atņemšanas soda izciešanas, atkarības vai vardarbības un citu faktoru izraisītās negatīvās sociālās sekas personas dzīvē*”.¹²⁹ Atbilstoši likumam, pašvaldībām ir jānodrošina sociālās rehabilitācijas pakalpojumi personām, kas ir atbrīvotas no ieslodzījumu vietām, jo šīs personas tiek uzskatītas par tādām, kurām varētu būt grūtības iekļauties sabiedrībā.

Saskaņā ar likumu sociālās rehabilitācijas pakalpojumi sociālās funkcionēšanas spēju atjaunošanai tiek sniegti atbilstoši katras personas vajadzībām. Šī paša likuma 21. pants noteic, ka “Pašvaldības atbilstoši nepieciešamībai izstrādā rehabilitācijas programmas arī personu grupām, kuru iekļaušanās sabiedrības dzīvē ir apgrūtināta citu iemeslu dēļ”.¹³⁰ Šajā gadījumā, ja pašvaldība ir identificējusi, ka ieslodzītās personas ģimene izjūt vai piedzīvo apgrūtinājumu, tā arī var būt sociālās rehabilitācijas pakalpojumu saņēmēja.

Jāņem vērā, ka normatīvajos aktos pašvaldībai nav noteikts pienākums īpaši rūpēties par bijušo ieslodzīto personu vai tās ģimeni. Šajā gadījumā dominē liberālā pieeja, ka katra indivīda pienākums ir pašam par sevi rūpēties, ja vien nav krīzes situācija vai grūtības.

Sociālais atbalsts

Valsts noteiktie sociālie pabalsti

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 32. pants nosaka, ka “Sociālās palīdzības mērķis ir sniegt materiālu atbalstu zemu ienākumu mājsaimniecībām, lai nodrošinātu ienākumus garantētā minimālā ienākumu sliekšņa līmenī un segtu ar mājokļa lietošanu saistītos izdevumus, kā arī sniegt atbalstu atsevišķu izdevumu apmaksai un krīzes situācijās”.¹³¹

Atbilstoši Sociālo pakalpojumu un palīdzības likumam un Ministru kabineta 17.12.2020. noteikumiem Nr.809 “Noteikumi par mājsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu”, ieslodzītā persona var saņemt pamata sociālo palīdzību – garantētā minimālā ienākuma pabalstu (GMI) un mājokļa pabalstu. Tomēr, šo pabalstu bijusī ieslodzītā persona var saņemt, ja ir iegūts trūcīgas un maznodrošinātas mājsaimniecības statuss.

Ministru kabineta 17.12.2020. noteikumi Nr.809 “Noteikumi par mājsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu” nosaka darbību secību, ko veic sociālais dienests, lai izvērtētu personas atbilstību un šīs darbības ietver:

1. mājsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu;
2. trūcīgas un maznodrošinātas mājsaimniecības statusa noteikšanu;
3. pamata sociālās palīdzības pabalstu piešķiršanu (t.i., garantētā minimālā ienākuma pabalsta aprēķināšanu un mājokļa pabalsta aprēķināšanu).

Jāmin, ka pamatā sociālās palīdzības saņemšanai tiek noteikts “trūcīgās un maznodrošinātas mājsaimniecības statuss”, kas faktiski ietver arī bijušās ieslodzītās personas ģimenes materiālo vajadzību izvērtēšanu, ja personai ir ģimene.

¹²⁹ Saeima (2002). Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums. Spēkā no 01.01.2003. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/68488-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-likums>

¹³⁰ Turpat.

¹³¹ Turpat.

Savukārt, ja bijušai ieslodzītajai personai ir nepieciešami sociālie pakalpojumi, tad tie personai tiek piešķirti, pamatojoties uz sociālā darba speciālista veiktu personas individuālo vajadzību un resursu novērtējumu.

Brīvprātīgās pašvaldību iniciatīvas

Pabalsts, ko izmaksā personai atbrīvojoties no ieslodzījuma vietas, ir brīvprātīgās iniciatīvas pabalsts, kur pašvaldība lemj gan par tā apmēru, gan par šāda pabalsta ieviešanu pašvaldībā. Tāpēc, virknē valstspilsētu – Jēkabpilī, Liepājā, Rēzeknē, Rīgā, Valmierā, Ventspilī, šāda pabalsta nav.

Visās pašvaldībās, kuras ir radušas budžetā līdzekļus brīvprātīgās iniciatīvas pabalsta nodrošināšanai, šos pabalstus var pieprasīt viena mēneša laikā no atbrīvošanas. Daugavpils ir noteikusi ilgāku termiņu – 2 mēnešus kopš atbrīvošanas.

12.tabula. Pašvaldības brīvprātīgās iniciatīvas pabalsta pēc atbrīvošanas no brīvības atņemšanas iestādēm apjoms valstspilsētās, kurās šāds pabalsts pieejams.

	Daugavpils	Jelgava ¹³²	Ogre ¹³³
Pabalsts pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma vietas, eiro	40,00	50,00	25,00

Tomēr, pašvaldības savas kompetences ietvaros cenšas rast risinājumus, kā palīdzēt bijušām ieslodzītām personām, piemēram, Liepājā¹³⁴ bijušajām ieslodzītām personām ir pieejami šādi divu veida vienreizēji pabalsti¹³⁵:

- pabalsts sadzīves apstākļu uzlabošanai ir valsts noteiktā sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērā (64,03 eiro), un izmaksā kredītiestādē skaidrā naudā vai ar pārskaitījumu pabalsta pieprasītāja bankas kontā;
- pabalsts personu apliecinoša dokumenta noformēšanai ir Ministru kabineta noteiktajā minimālajā apmērā, to pārskaita pakalpojuma sniedzējam – PMLP.

Savukārt Ventspils bijušajiem ieslodzītajiem piedāvā pabalstu – zupas virtuves izmantošanai¹³⁶, izvērtējot viņu ienākumus, materiālo stāvokli un sociālo situāciju. Ventspils valstspilsēta pabalstu izsniedz, piešķirot noteikta parauga talonus, kas paredzēti zupas virtuves pakalpojuma saņemšanai pakalpojuma sniegšanas vietā, taču atsevišķos gadījumos var tikt izsniegti arī pārtikas produkti.

¹³² Jelgavas valstspilsētas pašvaldības saistošie noteikumi Nr. 21-20. Brīvprātīgās iniciatīvas pabalsti Jelgavas valstspilsētas pašvaldībā.

Jelgavā 2021. gada 23. septembrī (prot. Nr. 14, 2. p.) Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/326448-brivpratigas-iniciativas-pabalsti-jelgavas-valstspilsetas-pasvaldiba>

¹³³ Pabalsts pēc atbrīvošanas no brīvības atņemšanas iestādes (Ogres novada pašvaldība). Pieejams: <https://latvija.lv/lv/PPK/dzives-situacija/apakssituacija/p1833/ProcesaApraksts>

¹³⁴ Liepājas valstspilsētas pašvaldības domes saistošie noteikumi Nr. 11. Par papildu sociālās palīdzības pabalstiem un materiālo palīdzību Liepājas valstspilsētas pašvaldībā. Liepājā 2021. gada 19. augustā (prot. Nr. 10, 13. §). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/325757-par-papildu-socialas-palidzibas-pabalstiem-un-materialo-palidzibu-liepajas-valstspilsetas-pasvaldiba>

¹³⁵ Latvija.lv. Vienreizēji pabalsti pēc atbrīvošanas no brīvības atņemšanas iestādēm (Liepājas pilsētas domes Sociālais dienests). Pieejams: <https://latvija.lv/lv/PPK/dzives-situacija/apakssituacija/p3073/ProcesaApraksts>

¹³⁶ Ventspils Sociālais dienests. Pabalsti. Pieejams: <https://labklajiba.ventspils.lv/socialais-dienests/pabalsti/>

Intervijā, kāda pašvaldība norādīja, ka tā atteicās no brīvprātīgās iniciatīvas pabalsta pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma vietas, jo tika novērota tendence, ka bijušās ieslodzītās personas pieteicās šim pabalstam, jo “*pabalsts pienākas*”. Līdz ar to pašvaldības vērtējot savas budžeta iespējas un lemjot par brīvprātīgās iniciatīvas pabalstiem, tomēr pievērš uzmanību dažādu sabiedrības grupu vajadzībām un budžeta tērēšanas lietderībai.

Tādējādi var secināt, ka bijušajai ieslodzītajai personai, nonākot pašvaldību sociālo dienestu redzeslokā un iegūstot trūcīgās vai maznodrošinātās mājsaimniecības statusu var saņemt valsts garantēto pamata sociālo palīdzību. Savukārt pēc tam atbilstoši vajadzībām persona un viņas ģimene var saņemt arī sociālos pakalpojumus, ja sociāla darba speciālista veiktais personas un ģimenes vajadzību izvērtējums to apliecina.

Sociālie pakalpojumi

Reālā prakse pabalstu un sociālo pakalpojumu piešķiršanā notiek atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajam. Respektīvi, pašvaldības ievēro Sociālo pakalpojumu un palīdzības likumā un Ministru kabineta 17.12.2020. noteikumos Nr.809 „Noteikumi par mājsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu” noteikto procedūru, kas nosaka mājsaimniecības vajadzību izvērtējumu pirms lēmuma pieņemšanas.

Tomēr, sociālie pakalpojumi pēc būtības ir brīvprātīgi, kas nozīmē, ka personai un viņas ģimenei ir jāizrāda iniciatīva un vēlme gan saņemt sociālos pakalpojumus, gan līdzdarboties to saņemšanā.

46.attēls. Process sociālā atbalsta saņemšanai pašvaldībās.

Respektīvi, intervijās izskanēja skaidrs pašvaldību redzējums, ja ieslodzītās personas un viņu ģimenes lūgs sociālos pakalpojumus, tad tiks izskatītas pašvaldības iespējas to nodrošināt, lai arī atsevišķu, tikai šai mērķa grupai (t.i., bijušajām ieslodzītajām personām un viņu ģimenēm) mērķētu un īpaši veidotu sociālo pakalpojumu nav. Tas nozīmē, ka pašvaldību līmenī nav nedz speciāli veidotas kārtības, nedz arī iedibinātas procedūras. No sociālā darba perspektīvas, sociālie darbinieki strādā ar ieslodzītās personas ģimeni, izmantojot pieeju “sociālais darbs ar gadījumu”¹³⁷, kas ir vispārīgā sociālā darba prakse un tai nav izteiktas specializācijas, bet sociālajiem darbiniekiem ir plašās zināšanas un prasmes strādāt ar dažādām mērķa grupām. Tādējādi, kā atzina sociālo dienestu pārstāvji, veidojot speciāli veidotus pakalpojumus kādai mērķa grupai (t.i., ieslodzītās personas ģimenei), būtu jābūt skaidram redzējumam par speciāli veidotā pakalpojuma saturu, procedurāliem risinājumiem un sociālo darbinieku specializācijai. Tomēr, pašvaldības ir piesardzīgas par īpašu pakalpojumu veidošanu ieslodzīto per-

¹³⁷ Roga-Vailza V., Ozola I., Apine, E. (Red.). (2021). Sociālais darbs ar gadījumu. Prakse teorijā. Labklājības ministrija. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/media/16352/download>

sonu ģimenēm, jo pašvaldību sociālie dienesti darbojās tiem piešķirto resursu un pieejamās sociālo darbinieku kvalifikācijas ietvaros.

Pašvaldību sociāli dienestu pārstāvji atzina, ka, ja ir nepieciešams nodalīt tieši sociālos pakalpojumus, kas būtu vērsti uz ieslodzīto personu un viņu ģimenisko saišu saglabāšanu, tad visticamāk sociālie dienesti varētu nodrošināt atbalstu ieslodzītās personas ģimeni ar transportu, lai ģimenes locekļi nokļūtu uz tikšanās ar savu ieslodzīto radnieku. Tomēr, arī šajā gadījumā ir svarīga personas un/vai mājsaimniecības, kas pieprasa pakalpojumu, vajadzību un materiālo iespēju izvērtējums.

Statistika par atbalsta sniegšanu ģimenei

Pašvaldības neapkopo informāciju par atbalsta sniegšanu tieši ieslodzītās personas ģimenei. SOPĀ, kas ir pašvaldību sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu administrēšanas lietojumprogramma. Tomēr SOPĀ ir iespējams atlasīt informāciju pēc pazīmes “persona atgriezies no ieslodzījuma vietas”, ja nepieciešams.

Pašvaldību sociālie dienesti savās darba atskaitēs visbiežāk norāda “*saņemta informācija par Valsts Probācijas dienesta (VPD) un Ieslodzījuma vietu pārvaldes (IeVP) pārraudzībā esošiem klientiem*” vai arī “*sniegta informācija VPD un IeVP par viņu pārraudzībā esošiem klientiem*”¹³⁸, kas faktiski ir informāciju par bijušo ieslodzīto personu. Savukārt, ja ģimene ir saņēmusi kādus pakalpojumus, tad šāda informācija var tikt iekļauta pārskatos gan kā sniegtās konsultācijas, gan sastādīti/novērtētie rehabilitācijas plāni vai izskatītie iesniegumi par sociālā atbalsta nepieciešamību.

Savukārt, pašvaldības publiskajos gada pārskatos šo pazīmi (palīdzība personai pēc ieslodzījuma vietas) parasti neizceļ, norādot tikai vai palīdzību ir saņēmusi personai vai persona ģimenē, un norādot vai palīdzības saņēmējs ir bijis pilngadīgs vai bērns¹³⁹. Tāpat pašvaldības norāda visbiežāk kopējo summu, kas izlietota sociālās palīdzības pabalstiem ģimenes (personas) pamatvajadzību nodrošināšanai, kas ietver arī pabalstu personām, kas atbrīvojušās no ieslodzījuma vietām¹⁴⁰. Jāmin, ka informācijas atspoguļojums pašvaldību publiskajos gados pārskatos par sociālo jomu atspoguļo pašvaldības uztveri par to, kāda informācija ir svarīga sabiedrībai kopumā. Tā piemēram, pašvaldības izvēlās norādīt pieaugošo dinamiku par trūcīgām un maznodrošinātām personām vai sociālo pakalpojumu pieejamību bērniem.¹⁴¹

Intervijās pašvaldības atsaucās uz savu darba praksi, norādot, ka gadījumi, kad pēc palīdzības un sociāliem pakalpojumiem vēršas ieslodzītās personas ģimene, ir uzskatāmi par atsevišķiem gadījumiem. Respektīvi, tie ir 1 – 2 gadījumi pēdējo piecu gadu laikā. Viens no skaidrojumiem, kāpēc ieslodzīto personu ģimenes nevēršas pašvaldībās, ir saistāms ar to, ka pašvaldības salīdzinoši maz piedāvā brīvprātīgas iniciatīvas pabalstus bijušām ieslodzītām personām. Savukārt valsts noteikto pabalstu piešķiršanas un palīdzības pieeja ir vienlīdzīga pret visiem iedzīvotājiem – palīdzība tiek piešķirta, izvērtējot personas un mājsaimniecības vajadzības un resursus.

¹³⁸ Daugavpils pilsētas pašvaldības iestādes “Sociālais dienests” darba rezultātu apkopojums par 2020.gadu. Pieejams: http://www.socd.lv/Media/Default/Dokumenti/parskati/Prezent%C4%81cija_SD_2020.pdf

¹³⁹ Piem., Ogres novada pašvaldība (2021). Ogres novada pašvaldības

2020. gada publiskais gada pārskats. Pieejams: <https://www.ogresnovads.lv/lv/media/84536/download>

¹⁴⁰ Piem., Ogres novada pašvaldība (2021). Ogres novada pašvaldības

2020. gada publiskais gada pārskats. Pieejams: <https://www.ogresnovads.lv/lv/media/84536/download>

¹⁴¹ Piem., Jēkabpils pilsētas dome (2021). Jēkabpils pilsētas pašvaldības 2020.gada publiskais pārskats. Pieejams: <https://www.jekabpils.lv/lv/media/5290/download>

Pašvaldību ieskatā esošais sadarbības modelis starp pašvaldībām un IeVP ir raksturojams kā “saņemta informācija par Valsts probācijas dienesta (VPD) un Ieslodzījuma vietu pārvaldes (IeVP) pārraudzībā esošiem klientiem” vai arī “sniegta informācija VPD un IeVP par viņu pārraudzībā esošiem klientiem”.¹⁴² Tas nozīmē, ka visbiežāk ieslodzījuma vieta sūta vēstuli uz pašvaldību, kas ir bijusi ieslodzītās personas deklarētā dzīvesvieta, lai noskaidrotu vai persona var atgriezties iepriekšējā dzīvesvietā. Pēc vēstules saņemšanas pašvaldību sociālie dienesti veic apsekojumu un attiecīgi informē ieslodzījuma vietu.

Gadījumos, kad bijusi ieslodzītā persona atgriežas savā iepriekš deklarētajā dzīvesvietā pašvaldībā, un ģimene nevar nodrošināt personu ar dzīvesvietu, visbiežāk pašvaldības piedāvā personai iestāties rindā uz pašvaldības sociālajiem dzīvokļiem un piedāvā alternatīvas – kā naktspatversmes vai atsevišķas istabas, kamēr persona atrod dzīvojamo platību.

Pašvaldības novērojušas, ka komunikācijā starp ieslodzījuma vietu un pašvaldību, netiek apkopota informācija par ieslodzītās personas attiecībām ar ģimeni un cik lielā mērā ģimene var iesaistīties bijušās ieslodzītās personas resocializācijā un atbalstīšanā.

Pašvaldības norādīja, ka sadarbības uzlabošanai starp ieslodzījuma vietām un pašvaldībām, nav nepieciešami grozījumi normatīvajos aktus, bet šāda sadarbība (t.i., starp ieslodzījuma vietām un pašvaldību sociālajiem dienestiem) var norisināties atbilstoši sociāla darba profesionālajai praksei, kur pašvaldību sociālie dienesti un ieslodzījumu vietu sociālie darbinieki strādā ar konkrēto gadījumu un ieslodzītajai personai un viņas ģimenei ir jābūt gatavai saņemt sociālo palīdzību.

Visbeidzot, starpinstitucionālajam sadarbības modelis ir jābūt vērstam uz to, lai ieslodzītā persona būtu maksimāli sagatavota reālajai dzīvei, tādēļ normatīvo aktu līmenī, iespējams, ir jārisina tas, lai pēc atbrīvojuma no ieslodzījuma vietas personai būtu garantēti pieejami iztikas līdzekļi vismaz pirmajam mēnesim.

Secinājumi:

- Sociālo dienestu pārstāvji vairākkārt norādīja uz novērotu tendenci, ja ir stipras ģimeniskas saites, tad ģimene ir tā, kas arī uzņemas visas rūpes par bijušās ieslodzītās personas reintegrāciju un resocializāciju.
- Sociālo dienestu ieskatā pastāv saikne starp ieslodzījuma ilgumu un ģimenisko saišu saglabāšanu. Respektīvi, ja ir īsāks laiks ieslodzījumā un ir arī stipra ģimene, tad ģimene pēc tam personu resocializē un iekļauj sabiedrībā. Savukārt, jo ilgāks ir ieslodzījuma laiks, jo lielāks ir risks, ka ģimeniskās saites sairs.
- Tāpat, sociālie dienesti ir novērojuši gadījumus, kad pastāv lielāka iespējamība, ka persona pēc ieslodzījuma sastapsies ar reintegrācijas problēmām un nonāks sociālo dienestu uzmanības lokā, ja noziedzīga, nodarījuma izdarīšanas brīdī jau ir vājas ģimeniskās saites.
- Visbeidzot, pašvaldības sociālie dienesti ir novērojoši, ka bijušās ieslodzītās personas un viņu ģimenes sastopas ar sabiedrības nosodījumu un pat stigmatizāciju, līdz ar to, ģimenes visbiežāk cenšas visas problēmas risināt saviem spēkiem.

¹⁴² Daugavpils pilsētas pašvaldības iestādes “Sociālais dienests” darba rezultātu apkopojums par 2020.gadu. Pieejams: http://www.socd.lv/Media/Default/Dokumenti/parskati/Prezent%C4%81cija_SD_2020.pdf

11. Secinājumi un priekšlikumi

“Pētījums par Ieslodzīto un viņu ģimeņu sociālo stāvokli un integrāciju sabiedrībā Latvijā - problēmas un risinājumi” ir veikts ESF projekta 9.1.2. “Bijušo ieslodzīto integrācija sabiedrībā un darba tirgū” ietvaros ar mērķi bija novērtēt dažādus ieslodzījuma vietās veiktu pasākumus, kas vērsti uz ģimenisko saišu stiprināšanu starp ieslodzīto personu un viņa ģimeni. Ģimene Latvijā nav atzīta kā resocializācijas instruments, tādēļ tā tiek pat daļēji izslēgta no ieslodzītās personas resocializācijas aktivitātēm. Tiesa, pētījuma gaitā tika konstatēts, ka neatkarīgi no ģimenisko attiecību stipruma, ieslodzītās personas vispirms vērsīsies pēc palīdzības pie ģimenes, un tikai tad institūcijas. Tas apliecina ģimenes lielo lomu resocializācijas procesā un recidīva samazināšanā.

Pētījumā tika izmantota kvantitatīvo un kvalitatīvo pētniecības metožu kombināciju, pētījuma gaitā veicot gan ieslodzīto personu aptauju un fokusgrupas diskusijas ar radniekiem, aplūkota ārvalstu, Latvijas valstspilsētu un nevalstisko organizāciju prakse darbā ar ieslodzītās personas ģimeni.

- ➡ **Būtiskākais pētījuma secinājums** ir, ka ģimene darbojas kā stiprinošs un resocializāciju veicinošs faktors, un svarīgi, lai ģimeniskās saites tiek saglabātas visu ieslodzījuma laiku. Tiesa, jo ilgāks ir ieslodzījuma laiks, jo lielākām riskam tiek pakļautas ģimeniskās attiecības, tāpēc profesionāls atbalsts ir nepieciešams gan ieslodzītajai personai, gan ģimenei.

Zinātniskās literatūras analīze ļauj identificēt šādas tendences:

- a) cietuma apmeklējumiem ir vairāk pozitīva nekā negatīva ietekme uz ieslodzītās personas uzvedību, un apmeklējumu ietekmē recidīvs samazinās;
- b) tiem ieslodzītajiem, kuriem bija apmeklējumi, recidīva iespējamība bija par 30,7% mazāka nekā tiem, kuri apmeklējumu nebija;
- c) ieslodzīto mudināšana saglabāt ilgstošas ģimeniskās attiecības var būt noderīgs līdzeklis recidīva mazināšanai;
- d) neapciemotie ieslodzītie salīdzinot ar apmeklētajiem ieslodzītajiem, biežāk veic pārākumus cietumā.

Pētījuma ietvaros veiktās aptaujas rezultātā secināts, ka ilglaicīgās un īslaicīgās satikšanās reizes uzlabo un pat stiprina ģimenes saiknes. Turklāt, dzīvesbiedriem un tuviniekiem tikšanās laikā ir svarīgi uzzināt par gan par ieslodzītā veselības un psiholoģisko stāvokli, kā arī problēmām ieslodzījuma vietā. **Regulāra informācijas saņemšana mazinātu ģimenes stresu un trauksmi pārdzīvojot par ieslodzīto tuvinieku, kas, savukārt, var iespaidot bērnu audzināšanu, darba un sociālo dzīvi.**

Pētījuma rezultātā ir konstatētas vairākas nozīmīgas tendences:

- No visiem ieslodzītajiem respondentiem (N=450) 46% atzīmēja, ka nav precējušies, savukārt, pārējie respondenti norādot savu ģimenes stāvokli, 25% norādīja, ka ir precējušies un 24% dzīvo neregistrētā laulībā. **Tas nozīmē, ka neprecētiem ieslodzītajiem ir jāpaļaujas uz savu vecāku, māsu un brāļu atbalstu. Līdz ar to, ģimenei ir nepieciešamas prasmes un zināšanas kā sniegt atbalstu un atgrieztu normalitātē savu ģimenes locekli.**

- Attiecības ar savu partneri/dzīvesbiedri (u) novērtēja - 27% kā emocionāli tuvas un 22% attiecības novērtēja kā labas, bet 11% - attiecības neitrālas un 3% attiecības novērtēja kā sliktas. Labs rādītājs ir 49%, kad attiecības ar dzīvesbiedri (u)/partneri (u) joprojām tiek saglabātas labā attiecību līmenī, kas nozīmē, ka atbalstu pēc ieslodzījuma varēs saņemt arī no dzīvesbiedra (es)/partnera (es).
- No visiem ieslodzītajiem respondentiem (N=422) tikai 33% nav bērnu, 30% ir 1 bērns, 19% - 2 bērni, 9% - 3 bērni, bet 9% - 4 – 10 bērni. No visiem ieslodzītajiem respondentiem (N=336) 48,5% atzīmēja, ka viņu bērni ir informēti, ka viņi atrodas ieslodzījumā, 24% atzīmēja, ka ne visi bērni ir informēti, bet 35% bērni nav informēti, ka vecāks atrodas ieslodzījumā. Satraucoši ir dati, ka vairāk kā trešdaļa ieslodzīto uzsvēra, ka viņu bērni nezina par viņu atrašanos ieslodzījumā, kas arī nozīmē, ka ieslodzītajam vecākam nav iespēju satikties ar bērnu vai bērniem. **Tā kā divām trešdaļām aptaujāto ieslodzīto ir bērni un viena trešdaļa bērnu nav informēti par vecāka atrašanos ieslodzījuma vietā, ir ieteicams pievērst uzmanību tieši vecāku-bērnu pilnvērtīgai komunikācijai un attiecību stiprināšanai.**
- 54% ieslodzītie respondenti atzīmēja, ka ar savu partneri/dzīvesbiedri (-u)/ radniekiem tiekas tik bieži, cik ir atļauts, 23,5% atzīmēja, ka netiekas, bet 17,5% atzīmēja, ka retāk nekā ļauts un 4,5% - tik, cik nepieciešams, piemēram, kārtojot juridiskus jautājumus. Turklāt, ieslodzītie 93% atbildēja – jā - tikšanās reizes veicina attiecību uzlabošanu ar ģimeni un radniekiem, , kā arī 55% ieslodzīto norādīja, ka tikšanās reizes ir svarīgas, lai uzzinātu, kā jūtas viņa dzīvesbiedre/partnere (-is) un bērns(-i). Tas nozīmē, ka tiem ieslodzītiem, kuri tiekas tik cik tas ir atļauts, ir lielākas iespējas saglabāt ģimeniskas saites. **Līdz ar to, no prevencijas viedokļa, ieslodzījuma vietu darbiniekiem ir būtiski veikt analīzi un monitorēt apmeklējumu biežumu, lai jau agrīnās stadijās konstatētu apmeklējumu samazinājumu un šāda samazinājuma cēloņus.**
- 44% ieslodzītie respondenti atzīmēja, ka šobrīd ar savu bērnu(-iem) uztur attiecības (saziņu, tikšanos), 10% atzīmēja, ka uztur attiecības, bet ne ar visiem bērniem, savukārt, 46% gadījumos atzīmēja, ka neuztur attiecības ar savu bērnu (-iem). **Tādejādi, izmantojot MDFT pieeju un iekļaujot ģimeni un bērnu, ar resocializācijas procesu ir iespējams panākt pozitīvu ietekmi.**
- Aptaujā visvairāk - 306 reizes tika atzīmēts, ka pēc ieslodzījuma pēc palīdzības/atbalsta vērsīsies pie ģimenes. Savukārt, analizējot respondentu grupas (N=167), kuriem nav attiecību ar ģimeni vai tās ir sliktas, tika konstatēts, ka arī šajā situācija tomēr ieslodzītās personas vispirms vērsīsies pie ģimenes (96 atbildes), 67 reizes tika atzīmēti draugi, 57 reizes pašvaldību iestādes, 38 reizes valsts iestādes, 24 reizes citur, bet 20 reizes pie nevalstiskajām organizācijām. **Jāsecina, ka, lai arī ieslodzītie uzskata savas attiecības ar ģimeni sliktas, tomēr ģimene ir un paliek par svarīgāko atbalsta instrumentu. Savukārt, vērsšanās pēc atbalsta/palīdzības pie draugiem var būt arī recidīva riska faktors, jo persona var atgriezties pie iepriekšējām antisociālām saitēm.**
- Pētījumā tika konstatēts, ka vidēji visaugstākos depresijas, trauksmes un stresa rādītājus uzrāda ieslodzīto grupa, kura savu attiecību kvalitāti ar partneri, dzīvesbiedri(-u) norādīja kā sliktu un komunikācija ar partneri, dzīvesbiedri(-u) notiek reti. Starp depresijas, trauksmes, stresa un saziņas biežumu ar dzīvesbiedru, depresijas vidējie rādītāji parāda augstākus rezultātus grupām, kurām nav saziņas vai sa-

ziņa ar dzīvesbiedru ir reti, arī stresa rādītāji ir augstāki grupai, kurai saziņa ar dzīvesbiedru (partneri) ir reti. Tas norāda, cik būtisks faktors depresijas, trauksmes un stresa ietekmei ir attiecībām ar partneri/dzīvesbiedri (u).

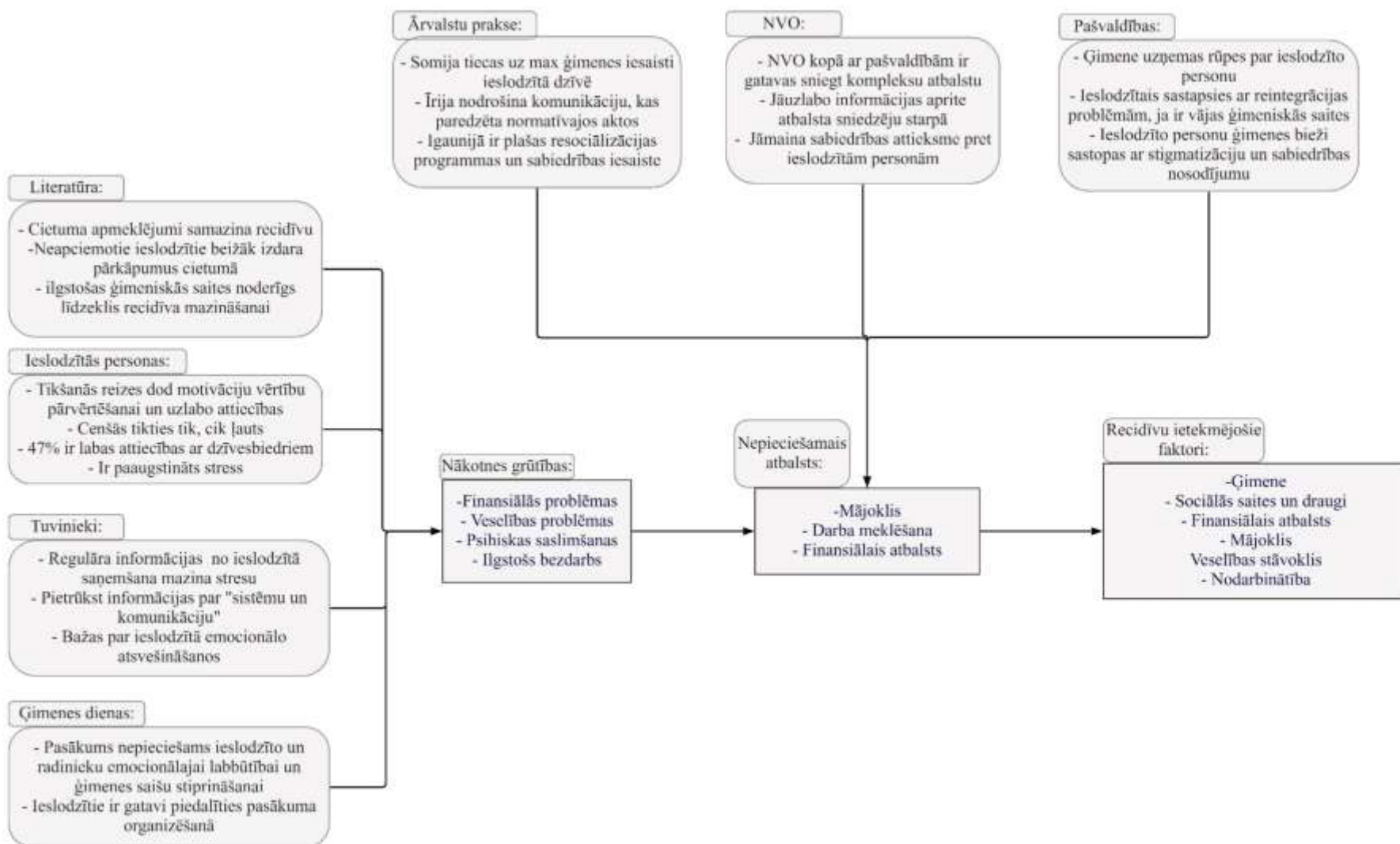
Analizējot faktoros, kas var ietekmēt recidīvu, pētījuma gaitā tika konstatēti vairāki nozīmīgi faktori. Pirmkārt, finansiālās problēmas pēc ieslodzījuma var ieslodzīto mudināt veikt noziedzīgu nodarījumu. Savukārt, nopietnas veselības problēmas un ilgstoša bezdarba pieredze ir faktori, kuri var atturēt ieslodzīto no iekļaušanās darba tirgū, kas vistiešākā veidā ietekmēs finanšu stāvokli. Pārsteidzoši, bet izglītība netika norādīts kā aspekts, kurš ģimenē (gan tuviniekiem, gan ieslodzītajai personai) būtu jāuzlabo, un tāpēc ir neskaidrs, kāds ir ģimenes un ieslodzītās personas priekšstats par iespējām iegūt finansiāli labi apmaksātu darbu, neieguldot izglītībā un darba pieredzes uzkrāšanā. Kopumā, **slikta veselība, darba pieredzes trūkums un izglītības trūkums - trīs faktoru kopums, kas var noteikt nākotnes recidīvu, kura varbūtību vēl vairāk palielina ieslodzītās personas vielatkarību un psihiskas saslimšanas.**

Ģimenei ir liela loma noziedzības recidīvam Latvijā, jo ieslodzītās personas vispirms vērsīsies pēc palīdzības pie ģimenes. Ģimenes ir gatavas sniegt atbalstu pamatvajadzību nodrošināšanai – mājoklis, palīdzība atrodot darbu un finansiāls atbalsts. Tomēr, **ģimenēm ir nepieciešama informācija par pieejamajiem sociālā atbalsta pakalpojumiem.**

- ➡ **Lai pilnvērtīgi iekļautu ģimenes resocializācijas procesā, iesakām veikt grozījumus Ministru kabineta noteikumos Nr. 191 “Notiesātā resocializācijas īstenošanas kārtība”¹⁴³, papildinot noteikumus ar šādā redakcijā:**
 - **izteikt 5.pantu šādā redakcijā: “5. *Notiesātā resocializācijā var iesaistīt arī citu valsts vai pašvaldību institūciju vai nevalstisko organizāciju pārstāvjus. Notiesātā resocializācijā jāiesaista notiesātā ģimene.*”;**
 - **izteikt 13.10 pantu šādā redakcijā: “13.10. *Ģimenes stāvoklis un ģimenisko saišu (ar dzīvesbiedru, tuviniekiem) novērtējums.*” ;**
 - **izteikt 24.pantu šādā redakcijā: “24. *Notiesātais un viņa ģimene piedalās resocializācijas plāna izstrādē un izpildē.*”.**

¹⁴³ Ministru kabinets (2013). Noteikumi nr. 191. “Notiesātā resocializācijas īstenošanas kārtība”. Pieņemti 09.04.2013., spēkā no 12.04.2013. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/256000-notiesata-resocializacijas-istenosanas-kartiba>

47.attēls. Pētījuma galveno secinājumu kopsavilkums.

Analizējot ārvalstu pieredzi secināts, ka **Somija** tiecas uz maksimālu ģimenes iesaisti ieslodzītās personas dzīvē arī ieslodzījuma laikā, kamēr **Īrijā** tiek nodrošināts minimums komunikācijas starp ieslodzīto un viņa ģimeni. Vienlaikus, ir jāapsver iespēja pārņemt **Igaunijas** pieredzi un arī Latvijas ieslodzījumu vietās veidot Cietuma komisiju kā sabiedrības izveidotu kontroles mehānismu, kas darbojas ieslodzījuma vietā un sniedz atbalstu ieslodzīto personu resocializācijai un reintegrācijai.

Priekšlikumi pasākuma “Ģimenes dienas” ieviešanai un finansēšanai

Pētījuma ietvaros konstatēts, ka “Ģimenes dienu” pasākumos piedalās ieslodzītos personas un viņu ģimenes locekļi (ieskaitot bērnus), un pasākuma ietvaros notiek IeVP darbinieku sagatavotās aktivitātes. Pasākums notiek kopš 2017.gada un ir novērots, ka pasākums sniedz būtisku atbalstu ģimenisko saišu stiprināšanai. Ieslodzīto radnieku caurmērā pozitīvāk vērtē “Ģimenes dienu” norisi nekā ieslodzītie, īpaši izceļot atmosfēru, ko IeVP darbiniekiem ir izdevies izveidot, kopīgu ģimenes darbošanos un neformālā IeVP darbinieku klātbūtni. Ideālā gadījumā “Ģimenes dienu” norise būtu vēlama ik pēc 2-3 mēnešiem, lai tiktu saglabātas ģimeniskās saites, kā to demonstrē pētījuma dati. Salīdzinoši lielā respondentu vēlme par “Ģimenes dienu” biežumu apliecina, ka pasākums ir nepieciešams abām pusēm – ieslodzītajai personai un radniekiem.

Lai nodrošinātu pasākuma “Ģimenes dienas” ilgstspēju un sniegtu ieguldījumu resocializācijā, pētnieki piedāvā šādu pasākuma mērķi un uzdevumus.

Pasākuma “Ģimenes dienas” mērķis – stiprināt ģimeniskās saites resocializācijas procesā.

Pasākuma “Ģimenes dienas” uzdevumi:

- attīstīt un pilnveidot ieslodzīto personu sociālās prasmes (piem., empātiju, prasmi sadarboties, pozitīva attieksme, cieņas izrādīšana);
- attīstīt un pilnveidot ieslodzīto personu komunikācijas prasmes (pim., kopīgu pasākumu organizēšana, psiholoģiskā komforta nodrošināšana, citu un atšķirīgu viedokļu akceptēšana; uzvedības un aktivitāšu vadība);
- izprast dažādus sociāli akceptējamus uzvedības modeļus;
- veicināt notiesātās personas motivāciju iesaistīties daudzveidīgos resocializācijas pasākumos un iekļaušanos sabiedrībā.

Jāsecina, ka pasākums pašlaik tiek finansēts no ESF līdzekļiem, tad pagaidām tās nerada slogu IeVP budžetam. Tomēr, katra pasākuma izmaksas ir diezgan salīdzinoši lielas, kas nākotnē var būt izaicinājums ieslodzījuma vietām. Galvenās izdevumu pozīcijas ir cienasts, tehniskais nodrošinājums (piem., salvetes, dvieļi, higiēnas preces), kā arī aktivitāšu izmaksas (t.i., izklaides, meistarklases). Tāpat izdevumos ir jāiekļauj IeVP darbinieku izmaksas: apsargi, resocializācijas darbinieku izmaksas. Lai nodrošinātu pasākuma “Ģimenes dienas” ilgstspēju, katrā no izmaksu pozīcijām ir iespējams rast risinājumu:

- a) Cienasts veido nozīmīgu daļu izmaksu, un tā izmaksu nosegšanu var kombinēt šādi – produktus cienasta sagatavošanai nodrošina sponsori vai brīvprātīgie, iespējams arī simbolisks ģimenes līdzmaksājums. Savukārt, paša cienasta sagatavošana tiek organizēta kā meistarklase, kur ieslodzītie apgūst ēdiena gatavošanas prasmes.
- b) Tehniskais pasākuma nodrošinājums un IeVP darbinieku klātbūtne ir jāsedz no IeVP budžeta. Faktiski, ieslodzīto līdzdalība “Ģimenes dienu” pasākumu organizēšanā ir uzskatāma par daļu no resocializācijas pasākumiem. Turklāt, dati rāda, ka ieslodzītie ir

gatavi iesaistīties “Ģimenes dienu” sagatavošanā gan sagatavojot telpas, gan arī piedaloties galda klāšanā un organizējot aktivitātes.

- c) Aktivitātes (izklaides, meistarklases, radošās darbnīcas, lekcijas) - šī ir joma, kur aktīvi ir jāiesaista NVO, brīvprātīgie un līdzgaitnieki, kas savukārt, uzrunā jomu speciālistu lekciju lasīšanai.

Iespējams, ka kādā no cietumiem atbilstoši Igaunijas pieredzei ir jāveido Cietuma sabiedriskā komisija, kas tieši palīdz uzrunāt sabiedrības locekļus sniegt atbalstu “Ģimenes dienu” saturiskajai norisei. Tādejādi, NVO un brīvprātīgo iesaiste nākotnes “Ģimenes dienu” organizācijā var būt nozīmīgs faktors pasākuma ilgtspējai.

Cita alternatīva ir IeVP veidot mērķētu sabiedrisko attiecību kampaņu, uzrunājot uzņēmumus un lūdzot tos iesaistīties “Ģimenes dienu” atbalstīšanā kā daļu no uzņēmuma veiktajiem korporatīvās sociālās atbildības pasākumiem.

Priekšlikumi starpinstitucionālajam atbalsta modelim, ieslodzīto personu radiniekiem, Latvijā.

Starpinstitucionālā sadarbības modelī divi nozīmīgākie dalībnieki ir – ieslodzījumu vietas (t.i., IeVP) un pašvaldību sociālie dienesti. Pašvaldību ieskatā sadarbības uzlabošanai starp ieslodzījuma vietām un pašvaldībām, nav nepieciešami grozījumi normatīvajos aktos, bet šāda sadarbība (t.i., starp ieslodzījuma vietām un pašvaldību sociālajiem dienestiem) var norisināties atbilstoši sociāla darba profesionālajai praksei, kur pašvaldību sociālie dienesti un ieslodzījumu vietu sociālie darbinieki strādā ar konkrēto gadījumu un ieslodzītajai personai un viņas ģimenei ir jābūt gatavai saņemt sociālo palīdzību. Šajā modelī dominē sociālā darbinieka profesionalitāte un viņa izpratne par sociālā darba lomu resocializācijā, kas atbilst Latvijā iedibinātajai sociālā darba filozofijai.

48.attēls. Iespējamā starpinstitucionālā atbalsta modeļa uzbūve.

Lai pilnveidotu esošo sadarbības modeli starp institūcijām (t.i., IeVP un pašvaldības, NVO) un veiksmīgāk nodrošinātu atbalstu ieslodzītajiem starpinstitucionālais atbalsta modelis ir jāaplūko vairākos posmos.

1.posms.

- Ieslodzījuma vietas darbiniekiem būtiski ir novērot ieslodzītās personas motivāciju reintegrācijai un resocializācijai. Pašvaldības ir novērojušas, ka pastāv atšķirīga motivācija personai mainīties esot ieslodzījuma vietā un pēc atbrīvošanas.
- Ieslodzījumā vietā ir jāveic personas sociālās funkcionēšanas novērtējums, jāidentificē problēmas un jāuzsāk sociālās rehabilitācijas darbs, ko pēc tam sociālie dienesti turpinātu. Notiesātā risku un vajadzību izvērtēšanā (kas noteikta atbilstoši MK noteikumiem Nr. 191 "Notiesātā resocializācijas īstenošanas kārtība") iekļaut īpaši ieslodzītās personas attiecības ar ģimeni kā ekosistēmu.
- Resocializācijas process aizsākas jau ieslodzījuma vietās, un pašvaldības turpina jau ieslodzījumā vietā aizsāktu. Attiecīgi, abām pusēm ir jāvienojas par informācijas apmaiņu, kas attiecības ir ieslodzītās personas riskiem, vajadzībām un ieslodzījuma vietā sasniegto resocializācijas progresu, piemēram, vismaz 30 dienas pirms atbrīvošanās ieslodzījuma vieta nosūtu visu informācijas attiecīgās pašvaldības sociālajam dienestam.

- d) Ir jāveicina plašāka NVO iesaiste sociālās rehabilitācijas un reintegrācijas procesā, kur NVO var gan iesaistīties gan kā brīvprātīgie un nodrošināt līdzgaitniecības pakalpojumu.
- e) 1.posma beigās ieslodzītajai personai ir jābūt skaidrībai, kā tā rīkoties pirmajā dienā un nedēļā pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma vietas.

2.posms.

- a) Persona ir atbrīvojusies no ieslodzījuma vietas un atgriežas pie savas ģimenes, vai arī NVO, sociālo dienestu piedāvātajā pagaidu dzīvesvietā.
- b) Ja ieslodzījuma laikā persona nav strādājusi un uzkrājusi finanšu līdzekļus, ar grozījumiem normatīvajos aktos ir jānodrošina, ka šāda persona atbrīvojoties no ieslodzījuma vietas saņem vismaz garantētā minimālā ienākuma pabalstu. Lai tas notiktu, attiecīgi, vismaz 30 dienas ir jānotiek informācijas apmaiņai starp iestādēm.

3.posms:

- a) Persona cenšas iekļauties normālā dzīvē, kur atbalstu sniedz vai nu ģimene, vai pašvaldību sociālie dienesti un NVO, un persona turpina resocializācijas procesu.

Priekšlikumi labās prakses ieviešanai, ģimenes atbalsta saņemšanai no ieslodzījuma vietas, kā arī valsts, pašvaldību un nevalstisko organizāciju līmenī, pirmreizēji ieslodzītajam, un viņa radniekiem.

Kā parādīja pētījuma rezultāti, tad trauksme ir saistīta ar attiecībām ar partneri/dzīvesbiedri (u), tās noteikti ir raizes par attiecību ar dzīvesbiedru un ģimenes zaudēšanu, kā arī raizes par savu un ģimenes nākotni. Trauksme varbūt saistīta ar drošības sajūtu – lielai daļai šo cilvēku varbūt nedrošības sajūta, un sajūta, ka jebkurā brīdī var notikt kaut kas slikts. Ieslodzīto var baidīties ne tikai par savu fizisko drošību, bet arī par to, ka tiks nosodīti, izsmieti, atstumti un nepieņemti.

Pētījuma rezultāti parādīja, ka stresa līmenis ir diezgan augsts ieslodzītajiem ar īsu pavadīto ieslodzījumā termiņu, tā saucamajiem, jaunajiem ieslodzītajiem, kas norāda uz sākotnējo adaptācijas periodu. Tāpat stresa līmeni paaugstina dzīvesbiedru un tuvinieku vizītes, gan ar pozitīvām emocijām pirms tikšanās reizē, gan ar pozitīvām un negatīvām emocijām pēc tikšanās reizēm. Stress var izraisīt nervozitāti un problemātisku uzvedību un attieksmi pret citiem ieslodzītajiem un personālu.

Depresija var būt grūti izturama tukšuma, vienaldzības un bezspēcības izjūta vai arī sāpīgi pārdzīvojumi, kas saistās ar pārmērīgu vainas un sava sliktuma izjūtu. Var būt mokošs nemiers un raizēšanās. Dažreiz depresijas gadījumā cilvēks daudz raud, bet dažreiz sūdzas, ka nespēj raudāt. Domu saturs ir negatīvs un pesimistisks, paškritisks. Arī apkārtējā pasaule liekas ļauna un bezjēdzīga, nākotne – bez cerībām. Var būt domas par pelnītu sodu. Var būt domas par pašnāvību, dzīve tiek uztverta kā mocības. Cilvēks, kas cieš no depresijas, ieraujas sevī, izvairās no citiem, negrib nekur doties, nekas vairs nesagādā prieku. Cilvēka poza ir sargumusi, viņš sarunas gaitā nepasmaida, sejas izteiksme skumja, nelaimīga vai drūma. Viegla depresijas gadījumā, cilvēks vēl spēj strādāt, taču darba produktivitāte samazinās. Vieglāk ir veikt rutīnas darbus, kas prasa salīdzinoši nelielu piepūli. Depresijas stiprumam pieaugot, cilvēks vairs nespēj strādāt, vēl smagākos gadījumos – nespēj piecelties no gultas, sevi apkopt, ēst. Ja ir domas par pašnāvību, bieži trūkst enerģijas, lai to paveiktu. Domājot par pašnāvību,

riskantāks ir atveseļošanās sākums, jo pirmā atgriežas enerģija, emocionālais stāvoklis uzlabojas pēc tam.

Depresijas gadījumā mainās (pieaug vai samazinās) miegs un apetīte, un līdz ar to arī ķermeņa svars. Daļa cilvēku cieš no bezmiega, turpretī citi var gulēt pat 12 – 14 stundas dienā un nejusties izgulējušies. Arī ķermeņa svara izmaiņas, īpaši bērniem un jauniem cilvēkiem ir pazīme, kurai svarīgi pievērst uzmanību. Bieži sastopams sausums mutē un aizcietējumi, samazinās seksualitāte, var būt traucētas mēnešreizes.

Te svarīgs tuvinieku atbalsts un palīdzība, kā arī jāvērsas pie ārsta. Reizēm vajadzīga ārstēšana slimnīcas apstākļos. Svarīgi ir izprast un, cik tas iespējams, mazināt depresijas pamatā esošās emocionālās sāpes, ko iespēju robežās var palīdzēt ieslodzījuma vietu psihologs.

Aktivitātes, kas veicamas, lai sniegtu atbalstu ieslodzītajiem un viņu ģimenēm:

- Ir jāpalielina informācijas pieejamība par atbalstu ieslodzīto ģimenēm un tuviniekiem, veidojot atsevišķi sadaļu IeVP mājas lapā, par paraugu izmantojot Somijas pieredzi daudzdimensionālās ģimenes terapijas (MDFT) programmas vai līdzīgas ģimenes terapijas programmas izstrādes un ieviešana ieslodzījumu vietās, lai sniegtu atbalstu ieslodzītajai personai un viņa ģimenei.
- Cietuma atbalsta komisija izveidei, kur komisija- sabiedrības izveidots kontroles mehānisms, kas darbojas cietumā un sniedz atbalstu ieslodzīto personu rehabilitācijai un reintegrācijai, tā palielinot NVO un brīvprātīgo iesaisti sociālā reintegrācijā.
- Atbalsta programmu un instrumentu izveidi, lai veicinātu attiecību un ģimenes saglabāšanu, nepieciešamības gadījumā sagatavojot grozījumus normatīvajos aktos.
- Lai mazinātu trauksmi, ieslodzītos vajadzētu mudināt apgūt dažādas relaksācijas vai apzinātības prasmes, piemēram, meditāciju un tml., jo vairāki ieslodzītie anketās norādīja, ka negatīvās emocijas pārvar ar dažādām aktivitātēm, piemēram, nodarbojas ar mākslu – veido ādas izstrādājumus, ada un tamborē, meditē, lasa, raksta un klausās mūziku. Ja pats ieslodzītais nespēj mazināt trauksmes izpausmes vai trauksme pastiprinās fiziskā līmenī līdz panikas lēkmēm, tad ieslodzītajiem jāpiedāvā vērsties pie ieslodzījuma vietu psihologa, ko arī ieslodzītie minēja anketās.
- Līdzīgi kā trauksmi, arī stresu var mazināt ar relaksācijas vai fiziskām aktivitātēm, tāpēc ieslodzītajiem būtu vērtīgi palīdzēt apgūt paņēmienus, kas palīdz nomierināties, piemēram, apgūt dažas relaksācijas tehnikas, elpošanas vingrinājumus, trenēt spējas atslābināties, apzināties, kas palīdz saņemties un, kas palīdz nomierināties un atslābināties, kā arī iesaistīt dažādās citās aktivitātēs.

IeVP personāla profesionalitātes līmeņa paaugstināšana, pievērsot uzmanību šādiem aspektiem:

- Apmācības (piemēram, attīstības psiholoģijas pamati, psihologa konsultācijas un meistarklases), kas saistītas ar bērnu uzvedības izprašanu, vecāku-bērnu attiecību dinamiku, kā arī komunikācija ar bērniem, kas ieradusies apciemot savus vecākus ieslodzījuma vietā.
- Komunikācijas prasmju pilnveides apmācības, kas tiek kombinētas ar sociālo prasmju treniņiem un meistarklasēm.
- MDFT vai līdzīgas ģimenes terapijas pieejas ieviešana Latvijā, sagatavojot attiecīgu IeVP personālu.

Literatūra un avoti

1. Achenbach, T. M., & Edelbrock, C. S. (1979). The Child Behavior Profile: II. Boys aged 12–16 and girls aged 6–11 and 12–16. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 47(2), 223–233.
2. Action for Children and Families of Prisoners (2022). About us. Pieejams: <https://www.actionforfamilies.ie/about/>
3. Aiello, B. L., & McCorkel, J. A. (2017). ‘It will crush you like a bug’: Maternal incarceration, secondary prisonization, and children’s visitation. *Punishment & Society*, 20(3), 351–374.
4. Arditti, J. A. (2005). Families and incarceration: An ecological approach. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*, 86(2), 251–260.
5. Arditti, J. A., Lambert-Shute, J., & Joest, K. (2003). Saturday morning at the jail: Implications of incarceration for families and children. *Family Relations*, 52(3), 195–204.
6. Bales, W. D., & Mears, D. P. (2008). Inmate social ties and the transition to society: Does visitation reduce recidivism? *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 45, 287–321.
7. Boudin, C. (2011). Children of incarcerated parents: The child’s constitutional right to the family relationship. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 101(1), 77–118.
8. Brofenbrenner U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
9. Carlson, B. E., & Cervera, N. (1991). Inmates and their families: Conjugal visits, family contact, and family functioning. *Criminal Justice and Behavior*, 18, 318–331.
10. Casey-Avecedo, K., & Bakken, T. (2002). Visiting women in prison: Who visits and who cares. *Journal of Offender Rehabilitation*, 34, 67–83.
11. Christian, J. (2016). Riding the bus. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 21(1), 31–48.
12. Cochran, J. C. (2012). The ties that bind or the ties that break: Examining the relationship between visitation and prisoner misconduct. *Journal of Criminal Justice*, 40, 433–440.
13. Council of Europe (2019). Response of the Estonian Government to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Estonia from 27 September to 5 October 2017. Pieejams: <https://rm.coe.int/168098dd32>
14. Council of Europe (2020). Report to the Government of Ireland on the visit to Ireland carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 23 September to 4 October 2019. Pieejams: <https://rm.coe.int/1680a078cf>
15. Council of Europe (2021). Report to the Finnish Government on the visit to Finland carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 7 September to 18 September. Pieejams: <https://rm.coe.int/1680a25b54>
16. Children of Prisoners Europe (2021). Family camp for prisoners and their partner and/or children. Pieejams: <https://childrenofprisoners.eu/database/krits-family-camps/>
17. Criminal Sanctions Agency (2021). Statistical yearbook 2020. Pieejams: https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20210630150000/7RRzdD4Tp/RISE_Criminal_sanctions_agency_Statistical_yearbook_2020_EN_1.pdf

18. Criminal Sanctions Agency (2022). Goals, values and principles. Pieejams: <http://www.rikosseuraamus.fi/en/index/criminalsanctionsagency/goalsvaluesandprinciples.html>
19. Comfort, M. (2003). In the tube at San Quentin: The 'secondary prisonization' of women visiting inmates. *Journal of Contemporary Ethnography*, 32(1), 77–107.
20. Dallaire, D. H., Ciccone, A., & Wilson, L.C. (2010). Teachers' experiences with and expectations of children with incarcerated parents. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 31(4), 281–290.
21. Daugavpils pilsētas pašvaldība (2020). Daugavpils pilsētas pašvaldības iestādes "Sociālais dienests" darba rezultātu apkopojums par 2020.gadu. Pieejams: http://www.socd.lv/Media/Default/Dokumenti/parskati/Prezent%C4%81cija_SD_2020.pdf
22. Digard, L., diZerega, M., Yaroni, A., & Rinaldi, J. (2016). A new role for technology? Implementing video visitation in prison. Vera Institute of Justice. <https://www.vera.org/publications/video-visitation-in-prison>
23. Dixey, R., & Woodall, J. (2012). The significance of "the visit" in an English category B prison: Views from prisoners, prisoners' families and prison staff. *Community Work and Family*, 15, 29–47.
24. Ehrling L. (2014). Multidimensional family therapy. Uusi työtapa nuorten monimuotoisiin ongelmiin. Kokemuksia MDFT:n mahdollisuuksista. Loppuraportti. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura.
25. EuroPris (2017). Expert Group Family Relations: Good Practice Collection. Pieejams: <http://www.europris.org/file/expert-group-family-relations-good-practice-collection/>
26. EuroPris (2018). Recommendation on Children of Prisoners . Ireland. Pieejams: <https://www.europris.org/recommendations/?topic=&country=82>
27. Fulcher, P. A. (2013). The double-edged sword of prison video visitation: Claiming to keep families together while furthering the aims of the prison industrial complex. *Florida & University Law Review*, 9(1), 83–112.
28. Hairston, C. F. (1988). Family ties during imprisonment: Do they influence future criminal activity? *Federal Probation*, 88, 48–52.
29. Hale, D. C. (1988). The impact of mother's incarceration on the family system: Research and recommendations. In F. E. Hagan & M. B. Sussman (Eds.), *Deviance and the family* (pp. 143–154). New York, NY: Haworth.
30. Hensley, C., Kocheski, M., & Tewksbury, R. (2002). Does participation in conjugal visitations reduce prison violence in Mississippi? An exploratory study. *Criminal Justice Review*, 27, 52–65.
31. Houck, K. D. F., & Loper, A. B. (2002). The relationship of parenting stress to adjustment among mothers in prison. *American Journal of Orthopsychiatry*, 72, 548–558.
32. IeVP (2021). Research results. Children of Prisoners Europe (COPE): Data with purpose Snapshot survey Latvia. Rīga.
33. Institute for Crime and Justice Policy research (2022). World Prison Brief data. Pieejams: <https://www.prisonstudies.org/map/europe>
34. Irish Penal Reform Trust (2018) Supporting families of prisoners. Pieejams: <https://www.iprt.ie/practical-information/supporting-families-of-prisoners/>
35. Irish Penal Reform Trust (2021). Piecing It Together: Supporting Children and Families with a Family Member in Prison in Ireland. Pieejams: <https://www.iprt.ie/children-of-prisoners/piecing-it-together-supporting-children-and-families-with-a-family-member-in-prison-in-ireland/>

36. Irish Prison Service (2022). Visit a prison. Pieejams: <https://www.irishprisons.ie/visiting-a-prison/>
37. Jelgavas valstspilsētas pašvaldības saistošie noteikumi Nr. 21-20. Brīvprātīgās iniciatīvas pabalsti Jelgavas valstspilsētas pašvaldībā. Jelgavā 2021. gada 23. septembrī (prot. Nr. 14, 2. p.) Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/326448-brivpratigas-iniciativas-pabalsti-jelgavas-valstspilsetas-pasvaldiba>
38. Jēkabpils pilsētas dome (2021). Jēkabpils pilsētas pašvaldības 2020.gada publiskais pārskats. Pieejams: <https://www.jekabpils.lv/lv/media/5290/download>
39. Jiang, S., Fisher-Giorlando, M., & Mo, L. (2005). Social support and inmate rule violations: A multilevel analysis. *American Journal of Criminal Justice*, 30, 72–86.
40. Jiang, S., & Winfree, L. T. (2006). Social support, gender, and inmate adjustment to prison life: Insights from a national sample. *The Prison Journal*, 86, 32–55.
41. Kalle L., Salonen A.H, Järvinen-Tassopoulos J., Alho H., Castrén S. (2019). Problem gambling and support preferences among Finnish prisoners: a pilot study in an adult correctional population. *International Journal of Prisoner Health*, 15(4): 316–331.
42. Kasvun tuki (2016). Multidimensional Family therapy – MDFT. Pieejams: <https://kasvuntuki.fi/en/interventions/mdft/>
43. Krasanova, A. (2016). Situācijas izpēte par ieslodzīto personu bērnu tiesībām uz saskarsmi ar vecākiem, Tiesībsargs.
44. Kriminaalihuollon tukisäätiö. (2022). Pieejams: <https://www.krits.fi/kategoria/uutiset/>
45. Kriminaalihuollon tukisäätiö. (2022). Tapaamiskäytännöt ja yhteydenpito vankilassa. Pieejams: <https://www.krits.fi/tietoa/vankeusaika/tapaamiskaytannot-ja-yhteydenpito-vankilassa/>
46. Kuhlmann S., Wollmann H.(2014). Introduction to comparative public administration. *Administrative Systems and Reforms in Europe*. Palgrave.
47. La Vigne, N. G., Nasser, R. L., Brooks, N. E., & Castro, J. L. (2005). Examining the effect of incarceration and in-prison family contact on prisoners' family relationships. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 21, 314–335.
48. Liepājas pilsētas dome (2021). Liepājas valstspilsētas pašvaldības domes saistošie noteikumi Nr. 11. Par papildu sociālās palīdzības pabalstiem un materiālo palīdzību Liepājas valstspilsētas pašvaldībā. Liepājā 2021. gada 19. augustā (prot. Nr. 10, 13. §). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/325757-par-papildu-socialas-palidzibas-pabalstiem-un-materialo-palidzibu-liepajas-valstspilsetas-pasvaldiba>
49. Liepājas pilsētas dome (2022). Vienreizēji pabalsti pēc atbrīvošanas no brīvības atņemšanas iestādēm (Liepājas pilsētas domes Sociālais dienests). Pieejams: <https://latvija.lv/lv/PPK/dzives-situacija/apakssituacija/p3073/ProcesaApraksts>
50. Lovibond, P., F. & Lovibond, S.,H. (1995). The structure of negative emotional states: Comparison of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS) with the Beck Depression and Anxiety Inventories. *Behaviour research and therapy*, Vol.33(3), p.335-343.
51. Lovibond, S. H., & Lovibond, P. F. (1995). *Manual for the Depression Anxiety, stress scales*. Sydney, Psychology Foundation.
52. May, C., Sharma, N., & Stewart, D. (2008). Factors linked to re offending: A one year follow-up of prisoners who took part in Resettlement Surveys 2001, 2003 and 2004. *Research Summary 5*. London, England: Ministry of Justice.
53. Ministru kabinets (2022). Resocializācijas politikas pamatnostādnes 2022.–2027.gadam. Ministru kabineta 2022. gada 13. Jūnija rīkojums Nr. 413. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/333223-par-resocializacijas-politikas-pamatnostadnem-2022-2027-gadam>.

54. Monahan, K. C., Goldweber, A., & Cauffman, E. (2011). The effects of visitation on incarcerated juvenile offenders: How contact with the outside impacts adjustment on the inside. *Law and Human Behavior*, 35, 143–151.
55. Moore N. (2021). No Bars, No Chains, No Locks: How Finland Is Reimagining Incarceration. *Pieejams*: <https://pulitzercenter.org/stories/no-bars-no-chains-no-locks-how-finland-reimagining-incarceration>
56. New Directions (2018). Supporting families of people in priosn. *Pieejams*: <https://familiesofprisoners.ie/wp-content/uploads/2021/02/New-Directions-Information-Leaflet.pdf>
57. Niven, S., & Stewart, D. (2005). Resettlement outcomes on release from prison in 2003. Research findings 248. Home Office. Research summary. London, England: Ministry of Justice.
58. Ogres novada pašvaldība (2021). Ogres novada pašvaldības 2020. gada publiskais gada pārskats. *Pieejams*: <https://www.ogresnovads.lv/lv/media/84536/download>
59. Ogres novada pašvaldība (2022). Pabalsts pēc atbrīvošanas no brīvības atņemšanas iestādes (Ogres novada pašvaldība). *Pieejams*: <https://latvija.lv/lv/PPK/dzives-situacija/apakssituacija/p1833/ProcesaApraksts>
60. Pieni Karhhu (2022). Vankila-teemasta lapsille. *Pieejams*: https://www.pienikarhu.fi/osmo_nallen_erehdys.html
61. Pinease, C. S. V., Furegato, A. R. F., & Santos, J. L. F. (2010). Demographic and clinical predictors of depressive symptoms among incarcerated women. *Annals of General Psychiatry*, 9, 34–41.
62. Philbrick K., Ayre L., Lynn H. (2014). Children of Imprisoned Parents. European Perspectives on Good Practice. *Pieejams*: <https://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2016/01/Children-of-Imprisoned-Parents-European-Perspectives-on-Good-Practice.pdf>
63. Poehlmann, J. (2005). Children's family environments and intellectual outcomes during maternal incarceration. *Journal of Marriage and Family*, 67, 1275–1285.
64. Poehlmann, J., Dallaire, D., Loper, A. B., & Shear, L. D. (2010). Children's contact with their incarcerated parents: Research findings and recommendations. *American Psychologist*, 65(6), 575–598.
65. Poehlmann-Tynan, J., & Pritzl, K. (2019). Parent–child visits when parents are incarcerated in prison or jail. In J. M. Eddy & J. Poehlmann-Tynan (Eds.), *Handbook of children with incarcerated parents* (2nd ed., pp. 131–147). Springer.
66. Rabuy, B., & Wagner, P. (2015, March). Screening out family time: The for-profit video visitation industry in prisons and jails. Prison Policy Initiative. <https://www.prisonpolicy.org/visitation/report.html>.
67. Radloff, L. S. (1977). The CES-D scale: A selfreport depression scale for research in the general population. *Applied Psychological Measurement*, 1, 385–401.
68. Rhule-Louie, D. M., & McMahon, R. J. (2007). Problem behaviour and romantic relationships: Assortative mating, behaviour contagion and desistance. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 10, 53–100.
69. Riigikogu (2013). Imprisonment Act. *Pieejams*: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/504112013005/consolide>
70. RISE (2019). Tuki rangaistun perheelle. *Pieejams*: <https://www.rikosseuraamus.fi/en/index/enforcement/supportforfamilyofsentencedoffenders.html>

71. Roga-Vailza V., Ozola I., Apine, E. (Red.). (2021). Sociālais darbs ar gadījumu. Prakse teorijā. Labklājības ministrija. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/media/16352/download>
72. Roy, K. M., & Dyson, O. (2010). Making daddies into fathers: Community-based fatherhood programs and the construction of masculinities for low-income African American men. *American Journal of Community Psychology*, 45, 139–154.
73. Saeima (2002). Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums. Spēkā no 01.01.2003. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/68488-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-likums>
74. Sampson, R., Laub, J. H., & Wimer, C. (2006). Does marriage reduce crime? A counterfactual approach to within-individual causal effects. *Criminology*, 44, 465–512.
75. Schubert, E. C., Duininck, M., & Shlafer, R. J. (2016). Visiting mom: A pilot evaluation of a prison-based visiting program serving incarcerated mothers and their minor children. *Journal of Offender Rehabilitation*, 55(4), 213–234.
76. Segrin, C., & Flora, J. (2001). Perceptions of relational histories, marital quality and loneliness when communication is limited: An examination of married prison inmates. *Journal of Family Communication*, 1, 151–173.
77. Sharratt, K. (2014). Children's experiences of contact with imprisoned parents: A comparison between four European countries. *European Journal of Criminology*, 11(6), 760–775.
78. Shlafer, R. J., & Poehlmann, J. (2010). Attachment and caregiving relationships in families affected by parental incarceration. *Attachment and Human Development*, 12(4), 395–415.
79. Sholihah, K.U., Kaloeti, D.V., Dinardinata, A., & Laksmi, R.S. (2021). Maintaining Marriage Behind the Prison: A Qualitative Study Through Incarcerated Husband Perception. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, volume 530.
80. Siennick, S. E., Mears, D. P., & Bales, W. D. (2013). Here and gone: Anticipation and separation effects of prison visits on inmate infractions. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 50, 417–444.
81. Siegal & Napolitano (2021). Adult and Child Visiting at Urban Jails: Perspectives on Visitation Experiences and Policies among Visitors and People in Jail. *The Prison Journal*, Vol. 101(3) 331–351
82. Slimību profilakses un kontroles centrs (2018). Ieteikumi Tavas psihiskās veselības veicināšanai. Izd. Veselības ministrija. Pieejams: https://www.spkc.gov.lv/sites/spkc/files/data_content/psihiskas_veselibas_veicinasana_drukas_fails_2018_291.pdf
83. Slimību profilakses un kontroles centrs. Kas ir neirotiski, ar stresu saistīti traucējumi? Kas jāievēro saskarsmē ar cilvēku, kuram ir šī saslimšana? Izd. Veselības ministrija. Pieejams: https://www.spkc.gov.lv/sites/spkc/files/content/neirotiski_traucejumi_148x210.pdf
84. Slimību profilakses un kontroles centrs. Kas ir depresija? Kas jāievēro saskarsmē ar cilvēku, kuram ir šī saslimšana? Izd. Veselības ministrija. Pieejams: https://www.spkc.gov.lv/sites/spkc/files/content/depresija_148x210.pdf
85. Sturges, J. E., & Al-Khattar, A. M. (2009). Survey of jail visitors about visitation policies. *The Prison Journal*, 89(4), 482–496.
86. Tartataren, M. (2012). 'I need to feel your touch:' Allowing newborns and infants contact visitation with jailed parents. *University of Illinois Law Review*, 2012(5), 1911–1853.
87. Tartaro, C., & Levy, M. (2017). Visitation modality preferences for adults visiting jails. *The Prison Journal*, 97(5), 562–584.

88. Trice, A. D., & Brewster, J. (2004). The effects of maternal incarceration on adolescent children. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 19(1), 27–35.
89. Tuerk, E. H., & Loper, A. B. (2006). Contact between incarcerated mothers and their children: Assessing parenting stress. *Journal of Offender Rehabilitation*, 43, 23–43.
90. US Census Bureau. (2022) World population review. Pieejams: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/recidivism-rates-by-country>
91. Vanglateenistus (2021). Serving the sentence. Pieejams: <https://www.vangla.ee/en/serving-sentence/returning-prisoners-society>
92. Ventspils Sociālais dienests. (2022). Pabalsti. Pieejams: <https://labklajiba.ventspils.lv/socialais-dienests/pabalsti/>
93. Vilman E. (2021). Narratives of normality: Finnish prisoners envisioning their future. *Punishment & Society*, 0(0) 1–19. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/350761265_Narratives_of_normality_Finnish_prisoners_envisioning_their_future/fulltext/6095dcfc458515d31504175e/Narratives-of-normality-Finnish-prisoners-envisioning-their-future.pdf?origin=publication_detail
94. Wagner, P., & Jones, A. (2019). State of phone justice: Local jails, state prisons and private phone providers. https://www.prisonpolicy.org/phones/state_of_phone_justice.html
95. Wooldredge, J. D. (1999). Inmate experiences and psychological wellbeing. *Criminal Justice and Behavior*, 26, 235–250.

Intervijas:

1. Biedrība “Bona fide Latvija”, Jānis Nicmanis, 2022.gada 3.maijā.
2. Evanģēlisko Kristiešu draudze “Zilais krusts”, Rita Krinberga, 2022.gada 5.maijā.
3. Biedrība “Integrācija sabiedrībai” SRC “Ratnieki”, Jurijs Kapustins, 2022.gada 6.maijā.
4. Rēzeknes pilsētas Sociālā dienests, vadītājs Gunārs Arbidānu, 2022.gada 10.maijā.
5. Rēzeknes pilsētas Sociālā dienesta Sociālās palīdzības nodaļa, vadītāja Alīna Klimone,
6. Rēzeknes pilsētas Sociālā dienesta Sociālā atbalsta nodaļa, vadītāja Anita Batare, 2022.gada 10.maijā.
7. Rīgas domes Labklājības departamenta Sociālās pārvaldes Sociālo pakalpojumu administrēšanas nodaļa pilngadīgām personām, vadītāja vietnieks Aldi Strapcānu, 2022.gada 8.jūnijā.

1.pielikums. Anketēšanas sociāli demogrāfiskā informācija

Pētījumā piedalījās Latvijas ieslodzījuma vietu ieslodzītie. Kopumā tika iegūtas 452 derīgas anketas.

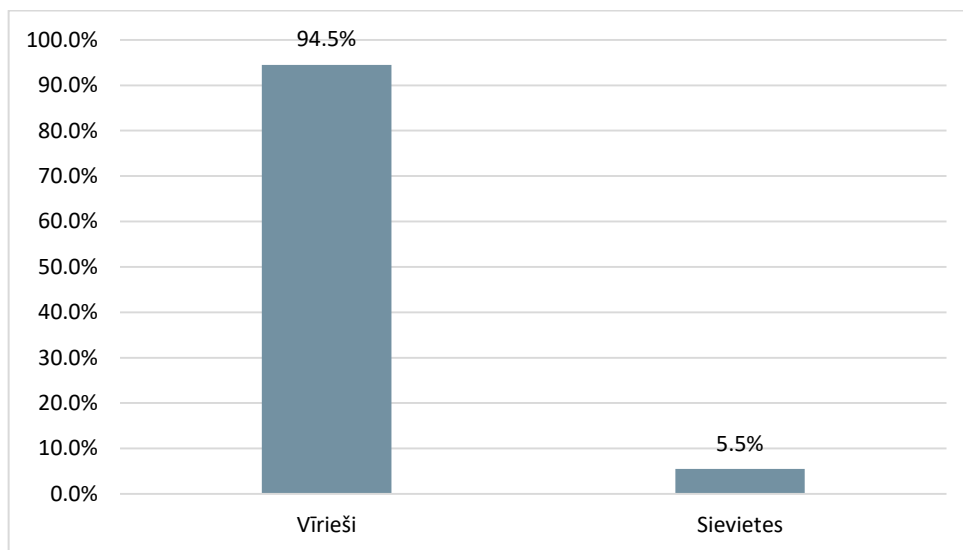
Anketu sadalījums cietumos:

- Daugavgrīvas cietums – 103 respondenti;
- Liepājas cietums – 23 respondenti;
- Jelgavas cietums – 36 respondenti;
- Ilūgiema cietums – 11 respondenti (sievietes);
- Valmieras cietums – 38 respondenti;
- Olaines cietums – 64 respondenti (t.sk. 13 sievietes);
- Rīgas Centrālcietums – 112 respondenti;
- Jēkabpils cietums – 26 respondenti.

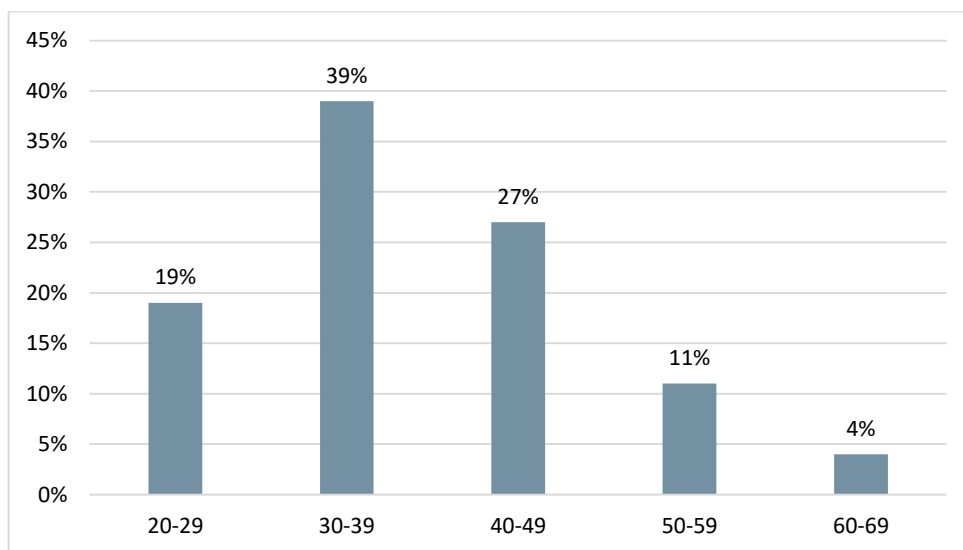
Pētījuma dalībnieku raksturojums:

- vecums no 21 līdz 73 gadiem, vidēji – 38 gadi.

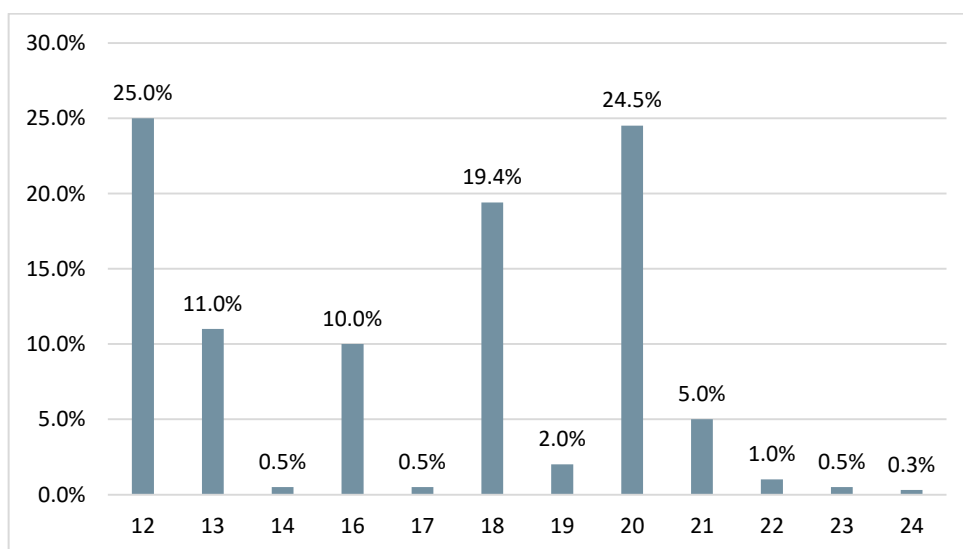
49.attēls. Respondentu sadalījums pēc dzimuma (N=375)

50.attēls. Respondentu sadalījums vecuma grupās (n=375)

51.attēls. Respondentu sadalījums atbilstoši noziedzīga nodarījuma rakstura, atbilstoši Krimināllikuma nodaļām, (N=375)

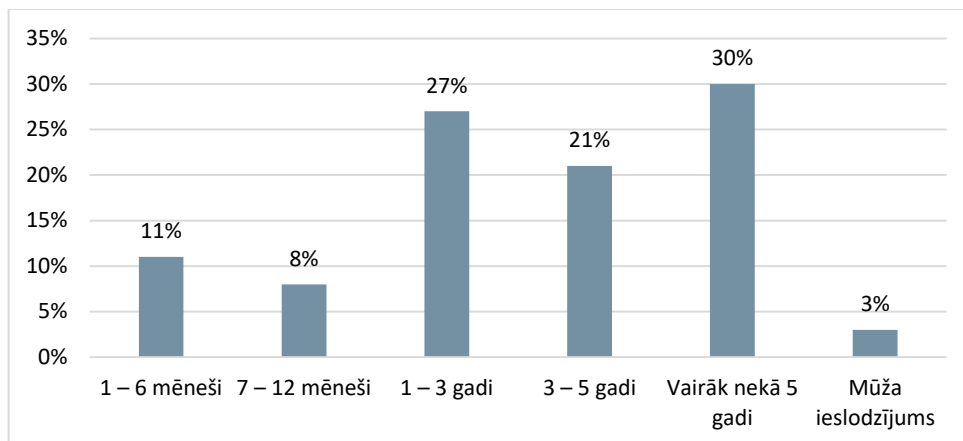
Ieslodzīto personu respondentu sadalījums atbilstoši noziedzīga nodarījuma raksturam pētījuma bija sekojoša:

- 12 - XII nodaļa. Nonāvēšana;
- 13 –XIII nodaļa. NN pret personas veselību;
- 14 - XIV nodaļa. NN pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām;
- 16-XVI nodaļa. NN pret tikumību un dzimumneaizskaramību;
- 17 – XVII nodaļa. NN pret ģimeni un nepilngadīgajiem;
- 18 – XVIII nodaļa. NN pret īpašumu;
- 20 – XX nodaļa. NN pret vispārējo drošību un sabiedrisko kārtību.
- 21 – XXI nodaļa. NN pret satiksmes drošību;
- 22 – XXII NN pret pārvaldes kārtību;

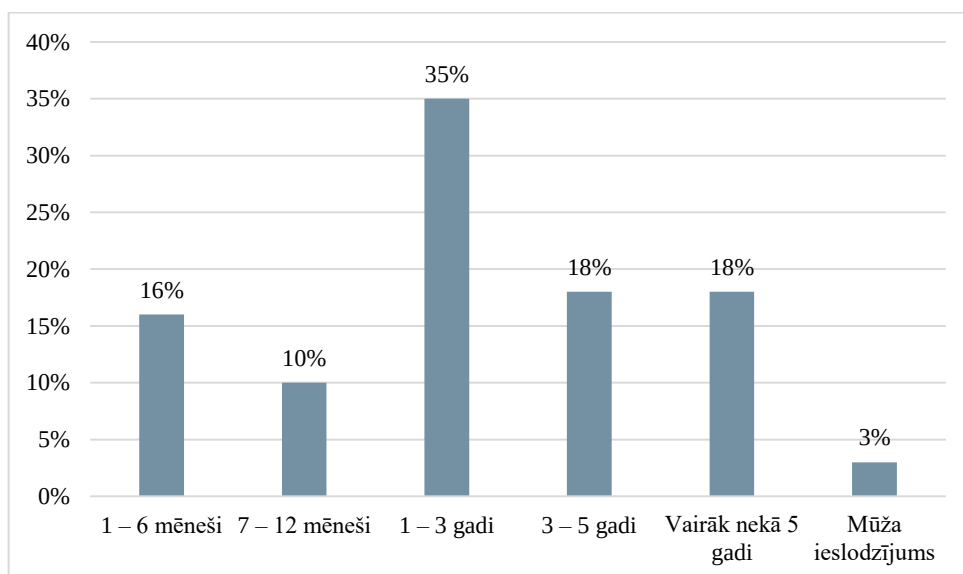
- 23 – XXIII NN pret jurisdikciju;
- 24 -XXIV NN valsts institūciju dienestā.

Visvairāk ieslodzīto respondenti ir notiesāti pēc Krimināllikuma 12.nodaļas – Nonāvēšana (25%) un 20.nodaļas - NN pret vispārējo drošību un sabiedrisko kārtību (24,5 %), tad pēc 18.nodaļas - NN pret īpašumu, tad pēc 13.nodaļas - NN pret personas veselību (11%) un 16.nodaļas - NN pret tikumību un dzimumneaizskaramību (10%).

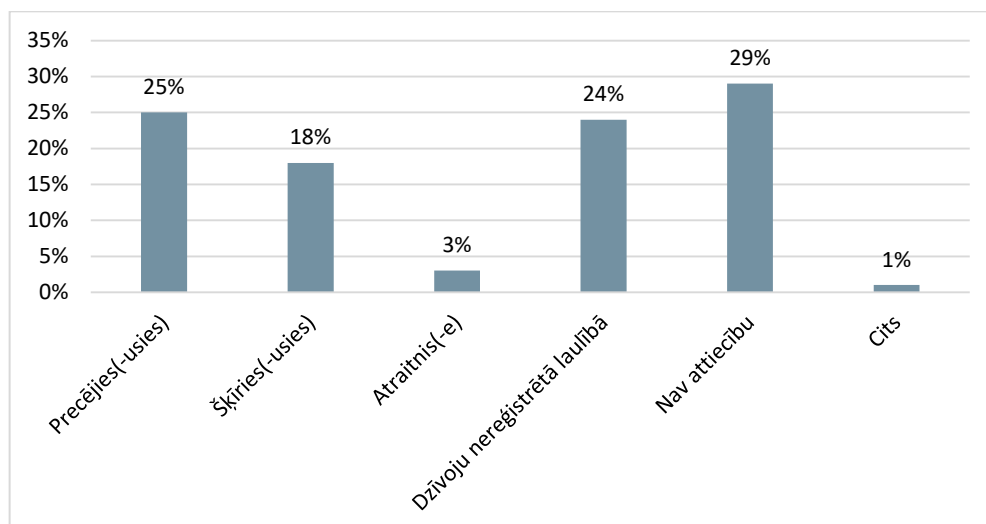
52.attēls. Ieslodzītā atrašanas ilgums ieslodzījumā (N=375)

53.attēls. Ieslodzītā atlikušais soda izciešanas ilgums (N=375)

54.attēls. Ieslodzītas personas ģimenes stāvoklis (N=452)

Respondenti norādot savu ģimenes stāvokli, 25% norādīja, ka ir precējušies un 24% dzīvo neregistrētā laulībā, savukārt, 29% norādīja, ka nav attiecību, 18% šķīrušies un 3% ir atraitņi.

No šī izriet, ka gandrīz pusei ieslodzīto (49%) ir dzīvesbiedrs vai partneris, kurš palīdzētu vai sniegtu atbalstu pēc ieslodzījuma, ja attiecības tiks saglabātas. Turklāt, lielākajai daļai laulāto ieslodzīto ir ilglaicīgas laulības.

55.attēls Bērnu skaits (arī pilngadīgo) ieslodzītajiem (N=422)

